

ÚJ FORRÁS 2020.6

Joy Harjo versei 3

Julian Barnes: Parttalan emlékek (próza) 6

Alfonsina Storni versei 11

Nacsinák Gergely András: Az ákovita-lapok (esszé) 15

Csebó Horváth János: Egy modern szent születése és halála
(filmkritika) 22

Mátyás Győző: Almodovar-novella (próza) 30

Várhegyi Miklós: A *Sareptáról* (jegyzet) 37

Stamler Ábel: Igazságkutatás – biztonságkérdés
(Töredékek Hamvas Béla *Sareptájáról*) 43

Jász Attila: [Fausztina nővér a Sareptát olvassa] (vers) 48

Dukay Barnabás versei 49

Ismeretlen japán költő: Telített labirintus (vers és kép) 50

Kollár József haikui 55

Veréb Árnika: Oeuvre et variációk (Kovács András Ferenc:
Requiem Tzimbalomra) 57

G. Szabó Sarolta: Névadó költészet (Sziij Ferenc: *Igazi nevek*) 62

Gagy Miklós: „...micsoda káosz van”

(Kálmán C. György: „*Dehogyan terem citromfán*”) 65

Takács Nándor versei 69

Sárfi N. Adrienn: Könnyűség (próza) 71

Taizs Gergő: A becsapódás morfológiája (vers) 76

Laczkó Mária: Apa mesél (próza) 78

Kustos Júlia versei 89

Körösztös Gergő: kirándulás Nagyágra és a Buli-hegyre (vers) 90

Fehér Enikő: Csónaklopás (vers) 92

Bátai Sándor: Emlékrétegek (Deák Németh Mária képeiről) 93

Deák Németh Mária: Hogyan lehetséges (jegyzet) 94

A borítón és a lapzárókon Deák Németh Mária munkái

E számunk szerzői:

Barnes, Julian író (Anglia), Bátai Sándor képzőművész (Bp.), Csebó Horváth János kritikus (Nyíregyháza), Deák Németh Mária képzőművész (Pusztaszemes), Dukay Barnabás zeneszerző (Bp.), Fehér Enikő költő, író (Tatabánya), G. Szabó Sarolta kritikus (Bp.), Gagy Miklós kritikus (Bp.), Harjo, Joy költő (Egyesült Államok), Izsó Zita költő, fordító (Bp.), Jász Attila költő (Gerecse), Kollár József költő (Bp.), Körösztes Gergő költő (Dunaújváros), Kustos Júlia költő, kritikus (Bp.), Laczkó Mária író (Bp.), Mátyás Győző író (Bp.), Nacsinak Gergely András író (Bp.), Sárfi N. Adrienn író (Bp.), Stamler Ábel vallástudós (Kaposvár), Storni, Alfonsina költő (1892–1938), Szilágyi Mihály fordító (Bp.), Taizs Gergő költő (Tatabánya), Takács Nándor költő (Bakonybél), Várhegyi Miklós a Medio kiadó munkatársa (Pécs), Veréb Árnika költő, kritikus (Veresegyház)

ÖRÖKBE KAPOTT

A Nap újjávarázsolja a mindennapot.
Apró zöld növények bújnak ki a földből.
A madarak helyredalolják az eget.
Sehol másutt nem akarok lenni, csak itt.
Átadom magam szíved ritmusának, hogy lássam, merre visz minket.
Belevágtatunk a meleg déli szélbe.
Odaszorítom lábam a tiédhez, és együtt nyargalunk
Rokonaink ősi táborhelye felé.
Hol voltál mostanáig? – kérdezik.
És mi tartott ilyen sokáig?
Azon az éjszakán, miután ettünk, énekeltünk és táncoltunk,
Együtt feküdtünk a csillagok alatt.
Tudjuk, hogy aminek részei vagyunk: misztérium.
Szóval ki nem fejezhető.
Múlhatatlan.
Örökbe kapott.

4 BESZÉLŐ FA

Gyönyörű álmom volt. Táncoltam egy fával.
(Sandra Cisneros)

Van néhány elmondhatatlan dolog e földön:
Sorstöröttek családtörténete –
Avarkergető fuvallat tömegmészárlás után,
Vagy kávéillat, és nincs ott senki –

Némelyek azt mondják, a fák nem érző lények,
De ők nem értik a költészetet –

Nem hallják a fák énekét sem,
Ahogy széllal vagy vízi zenével telítődnek –
Vagy jajszavukat, amikor törnek vagy tépázódnak –

Nő létemre most fa szeretnék lenni, termőföldben
Napkelte és -nyugta közt elültetett –

Nem tudok minden tartományt bejárni –
Oly sóvárgást hordozok, mellyel a sötétben nem bírok egyedül –

Mit tegyek mindeme szívfájdalommal?

A fa legmélyebben gyökerező álma: menni tudni,
Ha csak kicsit is, a közelből a kapubejáratig –
Az élet folyójának partjára, és inni –

Hallottam fákat beszélni, jóval az után, hogy lement a nap:

*Képzeld el, milyen volna szorosán együtt táncolni
a víz és a tudás e vidékén...*

Mélyen beinni a kortyolhatatlant.

MA REGGEL ELLENSÉGEIMÉRT IMÁDKOZOM

5

De kit tartok ellenségemnek?
Ehhez viszonyulásra méltónak kell lennie.
A nap felé fordulok és továbblépdelek.
A szív teszi fel a kérdést, nem a dühös elme.
A szív a nap kisebbik unokatestvére.
Lát és tud mindent.
Éppúgy hallja a fogcsikorgást, mint az áldást.
Az elme ajtajának csak a szív felől kéne nyílnia.
A bejutó ellenség azt kockáztatja, hogy barát lesz.

LÁTHATATLAN HAL

Láthatatlan hal ússza e homokhullámok, víz koptatta sziklák által kirajzolt kísértetőceánt. A hal nemsokára megtanul járni. Aztán emberek jönnek a partra, és álmokat festenek a pusztuló kőre. Aztán később, sokkal később, keréknyomok íródnak az óceánpadlóra, az álmodók utódait bevásárolni vivő kislátós személyautóké.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

Joy Harjo amerikai költő, író és muzikus a maskagí indiántörzsek szövetségének – más néven krík nemzet – tagjaként született. William Carlos William-, és Wallace Stevens-díjas. Szaxofonosként és fuvolistaként is elismert. Ő az első indián, aki elnyerte az Egyesült Államok Koszorús Költője címet.

A kis kétmotoros félig volt, amikor Glasgowból felszálltak: hazatérő szigetlakók,¹ meg néhány előszezonai hétvégező túrabakancsban és hátzisszákkal. Majdnem egy órányit közvetlenül a felhők változatos domborulatai fölött repültek. Aztán le-

reszkedőben megjelent alattuk a sziget csipkézett szegélye.

6 Julian Barnes

PARTTALAN

EMLÉKEK

Mindig szerette ezt a pillanatot. A szigetfok orma, a Nemes-part hosszú atlanti sávja, a nagy fehér faház, melyre szertar-

tásosan ráberregtek, aztán egy lassú fordulat az Apály-sziget kis púpja fölött, és az utolsó szakasz a Nagy-part csillogó sávja felé. A nyári hónapokban ilyenkor szokta némelyik idelátogató – talán, hogy imponálja a barátjának – túlkibálni a légcavarok zaját: „A világ egyetlen fövényes reptere menetrendszerű járatoknak!” Az évek múlásával még eziránt is elnéző lett. Betudta az érkezési szokások egyikének.

A gép ledöccent a kagylós fövényre, és a szárnymerevítők között permet szállt fel, ahogy a sekély tócsákon átrobogott. Aztán az állomásépület mellé kanyarodott, ők pedig kisvártatva lelépkedtek a rogyant fémhágcsón a partra. Egy pótkocsis traktor állt oldalt, hogy a poggyászt egy tizenvalahány méterre lévő nyirkos betonlaphoz vigye, amely forgatókorongként szolgált. Az övek két bőrdönből állt. Ők, övek: tudta, hogy meg kell szoknia az egyes szám első személy használatát. Ideje magánosítani a nyelvtanát.

Calum várt rá, és átnézett a válla fölött a mögötte érkező többi utast fűrkészve. Ugyanaz a vékony, őszhajú alak zöld viharkabátban, aki minden évben kijött eléjük. Calum, hűen önmagához, nem kérdezett. Várt. Már vagy húsz éve ismerték egymást egyfajta meghitt mértéktartással. Most ennek szokásos rendje-módja, és mindaz, ami benne foglaltatott, megszakadt.

Miközben a furgon az egysávos utat rózta udvariasan le-lehúzódván a szembejövők elől, elmondta Calumnak a történetet, melyet már fárasztóan sokszor elismételt. A szédüléseket, a hirtelen legyengülést, a vérvételeket, a vizsgálatokat, a kórházat, a még több kórházat, az elfekvőt. Az egész folyamatot, a megállíthatatlanságát, a csapások könnyörtelen egymásutánját. Könnyek nélkül mondta el, semleges hangon, mintha valaki mással történt volna meg. Másképp képtelen volt erre. A sötét kőből épült házhoz érve Calum behúzta a keziféket. „Nyugodjék lelke békében!” – mondta csendesen, és bevitte az utazótáskát.

Amikor először jöttek a szigetre még nem voltak házasok. A párja jegygyűrűt húzott, engedve – a minnek? – annak, amit a helyiek erkölcsiségéről feltételeztek. Ettől egyszerre érezték magukat felsőbbrendűnek és álszentnek. Calum és Flora

házának kiadó szobája fehérre volt meszelve, ablakaiból a füves parti síkon át a Mártír-hegy sziklás ormára lehetett látni. Első éjszakájukon rájöttek, hogy ágyuk harsányan tiltakozik minden nagyobb, az utódnemzéshez nem okvetlen szükséges mozdulat ellen. Nevetségesen korlátozva érezték magukat. Sziget-szex, így emlegették egymás testébe kuncogva.

Új távcsövet vett kifejezetten erre az utazásra. A sziget belsejében pacsirták, kenderikék, hantmadarak, barázdabillegetők voltak. A partvidéken lilék és pipiskék. De leginkább a tengeri madarakat szerette: kormoránokat, szulákat, üstökös kárókatonákat, sirályhojszákat. Sok bábész órát töltött fenéig befröcskölten a kiálló sziklákon, zuhanórepülésükre és szabad szárnyalásukra fokuszálva hüvelyk- és középsőujjával. A sirályhojszák voltak a kedvencei. A madár, mely egész életét a tengeren tölti, csak költeni jön be a szárazföldre. Akkor egy tojást rak, felneveli a fiókát, majd visszatér a vízhez, és kedvére ejtőzik a hullámokba, vagy siklik fölöttük a légárammal.

A párja a madaraknál jobban szerette a virágokat: istácot, kakascímert, koronafürtöt, nőszirmot. Volt egy olyan is – jutott eszébe –, aminek gyíkfű volt a neve. Ezeknél tovább nem terjed a tudása és az emlékezete. A párja soha egyetlen szál virágot nem szedett, sem itt, sem másutt. Leszakítani egyet, az siettetni a halálát, szokta volt mondani. Ki nem állhatta a vázákat. A kórházban a többi beteg azt hitte, figyelmetlenek a látogatói, és megpróbálta neki adni a maga többletcsokrát. Ez mindaddig így ment, amíg külön szobát nem kapott.

Abban az első évben Calum megmutatta nekik a szigetet. Egy délután, azon a parton, ahol borotvakagylókat szeretett szedni, elfordult tőlük, és mintha a tengerhez intézné szavait, így szólt:

– Az én nagyszüleim egyszerű bejelentéssel lettek házasságban. Régen elég volt megegyezni és bejelenteni. Holdtöltekor, dagály idején volt szokás egybekelni, hogy szerencsés legyen a frigy. Azután kellett egy durva matrac a fészker padlójára. Az első éjszakára. Avégett, hogy alázatban kezdjék a házasságot.

– Ez búbajos! – mondta a párja. Ő azonban neheztelésnek érezte. Az angol kimértségük, az önhihtségük, a néma hazugságuk miatt.

A második évben néhány héttel az után tértek vissza, hogy összeházasodtak. Mindenkinek el akarták mondani, akivel találkoztak, de épp itt nem tehették. Talán jót is tett nekik, hogy a boldogságtól mámorosan hallgatásra kényszerültek. Talán a maguk módján így kezdték alázatban a házasságot.

Ő, mindamellet, úgy érezte, hogy Calum és Flora kimondatlanul is rájöttek. Nem volt nehéz, látva az új ruháikat és a mosolygásaikat. Az első este Calum egy címkétlen palackból töltött whiskyt nekik. Sok ilyen palackja volt. A szigeten több whiskyt ittak, mint amennyit eladtak, annyi bizonyos.

Flora az egyik fiókból elővett egy szvettert, amely a nagyapjáé volt. A konyhaasztalra tette, és a tenyerével kisimította.

– Régen – magyarázta – a szigetek asszonyai sokatmondó lélekmelegítőket kötöttek. Ennek a mintázata azt mutatja, hogy a nagyapám az Erik-szigetről származik, a díszítése pedig halászatról és hitről, tengerről és bátorságról tanúskodik. Ez a sor kanyargó vonal az egyik vállánál – itt, nézzék csak! – a házasság megpróbáltatásaira utal. Szó szerint frigyvonalak.

Megpróbáltatások. Mint minden új házaspár, magabiztosságot mutatva összenéztek, hogy náluk nem lesznek halálkanyarok, legalábbis nem olyanok, mint a szüleiknél voltak, vagy a barátaiknál, akik már elkövették a szokásos ostoba és előrelátható hibákat. Ők mások lesznek, mások mindenkinél, aki valaha házasságot kötött.

– A gombokról is beszélj nekik, Flora – mondta Calum.

A mintázat azt mutatta, melyik szigetről jött a ruhadarab tulajdonosa; a gombok, hogy pontosan melyik családból származik. Mintha a saját QR-kódjában járkálna az ember, gondolta.

Néhány nap múlva így szólt Calumhoz:

– Bár ma is mindenki ilyen szvettert viselne.

Mivel nem volt hagyománytudata, tetszett neki, ha másoknak láthatóan van.

– Nagyon hasznos volt – válaszolta Calum. Sok vízbe fúltat csak a kabátjáról lehetett felismerni. Meg a gombokról. Hogy ki volt az illető.

– Erre nem is gondoltam.

– Semmi oka rá. Honnan tudná? Miért gondolná?

Voltak pillanatok, amikor úgy érezte, sosem járt ennél távolibb helyen. A sziget lakói történetesen ugyanazt a nyelvet beszélik, mint ő, de ez csak valami különös földrajzi egybeesés.

Calum és Flora úgy bántak vele, ahogyan gondolta, hogy most bánni fognak: tapintatosan és figyelmesen, amit ő korábban, ostobán és angol módra, tiszteletteljesnek vélt. Nem lesték minden rezdülését, nem borították el az együttérzésükkel. De vállon érintették, elégették a tárgyért, szoltak az időjárásról.

Flora minden reggel betekert neki egy szendvicset zsírpapírba, és adott mellé egy darab sajtot, meg egy almát. A füves parti síkon át a Mártír-hegyre ment. Felmászott a tetejére, ahonnan belátta a szigetet és tagolt partvonalát, és egyedül érezhette magát. Aztán távcsővel a kézben lement a parti sziklához és a tenger madaraihoz. Calum egyszer elmondta neki, hogy voltak szigetek, ahol emberöltőkkel korábban a sirályhojszákból készítettek mécsolajat. Különös, hogy ezt a részletet majd két évtizeden át elhallgatta a hölgyvendége előtt. Az év többi részében eszébe sem jutott. Aztán amikor itt voltak, így szólt magában: nem szabad elmondanom neki, hogy mit tettek a sirályhojszákkal.

Azon a nyáron, amelyen a neje majdnem elhagyta, vagy fordítva – ennyi idő távolából nehéz megmondani –, elment Calummal kagylót szedni. A neje otthagya őket a foglalatosságukkal, és inkább a nedves, kanyargós partot járta, melyről épp visszahúzódott a tenger. Ott, ahol a kavicsok alig voltak nagyobbak a homokszemcséknél, színes üvegdarabkákra szeretett vadászni; töredékekre, melyeket idővel gömbölyűre és simára csiszolt a tenger. Tekintettel éveig követte görnyedő alakját, kíváncsi hajlongását, ahogy felvesz, visszaejt, vagy betesz egyet a bal tenyerébe.

Calum elmagyarázta, hogy kis mélyedéseket kell keresni a homokban, sőt önteni beléjük, és megvárni, míg a borotvakagyló néhány centire kibújik rejtekeiből. Az éles kagylóhéjak ellen sütőkesztyűt viselt a bal kezén. Gyorsan kell megfogni és kirántani, mielőtt ismét eltűnne.

Calum hozzáértése ellenére, többnyire semmi nem történt, és mehettek a következő süppedésig. A szeme sarkából látta, ahogy a neje hátal neki, önelégülten távolodik tőle a parton. Miközben újabb adag sót adott Calumnak, kesztyűs tenyerét látva, ez a férfi a férfihoz megjegyzés hagyta el száját:

– Kicsit, mint a házasság, nemde?

– Hogy érti ezt? – húzta össze Calum a szemöldökét.

– Hát, várni, hogy felbukkan valami a homokból. Aztán kiderül, hogy nincs ott semmi, vagy valami olyan van, ami megvágja a kezed, ha nem vagy fenemód óvatos.

Ostoba dolog volt ezt mondani. Ostoba, mert valójában nem ezt gondolta, és még ostobább, mert pökhendi volt. Calum hallgatása arra vallott, hogy sértőnek érzi az ilyen beszédet magára, Florára, és általában a sziget lakóira nézve.

Mindennap sétált, és mindennap eláztatta a csendes eső. Megette az át- nedvesedett szendvicset, és nézte a tengerre alábukó sirályhojszákat. Kiment a Napos-fokra, és lenézett a lapos sziklákra, ahol a fókák szoktak gyülekezni. Az egyik évben látták, ahogy egy kutya egészen odáig kiúszik a partról, elkergeti a fókákat, aztán fel-alá járkál a sziklákon, mint az új tulajdonos. Az idén nem jött kutya.

A magaslat szédítő oldala egy valószínűtlen golfpálya része volt, amelyen soha egyetlen golfozót nem láttak az évek során. Volt rajta egy karókkal körberkerített, kis rész menedékkül a tehének ellen. Egyszer egészen közelről rájuk rontott egy ökröcsorda, halálosan megrémítve a nejét. Ő megállt egyhelyben, és vadul integetve üvöltözni kezdett – hirtelen támadt ötletből az általa leginkább utált politikusok nevét. Valahogy meg sem lepődött azon, hogy ettől megnyugodtak az állatok. Az idén nem látott ökröket, és hiányoztak neki. Feltételezte, hogy rég a vágóhídra kerültek.

Emlékezett egy gazdára a Vízi-szigeten, aki beavatta őket a lustavetés módszerébe. Gyeptéglákat hasítasz, és a füves oldalukkal lefele betakarod velük a földre terített krumplit. Ennyi. A többit elvégzi az idő, az eső és a nap melege.

10 Lustavetés, nevette ki a neje a gondolatát olvasva, majd ki is mondta, amiért így képzele a kertészkedést. Úgy csillogott a szeme, mint a nedves üvegdarabkák, melyeket a tenyerébe szokott gyűjteni.

Az utolsó reggel Calum visszavitte a Nagy-partra a furgonnal. A politikusok új leszállópályát ígértek, amely modern gépeket is tud fogadni. Az elérhető támogatások miatti intelmek mellett a turizmus fejlesztése és a sziget megújítása is szóba került. Calum hallani sem akart ezekről. Ahogy ő sem. Tudta, hogy neki akkor kell ez a sziget, ha a lehető legkevesebbet változik. Többet nem jön ide, ha sugárhajtású gépek landolnak széles aszfaltcsíkon.

Feladta az utazótáskáját a pultnál, és kimentek a teraszra. A mellvédre támaszkodva Calum rágyújtott egy cigarettára. Nézték a nedves, hepehupás fővenypartot. Alacsonyan terpeszkedtek a felhők, a szélzsák petyhüdten csüngött.

– Ez a magáé – mondta Calum, fél tucat képeslapot téve a kezébe. Az imént vehette őket a büfében. Fotók a szigetről, a fővenysávról, a parti síkságról, és az egyik a gépről, mely arra várt, hogy elvigye.

– De...

– Szüksége lesz emlékre.

Néhány perc múlva a kis kétmotoros felszállt, egyenesen az Apály-sziget és a nyílt tenger felé. Nem tudott búcsúpillantást vetni a szigetre. A felhők burkában frigyvonalakra gondolt, gombokra, borotvakagylókra, szigetszexre, hiányolt ökrökre és olajjá lett sirályhozsákra, és végül kicsordult a könnye. Calum tudta, hogy nem fog visszajönni. De nem emiatt könnyezett, nem önmaga, még csak nem is a neje, vagy az emlékeik miatt. Az ostobasága miatt könnyezett. Meg az önteltsége miatt. Azt hitte, képes lesz visszaidézni és elkezdeni lezárni egy korszakot. Azt hitte, enyhíthető a gyász, vagy ha nem, legalább meggyorsítható, siettethető egy kicsit, ha visszatér oda, ahol boldogok voltak. De nem ő irányítja a gyászt. A gyász irányítja őt. Úgy érezte, sok mást is megtanít neki az előtte álló hónapokban és években. Ez csak az első közülük.

(Fordította: Szilágyi Mihály)

Julian Barnes angol író, műfordító és esszéista. Booker-, E. M. Forster-, Shakespeare-, és osztrák állami Európa-díjas, a francia irodalmi lovagkereszt kítüntetettje.

*A történet helyszíne Barra, a Skóciához tartozó Külső-Hebridák szigetcsoport második legdélebbi tagja. A könnyebb olvashatóság érdekében a gael nyelvű helyneveket fordításban közöljük. Ezek, az említés sorrendjében: Traigh Eais [Nemes-part], Orosay [Apály-sziget], Traigh Mhor [Nagy-part], Beinn Mhartaing [Mártír-hegy], Eriksay [Erik-sziget], Ceann Ghrein [Napos-fok], Vatersay [Vízi-sziget].

HEGYLÁNC

Egy láthatatlan kéz
halkan simogatja
a leomló világok
szomorú maradékát.
Közben valaki, nem tudom, kicsoda,
gyengédséggel
árasztja el
a szívemet.
(...)
Egy gránittestű nő
nyújtózik el
a hegylanc
okker gerincén,
sivatagos méhének
fájdalmát üvölti a szél.
Éjjelente a hold pillangóit
dajkálja fagyott mellkasán.
És a szempillámon
lassan hízik
egy könnycsepp.
Idősebb, mint a testem.

ÉN A TENGER FENEKÉN

12

Van egy kristályház
a tenger fenekén,
egy korallból épült
sugárútra
nyílik.

Öt óra körül
hatalmas aranyhal
érkezik, hogy köszöntsön.

Nagy csokor
piros korallvirágot
hoz nekem.
Én egy olyan ágyban alszom,
ami kicsit kékebb,
mint a tenger.

A kristályablakon keresztül
egy polip
kacsint rám.

"Ding-dong",
gyöngyházzöld
szírének
énekelnek és táncolnak
ebben a zöld világban,
ami körülvesz engem.

És a fejem felett
a naptól lángra kap
a tenger tüskés taréja.

AZT AKAROD, LEGYEK FEHÉR

13

Azt akard, legyek fehér,
Hogy én legyek a hajnal,
Habból
És gyöngyházból épüljön fel a testem,
Hogy legyek lilium,
Senki se érjen a nyomomba,
Gyengéd illat legyek
És zárt rózsabimbó.

Hogy még a holdfény
Se érhesen hozzám az ujjával,
Egyetlen százszorszép
Se mondhasa magát a rokonomnak.
Azt akard, legyek olyan, mint a hó,
Legyek fehér
És én legyek a hajnal.

Te, aki kiürítetted
Az összes mézzel és gyümölcscsel
Teli kelyhet,
Lila ajkakát.
Te, akít csak szőlőlevelek takartak
Az este,
És kivetköztél magadból
Bacchus ünnepén.
Te, aki a csalás
Éjsötét kertjeiben
Vérvörös ruhában
A megsemmisülés felé rohansz.

Te, akinek a csontjai
Valami ismeretlen
Csoda folytán
Sértetlenek maradtak,
Fehérnek szeretnél látni engem
(Az Úr bocsásson meg neked)
Tisztességesnek szeretnél látni engem
(Az Úr bocsásson meg neked)
És azt kéred, legyek olyan, mint a hajnal!

14 Menekülj be az erdőbe,
Mászd meg a hegyet;
Mosd ki a szád;
Költözz be egy kunyhóba;
Tapaszd a nedves földre
A tenyered;
Tömj magadba
Keserű gyökereket,
Igyál a szikláról;
Aludj a fagyott földön;
Tisztítsd meg a ruháidat
Salétrommal és vízzel;
Beszélj a madarakhoz
És hajózz ki hajnalban.
És amikor visszatért hozzád
A tested,
És sikerül felébresztened
A hálószobákba zárt
Lelkedet,
Akkor majd, drága uram
Kérheted azt, hogy legyenek fehér,
Hogy legyenek hó,
Hogy legyenek tisztességes.

(Fordította: Izsó Zita)

Alfonsina Storni (1892-1938) a 20. századi dél-amerikai költészet egyik legjelentősebb alkotója. Svájcban született, szülei söriparosok voltak, de a vállalkozás hamar csődbe ment, így visszaköltöztek Argentínába, ahol kocsmát nyitottak. 1907-ben csatlakozott egy vándorszínész társulathoz, majd folytatta tanulmányait, és tanítói diplomát szerzett. 1911-ben Buenos Airesbe költözött, ahol házasságon kívül, egy újságíróval folytatott kapcsolatából született meg a fia, Alejandro. 1916-ban anyagi nehézségei ellenére megjelenhetett első kötete, a „Lainquietud del rosal.” Több neves íróval, költővel is összebarátkozott, többek között Manuel Ugarte-val, Juana de Ibarbourou-val, európai útja során pedig Federico García Lorccával. Az 1920-ban kiadott „Languidez” című kötetével több díjat is elnyert. Később irodalmat tanított egy egyetemen, a stílusa európai utazásai hatására pedig sokkal realistább lett, mint korábban, témái között feltűnt a feminista vonal. Barátja, Horacio Quiroga 1938-ban történt öngyilkossága után elküldte utolsó versét egy újságnak, és a tengerbe ölte magát.

„Hol fáztam, hol pedig nagyon is izzadtam,
ezért a csaplárost itt kiszólitottam,
pohár ákovitát kérvén, azt megittam.”¹

(Gvadányi József: Egy fa-
lusi nótáriusnak...)

Nacsinák Gergely András 15

Azt vettem a fejembe, hogy
ebbe a füzetbe mérték-
tartó, négycentes esszéket
fogok írni. Se hosszabba-
kat, se rövidebbeket, pon-
tosan akkorákat, amekko-

AZ ÁKOVITA-LAPOK

négycentes esszék

rák egy pálinkáspohárban elférnének, ha történetesen nem szövegek, hanem szeszek volnának. És legyenek olyanok, mint a jóféle ital: betűpárlatok, többszörösen desztillált gondolatok. Máskülönben hajlok a körmondatokra, kedvemet lelem a jelzők halmozásában és ellenállhatatlanul vonzanak a cikornyás nyelvi ornamensek. Efféléknek azonban egy pálinkáspohárnyi írásban nincs helyük: a mondatok legyenek tömörek, a gondolat pedig tömény, lehetőleg intenzív ízekkel és illatokkal. Melegítsenek át a hidegben, és az sem baj, ha felvillanyoznak pár percre. Ha léteznek egyperces novellák, miért ne lehetne külön műfaj a négycentes esszé? És jöllehet egy percnyi olvasmányt kétségkívül könnyebb kimérni, mint egy stampedli esszét, eszményem ezúttal mégis a felhörpínthető gondolat, melyet az olvasó inkább az ínyén érez, aztán mindjárt a gyomrában és a homloka mögött. És legyen köztük mindenféle párlat; gyümölcs-, gabona- és égetett szesz, zamatos törköly, kisüsti, karcos kerítésszaggal, rafinált ágyas, puha likőr, csípős rézeleje. Színük a hordók fájának színe, a fátyolos aranytól a rőt borostyánig. Nem tudhatom, sikerül-e. A kóstoláskor majd elválik.

Café Ulysses

Egy kávézó asztala mellől alkalmasint épp olyan messzire látni, mint egy tenger fölötti sziklaszirtról. A terasz: kikötői móló, peremén az idő hullámai könnyű permatté porlanak. Az utcák moraja a nagy vizek zúgása. Forgalmuk a gyülelész rakparti népség jövés-menése. Nem is városi járdaszél: egyenesen Cádiz kikötője ez, ahová sokféle fűszerszámmal és arannyal rakott karavellák érkeznek a szemhatáron túlról, a gondolatok. Ha ülőhelyet kapok valahol, csaknem ugyanaz az izgalom lesz úrrá rajtam, mint a horizont megpillantásakor. Letelepszem, és mintegy varázsütésre kék legyezőként nyílik meg előttem a belső szemhatár – vajon miféle igéző tekintetű hölgy tartja kezében ezt a selyemlegyezőt? A házak közt fürge *tramontana* jár a lomha pesti szél helyett. A sirályvijjogás, akár a távoli fékcsikorgás. Sós pára szítál

a füzetlapon. Tollal a kezem ügyében latolgotom: merre, hová visz majd a következő út? Mintha valamennyi hajó és a szélrózsa minden iránya, és minden felhabzó tajték engem sürgetne, hogy a hátára vegyen. Felcsévél horgony-nyal, eloldott kötelekkel várakoznak a kávéscsészék, bögrék, poharak
16 flottillái, hogy segítségükkel az itt gyülekező nyugtalan lelkű és morórus kávéházi tengerjárók végre-valahára útra keljenek. A pincérek arcáról lerí, hogy nemigen marasztalnának egyikünket sem. Nem tudják, szé- gények, hogy mihelyst leülünk, mi máris utazunk.

első kör

Zivatar

Warburg úr az esőt nézi a Bellevue-szanatórium ablakából. Az ablaküvegen patakozó cseppeket. A mintázat véletlenszerűnek tűnik, eső és szél pillanatnyi összjátékának; de ő tudja, hogy nem egészen az. A rajz az üvegen előbb-utóbb ismétlődni fog. Az ismétlődés pedig: jelentés. Nem kis részben ezért van itt. Az illékony mintázatok miatt, amelyek minden racionális megfontolásnál ma- kacsabbnak bizonyultak. Megragadtak a szemében. Amíg odakint volt, a vi- lágban, amelyet most eső áztat, cseppre-csepp, döbbsen észlelte, hogy nem csak a szemszín, hajszín, termet és egyes betegségek öröklődnek, hanem sza- vak, szófordulatok, taglejtések is; de egész mozdulatsorok vagy komplett élet- utak is. Úgy járunk, hátratett kézzel, mint nagyapánk, akit sose láttunk, és néha pont olyan kényszeredetten és fáradtan nevetünk, mint anyánk. De ezen túlmenően is van egy mozdulatár, egy gesztus- és mimika-készlet, amely év- századok óta kísér oly észrevétlen működve, mint a légzés vagy a perisztaltika. Ezek a gesztusok erősebbek az egyénnél. És rádöbbsen, hogy ide, ebbe az is- métlődésbe barikádozták el magukat az istenek. Dionüszosz, Apollón, Posze- idón, Aphrodité és mind a többiek. Jelenlétük: a szenvedély megannyi zárt, ismétlődő örvényalakzata. Visszatérő pátosz-formulák. Évszázadokat sugá- rozhatnak át, körtáncuk megbontja a fennhéjázó szellem merev rács-rendszerét. Holott apróságokról van szó: drapériák szeszélyes redőiről, egy tétova kéz- mozdulatról, a fájdalom pillanatnyi felszíkrazásáról: de hatalmas árnyak vo- nulása mindez. Köznapi vágyaink alján megcsonkított istenek lapulnak. Nyelvünk eposzi dal-folyamok szedett-vedett hordaléka. Emlékek nélküli em- lékezés minden, bárhova pillant. Ezt a felismerést piheni ki most W. úr az in- tázat zivatarmosta ablakai mögött: hogy felismerte és megnevezte az erőket, melyeknek pökhendi marionett-bábjai vagyunk. Akiket önkéntelenül szolgál- lunk évezredek óta, gesztusainkkal, nézésünkkel, mosolyunkkal. És nem lehet másképpen: ahogy vágyunk, ahogy élvezünk, ahogy látunk, mind ők írják elő, nem mi, és nem is a megfontolt, józan Gondolat. Még kevésbé az Egy Isten,

akinek törvénye súlyos, hímzett palástként óvja az embert az ítéletidőtől. Hanem egy dologban W. úr mégis elszámította magát. Még zsenge ifjúkorában, rituálisan lemondva elsőszülöttségi jogáról a pogány tudásért cserébe, egyúttal a mózesi törvény védelmét is maga mögött hagyta, átlépve a mítoszok körébe – és a következmény ennek megfelelően csakis mitológiai léptékű lehetett. Az istenek elégtételt vesznek azon, aki fölfedi rejteküket – látással verték meg őt. Most már látja metamorf vonulásukat színről-színre: úgy látja ezt az emberi komédiát, mint az istenek játékszerét, és ezzel kicsúszott lába alól a talaj. Szemében átváltozások tánca lett a világ, a mélység játéka a könnyű felszínnel, vihar és zivatar, amely újra meg újra megered, elmosva minden bizonyosságot. Lehetett volna ebből nagyszabású mű: de csak klinikai zárójelentés lett belőle. Mert ez már a huszadik század volt, mindenestül kiszolgáltatva az erőknek, amelyekben nem hisz.

Most Warburg úr az esőt bámulja, és az esőben patakozó képeket: a vízcseppek girbegurba futásában záporozó, bőszéggel áradó istenek megannyi, csakis neki szánt, titkos és vigasztaló mozdulatát.

Az üres ég

Azt mondják, nem is eredeti Brueghel. A szórakozott másoló még D'edalus is lefelejtette az égről, ezért most a bamba birkapásztor a semmibe bámul. Hajó fut ki az öbölből – „békén tovasiklik”, mint W. H. Auden írja –, a paraszt szántogat, egy alak a parton a horgászszinórral matát: általában mindenki végzi a dolgát, a léhűtőt kivéve, aki egy bokor alatt szundikál. Ámbátor ő is. A távoli nagyváros tornyain és házfalain rozsdás alkonyat; a hűlő falak közt bizonyára emberek sürgönek, bárkák futnak be a kikötőbe és kelnek útra ismét. Ezalatt valaki beutazta az eget, mindnyájunk ősi álmát teljesítve be a röplésről, aztán lezuhant (egy füst alatt igazolva mindnyájunk nem kevésbé ősi kételyeit is a repüléssel kapcsolatban). Most pedig, épp most, a nyomorult mindjárt vízbe fúl, a jóra való, zsineggel-horoggal bíbelődő, szántóvető népektől karnyújtásnyira. Hát aztán. Az ember se nem hal, se nem madár, minek ártja magát olyas dologba, amihez nincs köze. Ha pedig beleártotta, akkor nekünk semmi közünk hozzá. „A pór csak szánt tovább” – ahogy a régi flamand szólás tartja – és csakugyan. „Elfordul minden, rá sem hederítve, a pusztulástól” – mondja Auden valamivel szofisztikáltabban. A tragikum elsikkad egy sereg apró-cseprő dolog közt, rendszerint ez az „Icarus bukása” megfejtése. Végigmatatjuk az életet, mialatt héroszok csobbannak körülöttünk, egy a másik után. Ha jól megnézzük, a hullámok közt kalimpáló végtagok is komikusak inkább. Csakhogy.

„A szenvedés felől sosem tévedtek ők, a régiek” – így kezdi a verset Auden. Akkor pedig, akár Brueghel festette ezt itt, akár nem, tévedésről szó sincs. Egy hasonló vászon, három évtizeddel későbből szemlátomást ugyan-
18 azt az elveszett eredetit másolja, csak hívebben: a magasban szár-
nyaló vén Daedalus sem hiányzik róla, őt figyelni ámulva a birkapásztor.

A nap vakítón tűz az égbolt magasából. Minden stimmel, minden szereplő és statisztá a helyén. A Brueghel-féle hiányos kép mégis többet árul el a bukás természetéről – avagy a szenvedésről. Azt ugyanis, hogy indokolatlan. Csak van, mint a többi dolog: a víz, a föld, a kövek. Én nem hiszem, hogy a festő a vén labirintusépítőt merő véletlenségből hagyta el a vászonnál. Mert ugyebár ő volna itt a tanulság: a bölcs és józan feltaláló, aki megelégszik a furfangos leleménnyel, célszerűen használja azt, de nem kíván incselkedni a nappal, az éggel, s aki, lám, annak rendje-módja szerint el is jut, ahová készült, Szicíliába.

Brueghelnél nem. Az égbolton senki sincs. Hiába is keresnénk ott azt a másikat, akinek sikerült: csak a semmit pásztázza a tekintet, a híg, gyöngyházfényű semmit. És hogy az ifjú azért zuhant volna alá, mert becsvágyó lett volna és vakmerő? Fel akart érni a naphoz? Badarság. A nap nem is a zenitén áll, hanem épp most bukik a tengerbe: kilobbanó fénye szétterül a párás horizonton. Mindehhez semmi köze. Aki repül, arra előbb vagy utóbb, de biztosan bukás vár.

Még jó, ha a horgászszinórt nem gubancolja össze a fenenagy kalimpálással, miközben elmerül.

A képen élők

Brueghel a Nagy Bábel Tornyában megfestette az *Icarus-kép* fonákját. Az utóbbinál mintha főtéma és melléktéma helyet cserélne: a mitikus esemény mellékes, a hétköznapi ellenben tolakodó. Bábelnél ellenben már a kudarc van szem előtt, az tölti be a képet: a még föl sem épült, de máris düledező monstrum, ez a tájra nehezedő roppant szörnyeteg, a folyóparton terpeszkedő kő-varangy, amely az életre örökös árnyékot borít – mellette eltörpülnek a hétköznapiak, és hogy nem hangyák nyüzsögnek e képtelen a termeszvár körül, azt úgyszólván csak a lábuk számáról mondhatni meg. Talán a lent szorgoskodó vagy lustálkodó parányoknak csakugyan nincs közük ehhez a kolosszushoz itt, alighanem ők is úgy találták: belakták, megszokták, mint a hegyeket, a folyót, a sást és a sás közt milliószerűen cirkáló moszkítókat. Mint az aktuális királyt, aki hébe-korba megjelenik terepszemlélet tartani kíséretével; mint a trágár kőműveseket, a mihaszna segéderőt, a perlekedő aszszonynépet. Talán már annyira megszokták, hogy úgyszólván észre sem veszik a monstrumot, mert sose mennek tőle elég távol: az árnyéka így is, úgy is

rájuk vetül, s hogy mi ebben a kudarc, már sosem lesz számukra nyilvánvaló. Mi a képre nézve a Tornyot látjuk, az elhibázott kísérletet, a makacs dölyföt (ahogy Ikarosznál, az egek hiábavaló ostromát), de ők ott bent, a képben élők a konyhakertet látják, a javításra váró tetőt, az iszákos szomszédot és a büdös matrózt, aki megint a rakpartra vazel. Ikarosz bukása 19 azért nem tűnt fel senkinek, mert emberi léptékre átszámítva túl kicsiny volt, ezzel itt meg azért nem törődik a kutya se, mivel éppen hogy túl nagy. És lesz is: napról-napra, évről-évre mind nagyobb, és ahogy nő, úgy lesz mind észrevétlenebb. Ha egy nap már az egész világot betölti, végképp nem fog róla tudni senki. A kárhozát, ha már a lét utolsó maradékát is magába olvasztotta, nem is kárhozát többé. Hanem? Csak élet. Az élel-mesebbje már viskókat és műhelyeket hevenyészett az alsóbb emele-tekre, csak hogy ne kelljen mindennap le-föl hurcolkodniuk; maholnap mindenki elvackolja magát az irdatlan boltívek valamely alkalmas zugában. Ez lesz a világuk, ez a magától értetődő – ez a rom, ez a hival-kodó semmi. Legalább van hol kipróbálni az egyre furfangosabb csigás és áttételes emelentyűket, áttételeket, s az egyéb boszorkányos szer-kezeteket – ez sem utolsó szempont.

Nem azért épül, hogy valaha is kész legyen.

Ha volt is tervrajz az elején, szemlátomást megfeledkeztek róla.

Olyan, akár az égig érő fa kivágott csonkja.

Olyan, akár a feledés.

Rövidülés

Mi ez itt, Albrecht mester? Példázat, szemléltető ábra, vaskos tréfa, netán gúnyrajz? Vagy tán csak nem... filozófia? A „Perspektíva-eszközök” címet viselő metszetek egyikére gondolok, amely *A Mérés Tankönyvéhez* készült az 1525-ös évben.² Arra, amelyik megmutatja, hogyan kell rövidülésben aktot rajzolni. Vagy valami olyasmit. Fekvő nőt az asztalon, alul-nézetből. Az nem egészen akt. Egyik oldalon a rajzoló, másik oldalon a modell. Kettejük közt egyforma négyzetekre osztott perspektíva-rács. Ennek arányai vetülnek aztán a papírra, mely a művész elé terítve vár az asztalon. Akárcsak a nő. Ám a művész figyelme nem órá, hanem a rácsra irányul: hogy az egyes tér-szeletekben mi jelenik meg. Fő dolog a rövidülés.

Szóval melyik oldalon volna a lényeg? Az értelem elhantolt ebe? A rá-csozatban, vagy a puha és gömbölyded formákban? A mérés józansága, vagy a megragadás vágya számít inkább? Vagy épp a kettő közti senkiföldje? És főleg: van-e út egyiktől a másikig? A férfitől a nőig. És esetleg vissza.

Ha akarom, a metszet komplett allegória a reneszánsz művészetről. Egyik oldalon áll (ül) a szellem, másikon hever a természet. A Látó és a Látott.

Gondolkodás és érzékelés. A reneszánsz, neoplatonista hajlamú lévén, kedvelte az efféle párosításokat és szembeállításokat. De ha így nézem, allegorikusan, Albrecht mester nem röhög-e rajtam? Nem álltam-e oda máris a rács jobb oldalára, a természet bájaival szemközt? Hisz remek tréfa is lehet az egész. Vagy kedvcsináló, fiatal művészeknek a perspektívához, az aprólékos és egyhangú méricskéléshez. Lám, ezt is meg lehet mérni. Emitt hosszabbodik, amott rövidül valami. De ott a rács, pontosan középen. Amely nem csak két embert, de két világot választ el. Rezzentlen tekintet emitt, húnyt pillák amott. A nő mögötti ablakon át kikötőt, bárkákat, erdős hegyeket látni, a fickó mögött az üres vizet és eget – lehetne, ha azokat is nem takarná ki nagyrészt valami cserépbe ültetett, gömbformára nyírt bukszuszubokor. De mindegy is szegénynek, úgyse az üres teret nézi, nem is a cserépet, de még csak nem is a modellt, a szétnyló combokat. Hanem a rácsot. Mert számára ott a lényeg, azon csapódik ki a mérésben, számokban, árnyokban megmutakozó szellem. Hogy mi történnék, ha a tekintet máshová fókuszálna, azt Utisz rekonstruálta nekünk akkurátusan. Ha a rácson túlra réved, semmi mást nem lát, mint a. Mint minden művészi tevékenység voltaképpeni célját, alighanem. Ami felé a legtöbb férfiúi tevékenység irányul, közvetve vagy közvetetten. A rácson túl az Eredet és a Cél, nesze neked neoplatonizmus. Albrecht úr nagy tréfamester, ez világos.

Rövidülés II.

Ám ha mégis. Ha az elméleti olvasat is megállja a helyét? Ha ez a metszet mégiscsak afféle képi értekezés a művészet természetéről, a pajzán vonatkozások ellenére. Vagy *mellett*, azokat is magába foglalva – úgy még sokkal jobb. Akkor hol is lakoznék az a bizonyos szellem? Tudniillik az, amelynek a szolgálatába szegődtünk. Daedalus is, Icarus is, az ablaknál álló Warburg úr és persze a toronyépítők, még ha annyi évszázad múltán esetleg nem is tudnak róla. És mi mind, akik annak idején elindultunk valahová, noha nem tudtuk pontosan, mi az, amit keresünk, amire hivatkozunk, amiért kockáztatunk, és jószerivel azt sem tudjuk, létezik-e egyáltalán. Ha *van*, nyilván nem úgy létezik, mint az odaadó, eleven, meztelen test, mint a súly, a mozgás, a hús. Nem olyan konkrétan, mint a tapintható természet. De hátha megnyilatkozik – rajzban, harmóniában, gondolkodásban, az alkotás folyamatában. Valami, ami nem a természet inherens adottsága. Vagy valami, ami ugyan belőle ered, de túllép rajta. Amit megismerésnek, tudatosságnak hívunk újabban. És ami – talán – feltételez vagy létrehoz egy megismerőt. Ha ez az ábra csakugyan a megismerés allegóriája (tankönyvi illusztrációnak álcázva), hova helyezzük ezt az ágenst, melyik oldalra: *megfigyelőnek* vagy *megfigyeltnek* tételezzük inkább?

A reneszánszban az ábrázolás: gondolkodás. Hogyne, hiszen a kép számukra alapvetően szellemi természetű, az ideákat pedig tudvalegőleg nem más pásztázza, mint az értelem, a maga sajátos, belső tekintetével. Az igazságot nem annyira kikövetkeztetni, sokkal inkább megpillantani lehet. Az érzéki látvány is szellemi tapasztalássá alakul át az agy alkimista kohójában. Így lesz, ha lesz, a sárból megismerés, a bölcsesség aranya. Mármost a perspektíva-szó a *perspicere*-igéből származik, ami azt jelenti: „keresztüllátni valamin” A *prospettiva* pedig a távolság, ami lehetővé teszi a látást.

Szegény megismerő szellem, ott ül az értelem rácsvonalai mögött, amelyeken át, és amelyek segítségével megismerhetővé válik számára a világ, artikulálttá a tapasztalás. A mértékkel átjárt észlelés ugyanis a megértés. Ott gubbaszt hát, szeme a tárgyra szegeződik, de fölénye csak addig tart, amíg az asztal számára rendelt oldalán tartózkodik. A megismerés elméleti ketrecének egyik oldalán. Ameddig Warburg úr az ablak szanatórium felé eső oldalán foglal helyet, és nem megy ki az esőbe, hogy ott bőrig ázzék. Ez nem biztos, hogy jó neki, tekintve az asztal és az ablak másik oldalán feltáruló, úgymond, lehetőségeket, de más választásuk nincsen. Amíg ez a reláció fennáll, egymásra vannak utalva, természet és szellem. Bár a természet, néha úgy tűnik, egész jól ellenne az őt leskelő értelem nélkül is. Rács nélkül. Akkor nem hiába feküdne ott kissé célszerűtlenül, hanem a segédeszköz falát lebontva legalább történe valami. Perspektíva mentesen.

De Dürer még ennél is nagyobb tréfamester. Már-már elhinnék neki, hogy a tapasztaló és a tapasztalt egymás hálójába esve vergődik, és hogy a szellem ki van pányvázva a természethez. Csakhogy a csapzott úriember pennával a kezében nem a szellem helyén ül, ha már reneszánsz ismeretelméletről van szó, legfeljebb az *imaginatio* székében. Mert akkoriban úgy vélték (Arisztotelész után szabadon), hogy az *imaginatio* dolga a tapasztalásról lefejteti azt, ami egyedi és esetleges, és hogy az érzékletből gondolatot, testetlen formát gyártani. Vagyis azt tenni, amit a művész tesz. A szellem, az intellektus: az valahol hátrébb van. És a helyét momentán Albrecht úr bitorolja, aki fametszi a nőt, a tengert és a rajzolókat is. De ez már metafizika. Jobban mondva meta-perspektíva.

¹ *Ákovita*: A régi magyar nyelvben a jó minőségű, esetleg fűszerezett pálinka megnevezése. A latin „élet vize” (*aqua vitae*) kifejezésből.

² Teljes címén: *A mérés tudománya körzövel és vonalzóval, vonalakban, síkokban és egész testekben, ahogyan Albrecht Dürer összeállította és a hozzá tartozó ábrákkal együtt az összes tudni vágyók számára kinyomtatta az MDXXV. esztendőben*

EGY MODERN SZENT SZÜLETÉSE ÉS HALÁLA

Peter Weir ausztrál rendezőt legtöbbször valószínűleg az 1989-ben készült *Holt költők társasága* című filmjéről ismerik, de sokan láthatták az 1985-ös

A kis szemtanút is. A rendező sosem volt a hollywoodi díjkiosztók kedvence, de a szakmai kritika rendre nagy elismeréssel fogadta a filmjeit. Így járt ezzel az 1993-ban készült filmjével is, de ez különösen kevés díjat kapott, pedig a rendező tehetsége, a film témája (egy repülőgépkatasztrófa), és a szakmai kritika alapján ez lehetett volna másképp is. Hogy miért nem lett mégsem sikerfilm, az valószínűleg annak köszönhető, hogy a rendező a légi katasztrófának egy olyan lehetséges lélektani következményét – *a megvilágosodást* – állítja a középpontba, ami a modern nyugati ember számára fogalmilag nehezen értelmezhető.

A film története röviden a következő. Egy amerikai légitársaság egy járata San Francisco közelében kényszerleszállást hajt végre, a gép darabokra szakad, az utasok túlnyomó része meghal, csak néhány szerencsés éli túl a katasztrófát. A film két túlélővel foglalkozik részletesen: az egyik a főhős (Max), aki a katasztrófában elveszíti legjobb barátját és közvetlen munkatársát, a másik pedig egy latin-amerikai származású amerikai nő (Carla), akinek az alig kétéves gyermeke marad a roncsok között. Hogyan tudják feldolgozni a katasztrófa eseményeit? Be tudnak-e illeszkedni életük eddigi keretei közé?

Max hazatérése után teljesen idegenül érzi magát családjában. Az állapota miatt aggódó feleségétől (Laura) azt kéri, hogy ne sajnálja őt, mert a katasztrófa a legjobb dolog, ami valaha is történt vele. A sajtóban az evangéliumi irgalmas samaritánushoz hasonlítják, mert egy általa megmentett kisfiú jóvoltából elterjed a hír, hogy a túlélőket ő vezette ki a lezuhant roncsból. Irtózik a katasztrófa vámszedőitől: menekül az újságírók elől, a pszichiáter segítségét elutasítja, az ügyvédnek és a repülőn meghalt barátja feleségének kártérítési üzemében nem kíván részt venni. A pszichiáter sem tud vele mit kezdeni, de aggódik érte, mert a jelek szerint sérthetetlennek gondolja magát.

Mi történt Maxszel a katasztrófa során? A filmből megtudjuk, hogy mindig is nagyon félt a repülőutaktól, és ez alkalommal is, míg a repülőn a barátja a laptopján dolgozott, ő csak a repülésre tudott figyelni, így az elsők között vette észre, hogy a gép kormányozhatatlanná vált. Természetesen rögtön hatalmába kerítette a rettegés és halálfélelme már-már az őrléti 23 fokozódott, amikor egyszer csak egy erős fényt látott a repülőgép alakában, miközben azt mondogatta magában: „Ez az, ez a halál. Nem félek, nincs bennem félelem”, majd később többször is kijelentette: „Meghaltam.”

Vajon mit értett ezen a főhős? Biológiailag nyilván nem halt meg, hiszen a későbbiekben is ott mozog a többiek között, látják, beszélgetnek vele. Nyilvánvalóan ez a film egyik kulcskérdése, amelyre mindenképpen meg kell próbálnunk valamilyen választ találni. Talán a legjobb – és feltehetően a rendező szándéka szerinti – válasz az, hogy Max hétköznapi énje, *az egoja*, mindaz, aminek addigi élete során ő magát gondolta, *egy időre tényleg meghalt*. A trauma hatására Max egyik pillanatról a másikra eloldódik minden családi, társadalmi köteletétől, minden olyan reflexről és normától, amelyet a társadalmi együttélés során spontán vagy nevelése során elsajátított. Egy csapásra megszabadul tudatának a születése óta folyamatosan épülő érzelmi és kognitív kondicionáltságától, *külső feltételektől való függésétől*, tudatának külső rángatottságától. Azt mondhatjuk tehát, hogy Max tudata a trauma hatására *egy időre megvilágosodik*.

Kisebb-nagyobb megvilágosodási élményben mindenki részesülhet. Valószínűleg sokan érezték már azt egy közeli hozzátartozó elvesztése, egy életet veszélyeztető betegség vagy például egy meghitt kapcsolat felbomlása miatt, hogy legszívesebben levetnék magukról – mint egy ruhát – addigi életüket és tiszta lappal újrakezdénének mindent. Az ilyen élmények persze általában sokkal kisebb intenzitásúak annál, mint egy légiszerencsétlenség átélése, de egy hétköznapi ember számára mégis némi fogódzót jelentenek a Maxszel történetek megértéséhez.

A megvilágosodás fogalmát a *modern pszichológiai terápia* is használja, például a *megvilágosító élmény* az egyik alapvető kategória Irvin D. Yalom egzisztenciális terápiajában. Yalom – Heidegger nyomán – megkülönbözteti az emberi létezés két alapvető létmódját: a *mindennapi* és az *ontológiai* létformát. A mindennapi életben az ember figyelmét olyan mulandó jelenségek ejtik rabul, mint a külső megjelenés, a birtoklás vagy a hírnév, vagyis az ember azzal foglalkozik, *ahogy* a dolgok vannak; az ontológiai létformában viszont az ember rácsodálkozik arra, hogy a dolgok egyáltalán *vannak*. Ha az

ember rádöbben a *lét alapvető adottságaira*, amelyek – Yalom szerint – *a halál, a szabadság, az elszigeteltség és az élet értelme*, akkor az szorongást kelt benne, amely szorongás eljuttathatja ahhoz a megvilágosító élményhez, melynek hatására feladja a hétköznapi létmódot és átáll az ontológiai

24 létmódra. Ebben a létmódban képes jelentős egzisztenciális döntéseket hozni és változtatni az életén. Yalom megvilágosodás-fogalmában nincs szükség arra, hogy az ember Istenhez kerüljön közelebb, így az *ateisták* számára is értelmezhető a fogalom.

Egy *hindu* megvilágosodási történettel találkozhatunk Baktay Ervin *Indiai éveim* című könyvében. Ebben egy léha szikh fiatalembert egy átmulatott éjszaka után a felkelő nap látványa döbrenti rá arra, hogy korábbi élete nem ért semmit. E döbbenet hatására elszakítja minden emberi kötelékét, teljesen megszünteti tudatának addigi kondicionáltságát, szabad lesz és egész lényével *Önmagához és Istenhez* fordul. A hindu megvilágosodás (akárcsak a *keresztény*) Istenhez kötődik: a megvilágosodott ember Istenhez kerül közel, a megvilágosodás Istenben történik, így ez mindig valamilyen *teista* világnézetet tételez fel.

Ami viszont a megvilágosodás buddhista fogalmát illeti, arról Pressing Lajostól a következőt olvashatjuk: „Azáltal, hogy a Buddha elérte a megvilágosodást, *tudata bizonyos értelemben univerzalizálódott, azaz egyetemessé vált*. Túlnőtt azokon a személyes kereteken és személyes korlátokon, amelyeket a nem megvilágosodott személyiség jelöl ki. Az a tudat, amely az öt személyiség-összetevő (*szkandha*) körébe van zárva, kondicionáltsága miatt eleve nem lehet megvilágosodott. A kondicionált, függő, feltételekhez kötött tudat éppen ellentéte a megvilágosodott tudatnak.” Látjuk, hogy a buddhisták sem egy transzcendens Istenhez kötik a fogalmat; a tudat univerzalizálódása a tudatnak és az anyagi világnak valamiféle egyesülését jelenti, így ez egy *panteista* világnézetre emlékeztet bennünket. (Mivel a buddhizmus nem ismeri a teizmust, szigorúan véve nem lehet panteizmus, de a mi nyugati kultúránkból nézve hasonlít hozzá.)

De melyik értelemben használja a fogalmat Peter Weir? Szerintünk eléggé egyértelmű, hogy a filmbeli történéseket a megvilágosodás buddhista fogalma ihlette. Nézzük, hogy miért?

Az biztos, hogy Max szörnyű halálfélelme a zuhanó repülőn egyszer csak megszűnt és ezután valóságos csodákra volt képes: megszabadult a repüléstől való félelmétől, sőt, megszabadult magától a félelemtől. *Félelem nélkül* ment végig a repülőn, bátorította a rettegő utasokat, és leült egy egyedül utazó

kisfiú mellé, hogy tartsa benne a lelket. A földet érés után halálos nyugalommal vitte ki a túlélő utasokat a géproncsból a szabadba, majd odavezette a kis csapatot a kukoricaföldön keresztül a közben már megérkezett mentőkhöz. Miután látta, hogy órá már nincs szükség, egy bérelt kocsival kiment a sivatagba és azon merengett, hogy az ember olyan könnyen megsemmisíthető, mint egy nedves homokcsomó. Ezután meglátogatta egy régi hölgyismerősét („meglátogatta a múltját”), akivel egy szót sem beszélt a katasztrófáról, mint akinek ez egy csöppet sem fontos. Közben a hölgy a szokványos hétköznapi életéről panaszkodott keserűen (hogyan neveli a gyerekeit, hogyan hagyta el a férje, stb.), Max magabiztosan elfogyasztott egy nagy tál földiepret, amitől a baleset előtt súlyos allergiás rohamot kapott volna.

25

Ezek az események azt mutatják, hogy a zuhanás során Max megszabadult korábbi kondicionáltságaitól:

- megszabadult a korábbi tapasztalatain alapuló félelmeitől, hiszen megszűnt a zuhanástól való rettegése;
- megszabadult az érzelmeitől való függőségétől, hiszen teljes szenvtelenséggel beszélgetett a régi barátnőjével éppúgy, mint később a feleségével;
- megszabadult a fizikai világtól való függőségétől, hiszen nem lett baja attól az ételtől, amely korábban súlyos allergiás reakciókat váltott ki belőle.

Vagyis Max egy megvilágosodott tudatállapotban tért vissza régi világába – de *lehet-e így élni ebben a világban?* Nézetünk szerint ez a *film alapkérdése*, a válaszhoz térjünk vissza a filmhez!

A visszatérés után Max nem találja a helyét, a pszichiátert elzavarja, és úgy viselkedik, mint aki tényleg sérthetetlen, hiszen száguldó autók között kel át egy forgalmas úttest másik oldalára úgy, hogy a haja szála sem görbül, majd azt kiabálja az ég felé, hogy „nem bírsz velem, meg akarsz ölni, de nem bírsz!” Ezután a pszichiáter kérésére együtt felkeresik az egyik túlélőt, Carlát, akít a gyereke elvesztése miatt érzett lelkiismeret-furdalása súlyos depresszióba sodort és a katasztrófa óta ki sem mozdult a szobájából. Max Carla szenvedését látva egy mindent átható szeretetet kezd érezni. Elviszi az erősen hívó Carlát a templomba (bár őt a keresztény Isten hidegen hagyja), majd elmennek néhány autós kirándulásra. Max azt gondolja, hogy Carla is hozzá hasonló tudatállapotban van, így abban reménykedik, hogy ők ketten, akik „meghaltak”, megérthetik egymást és elmehetnek együtt valahova. De hogy

hova mehetnének és hogyan élhetnének ott, arról semmiféle információt nem kapunk, a rendező semmilyen alternatív megoldást nem ajánl.

26 Mindeközben az ügyvéd, halott barátjának a felesége és Laura továbbra is szorongatják azért, hogy üzleti szempontból a legjobb valamást tegye. Ő, bár nem akar hazudni, enged az erőszaknak: nagy nehezen beleegyezik abba, hogy azt fogja mondani, amit akarnak. De ez a kényszerítés annyira megviseli, hogy felszalad egy toronyház tetejére, kiáll a lapos tető szélére, és a szédítő mélységbe lenézve teszteli a maga sérthetetlenségét. Miután a felesége meglátja ezt az életveszélyes jelenetet, végképp megretten Maxtól. Mivel korábban Max beszélt már neki Carláról és a hozzá kapcsolódó mindent átható szeretet érzéséről, Laura féltékeny lesz, és bár még mindig nagyon szereti Maxet, a toronyházas jelenet után mégis ultimátumot ad neki: ha nem tud újra *normális férjként és apaként* élni, akkor inkább hagyja el őket.

Mivel Max számára aktuálisan teljesen mást jelent a normalitás, mint a felesége számára, elköltözik egy szállodába. Közben továbbra is gyakran találkozik Carlával, akit egy alkalommal elvisz az izgalmas Oaklandba. A kirándulás után Carla zokogva vallja meg neki, hogy szerinte ő tehet a gyermeke haláláról, mivel nem fogta elég erősen. Válaszként erre, Max saját magukon szemlélteti a tehetetlenség törvényét, hogy bebizonyítsa Carlának, nem ő volt a hibás. Nagy sebességgel nekihajt egy betonfalnak, így Carla megtapasztalhatja, hogy a repülón nem ő, hanem a tehetetlenség törvénye volt „a hibás”. Carla látja, hogy egy frontális ütközés esetén olyan erővel akar kiszabadulni az ember karjából egy nagyobb tárgy (a kísérletben a Max által kezébe adott fémdoboz), hogy egy gyenge női kar nem tudja azt megtartani.

Érdemes itt felhívni a figyelmet arra a falfirkára, aminek nekimentek: egy szív, közepén egyetlen szemmel, körülötte töviskoszorúval. Mivel a koszorú egyértelmű utalás Krisztusra, így az egyetlen szem Isten mindenlátására, a hatalmas szív pedig Isten végtelen jóságára utal. Ennek a „szentháromságnak” hajtanak neki bizarr módon, ami a modern ember Istennel szembeni gyilkos hajlamára utal, arra, amiről Nietzsche beszélt a 19. század végén. A film születése óta eltelt néhány évben Isten megölésének tekintetében azonban olyan „sokat fejlődött a világ”, hogy a filmnek ezt a tragikus utalását ma már alig vesszük észre. (Gondoljunk pl. Lady Gaga nagyszabású clipjeire, ezekben láthatjuk, hogy a szórakoztató ipar hétköznapi eseménye lett az Isten gyilkosság.)

A fizikai kísérlettel Carla megszabadul lelkiismeretfurdalásától, és kezd helyreállni lelki egyensúlya. Megkeresi Max feleségét és biztosítja arról, hogy

nincs oka a féltékenységre. A kezdeti idegenkedés és bizalmatlanság után Laura is megosztja vele félelmét, hogy fiukat esetleg apa nélkül kell felnevelnie. Ezek után Carla felkeresi Maxet a kórházban, megköszöni mindazt, amit érte tett és elbúcsúzik tőle. Max nem érti, hogy Carla miért nem akar vele élni, de az asszony megmondja neki, hogy ő „nem halt meg”, és már újra élni szeretne. 27

Azt látjuk tehát, hogy visszaérkezve régi életébe, Max egyre jobban kezd függeni a hétköznapi világtól. Az autóbaleset során elszenvedett sérülései ki-kezdik sérthetetlenség-tudatát, és amikor Carla közli vele, hogy nem szeretne közös folytatást, végképp elgyengül. Max úgy dönt, a kórházból családjához megy vissza, ahol az ügyvéd éppen egy kis ünnepséget rendez, mert az öngyilkossági kísérletnek beállított szándékos ütközésnek köszönhetően javultak a kártérítési kilátások. Max megkóstolja a feltálat földiepret, amitől allergiás rohamot kap és biológiai értelemben haldokolni kezd, ami jelzi, hogy végképp visszaesett a korábbi, fizikai kondíciók által meghatározott állapotába. Végül Max még megtapasztal egy halálközeli élményt, de Laura újraéleszti, így Max visszafordul a halálba vezető alagútból. Boldogan ölelik át egymást és örülnek, hogy Max visszaért a családjához.

A néző első közelítésben szintén örülhet a happy endnek, de később kiderülhet, hogy a helyzet korántsem olyan egyértelmű, mint amilyennek látszik. A repülőn Max egójának halálával ugyanis megszületett egy új entitás: a partikuláris Maxból a megvilágosodás során keletkezett egy univerzális tudatú lény, és ez a lény a film végén elpusztul. Ezért aztán nem örülhetünk felhőtlenül a „boldog végkimenetelnek”. Örömünk attól függ, hogy miként viszonyulunk Max megvilágosodott állapotához. *Melyik normalitást gondoljuk előbbre valónak?* A családért, a hazáért, az Istenért élő ember *hétköznapi normalitását*, vagy a kondícióitól megszabadult, univerzális tudatú ember emelkedett – nevezük így – *hiper-normalitását*?

Egy hétköznapi értelemben vett normális ember természetesen az első lehetőséget választja, úgy, ahogyan Laura is tette, amikor a családja érdekében megkérte Maxet, hogy inkább menjen el, ha nem tud „normális” lenni. Ugyanakkor az emberiség kultúrtörténete azt mutatja, hogy az ember társadalmilag és történetileg változó hétköznapi normalitása mindig valamilyen hiper-normalitáson alapult. Ilyen hiper-normalitás eredményei a mítoszok, a vallások, a hiedelmek, amelyek az adott hétköznapi normalitást megteremtő kultúrák mindenkori szellemi magját adták. Hogy ez mennyire így van,

ahhoz elegendő a keresztény vallás megszületését és történelmi szerepét felidézni. Gondoljunk például a következő evangéliumi követelményre, melyet Jézus a tanítványainak megfogalmaz: „*Ha valaki hozzám jön, és nem gyűlöli apját és anyját, feleségét és gyermekeit, fivéreit és nővéreit, sőt még saját életét is, nem lehet az én tanítványom.*” (Lk 14:26)

Nyilvánvaló, hogy e mondat ellenkezik a hétköznapi normalitás felfogásunkkal, mégsem tagadhatjuk, hogy ez az abszurdnak látszó kijelentés is szerves része volt annak a tanításnak, amelyet Jézus átadott a tanítványainak, s amelyre építve a tanítványok megalapozták a keresztény vallást – amely aztán több mint ezer évig szilárd alapját nyújtotta a középkori társadalmak normalitásfogalmának. Tehát amilyen nyilvánvaló, hogy Jézus nem a hétköznapi normalitást képviselte, annyira nyilvánvaló, hogy nem kérhetjük rajta számon azt, hogy *ugyanúgy* szeresse a rokonait, mint a „normális” emberek. Ő ugyanis felszámolta a vérségi kötelékeit azért, hogy *egyformán szerethessen* minden embert, hogy *egyformán jó* lehessen mindenkire, a bűnösökhöz éppúgy, mint az igazakhoz. És pontosan ez a kondícióktól való mentesség az, amit egy ideig Max is megélt, de amit - visszatálva a korábbi életébe - szép lassan elveszített.

Arra a kérdésre tehát, hogy melyik normalitást tartjuk előrébbvalónak, a rendező a nézőre bízva a választ. Ugyanakkor azt a kérdést, hogy *lehet-e élni megvilágosodott tudatállapotban a modern nyugati világban*, a film megválaszolja. A film lényegében arról szól, hogy ha egy hiper-normális állapotba került ember visszatér a szerető feleséghez, az apára vágyó kisfiához, akkor rövid idő alatt visszaesik a hétköznapi normalitásának a szintjére. Lehet akármilyen erős megvilágosodása egy embernek, ha nem lép ki korábbi világából, akkor megvilágosodott tudatállapota előbb-utóbb megszűnik. Egy megvilágosodott ember számára a nyugati hagyományok nem nyújtanak semmilyen lehetőséget. Egy indiai megvilágosodott számára az elvonulás természetes megoldását jelentette a remete-lét felvállalása. Ez a 20. század elején még biztosan egy lehetséges út volt: a remetét nem vetették meg, sőt tisztelték, így ellátták őt étellel, itallal, minimális ruházattal. Nyugaton ilyen hagyomány nincs, egy nyugati megvilágosodott gyakorlatilag csak a szerzetesi élet felvállalásával vonulhat el a világtól, de a vallásos hit nélkül élő Maxnek ez nyilván eszébe sem jut. Így azonban előbb-utóbb olyan légüres társadalmi térbe kerül, amelyből ha nem menekül el, akkor elpusztul. Max végül a hétköznapi normalitás szférájába menekül, így túléli a visszatérés megpróbáltatásait is, mi pedig reménykedhetünk abban, hogy megmarad valami az átélt megvilágosító élményekből, és egy magasabb fokú tudatossággal fog újra berendezkedni a „normális” életben. (*Amerikai filmdráma. Rendezte: Peter Weir, 1993*)

Az érzelmek valóságshowja. Korábban – már gyanítod te is: igazságtalanul – ekként gondoltál arra, ha valaki olyan kifejezéseket használt, ha csalódás vagy megrázkódtatás érte, hogy a fájdalom csontig hatol, meg hogy belemar

30 Mátyás Győző

ALMODOVAR-NOVELLA

az ember húsába. Túlzó-
nak, teátrálisnak vagy in-
kább szemérmetlennek
tartottad az ilyen jajdulá-
sokat. Hát tessék, itt a
sunyi bosszú, a vezeklés.
Most érzed te is, milyen,

amikor a lélek sebe a testben sajog.

Azt tudtad, hogyne tudtad volna, hogy fájni fog. De úgy hitted, ha tudatosan készülsz az elkerülhetetlenre – könnyebb lesz. Szilvi anyu rákos volt, áttét a leggonoszabb fajtából. Mindenki szörnyülködött: amikor először diagnosztizálták nála a rákot, még éppenhogy elmúlt ötven éves. Szilvi anyunak hívtad a nagynénédet, aki felnevelt. A név kifejezte, hogy az asszonyt anyádnak tekintetted, ugyanakkor a jelzős szerkezetben az anyához tapadó tulajdonnév egy kis távolságot teremtett, csak annyira, hogy ne sérüljön a szeretet hámja, de mégis érezhető legyen, hogy nem vér szerinti anyáról van szó. Mást el sem tudtál volna képzelni, az anyá az olyan, mint Szilvi anyu.

Kisgyerekkorod óta Szilvi anyu nevelt a férjével, Tamással. Őt sohasem szólítottad apunak. Tamást be lehetett sorolni a klasszikus nevelőapa kategóriájába, azon belül is a jó fej fachba. Néha rá is játszott a jó fejségre, mintha bizonyítani akart volna, vagy kompenzálni azért, mert nem olyan rendes (értsd: DNS-rendes) apa, amilyen a többi gyereknek jutott, és ezért kárpótlásként lazább, engedékenyebb volt. Ezt aztán ravasz, gyermeki számítással ki lehetett használni.

Amikor a szüleid autóbalesetben meghaltak, még négyéves sem voltál, alig valamit fogtál fel a tragédiából. Szilvi anyu és Tamás magukhoz vettek, és ahogy elmondták, amikor erre valami megmagyarázhatatlan szorongástól hajtva később rákérdeztél, nem is volt kérdés számukra, hogy így helyes. Az állami gondozás, a jövő elföldelésének biztos módja, szóba se került.

A ravatalnál nem sírtál. Pedig azt hitted, akkor szakad át a gát (ezt a kifejezést sem használtad volna korábban soha, még a végén képes leszel azt mondani, hogy felnyílt a bánat zsilipje), amikor majd meglátod az urnát. A véglegesség bizonyítékát. Az jutott eszedbe, még gyerekként valaki rokon temetésén azt kérdezted Szilvi anyutól: miért kell vázában tartani a halottakat, mint valami titkos virágot. Amikor aztán leengedték az urnát a földbe, szégyentelenül kezdett hullani a könnyed.

Titkon azt remélted, Tamás mégis csak feltűnik a temetésen. Váratlanul, mint a filmekben, ahogy a lelkiismeretfurdalástól gyötört hős a fák

takarásából arasznyit előlép, épp csak annyira, hogy a néző felismerje, úgy bukkan majd fel Tamás is. De tudtad, hogy ez lehetetlen. Illetve még ebben sem voltál biztos, csak azt tudtad, hogy Tamás tíz éve eltűnt, és azóta semmit nem hallottál felőle. Lehet, hogy tényleg nyoma veszett valamelyik afrikai polgárháborúban, esetleg zsoldosvezérként él azon a földrészen (tulajdonképpen kitelne tőle), vagy ötgyerekes apa valahol Calabriában, de lehet az is, hogy már régóta várja Szilvi anyut a másik parton, hátha ott meglágyítja a szívét.

Tamás eltűnése váratlan és megmagyarázhatatlan volt. Legalábbis számodra. Pontosabban azt a magyarázatot, ami szerint eltűnt az egyik afrikai ország véres zűrzavarában, már az elején kételkedve fogadtad. Márpedig Szilvi anyu ezzel állt eléd, amikor két hónap után hazatértél az edzőtáborból, ahová a jövő reménybeli úszóbajnokaként vittek. (Csak nemrégiben gondolkodtál el azon is, hogy talán az eredményeid is azért estek vissza Tamás talányos eltűnése után, az úszást is azért hagytad abba nemsokára, mert már nem volt kinek bizonyítani. Szilvi anyu téged szeretett abban a fess úszónadrágban, nem az eredményeidet.) Addig stimmel volt az ügy, hogy Tamás gyakran megfordult obskúrus országokban, bányák megnyitásán dolgozott mérnökként. (Kiskorodban afféle konkvisztádornak vagy inkább jó kalóznak képzelted – oldalagyú, görbe szablya, kalóz fejkendő –, olyannak, aki a hullámokból kiemelkedő fekete manókkal vív a tengeren. A Johnny Depp öccse.) De az a típus volt, aki – akár egy autodidakta kockázatelemző – tudta, hogy milyen helyzetekbe szabad belesodródnia.

„Tudtam, mennyire izgat téged, hogy Tamás miért tűnt el olyan hirtelen nyomtalanul. A jó kérdés nem ez, hanem az, hogy miért maradt ennyi ideig. Pedig szenvedett. Nagyon. Azért, mert megegyeztünk, hogy legalább a kamaszkorod végéig együtt maradunk. Bármi történjék is. Elvesztetted a szüleidet. Nem hullhatott szét megint minden körülöttem...”

Tamás apapótlék és támasz meg barát is volt egy személyben. Talán szerencsésen is alakult, hogy nem vér szerinti apa volt, mert így nem érezte magát feljogosítva a zsigeri szigorra (azért, mert az apád vagyok!), mégis tudott hatni rád, terelt, amerre kellett. És védelmező is volt. Tizenkét éves korod körül pityeregve jöttél haza a közeli téren ketrecbe zárt pályáról, ahol a tizenöt évesek röhögve megaláztak. Alig lehetett belőled kihúzni, mi történt, fojtogatott a szégyen, Tamás megragadta a karod, az autót is szinte a düh, a harag hajtotta, a pályánál kivett a csomagtartóból egy maszáj kardot (afrikai szuvenir), nagyot kondult a ketrec vasa az ütéstől, ráordított az ijedtségtől kussba merevedett kamaszokra, ha még egyszer csak a kerületben meglátja

őket, ezzel a karddal vágja le a fülüket. Amikor tinédzserként a világmegváltós korszakodba értél, az élet nagy, kozmikus kérdéseit vele meg lehetett beszélni. Csajozásügyben pedig magától értetődő módon fordultál hozzá. Haver az idősebb haverhoz. (Természetesen ő kihagyta az ócska poént, hogy
32 majd elszereti a csajodat.) Érezhető volt, hogy Szilvi anyu tisztelte Tamást azért, hogy így tudott veled bánni. Egy Seneca a férjem, mondta. Csak nehogy Nerót neveljen.

Akkoriban fel sem tűnt, hogy közös programokat alig csináltatok, a minden gyereknek kijáró állatkertezés, úttörővasutazás, vidámparkozás megvolt persze, de ezekre a helyekre szinte sohasem hárman mentetek. Vagy ha igen, Tamás akkor is inkább háttérbe húzódott, hagyta, hogy Szilvi anyu irántad való rajongása uralja az együttlétet.

Más jelek is árulkodtak azért arról, hogy a kettőjükké furcsa, zavarba ejtően bizarr viszony. Akkoriban eszedbe sem jutott volna ez a jelző, nem ismerted a szót, bár Szilvi anyutól hallhattál olyan szavakat, hogy mondén meg kalamitás (ez különösen tetszett a hangzása miatt), de valami szokatlant azért éreztél a kapcsolatukban. Ha a közelükben voltál, kimérten, már-már mereven érintkeztek, soha nem láttad, hogy megérintették volna egymást, csókot nem váltottak, ugyanakkor hangos vagy hangosabb szót csak nagyon ritkán hallottál tőlük. Talán egy-két alkalomra emlékszel igazán. Vasárnapi ebéd csendes álmosága telepedett az étkezőre, ám valahogy megmagyarázhatatlan feszültség is vibrált a levegőben. Szilvi anyu szórakozottan elvette Tamás elől a leveses tálat, aki ezt hátsó gondolat nélkül, mintegy a tényt rögzítve szóvá tette, Szilvi anyu viszont hirtelen megpördült, a leves kilötytyent a tálból a mozdulatától, és abban a helyzetben váratlanul azt mondta, te ennél sokkal fontosabb dolgot vettél el tőlem.

Nem volt köztük szeretet.

Viszont mintha az így „fel nem használt” szeretetmennyiséget, a felesleget Szilvi anyu mindenképpen neked akarta volna juttatni. Egész kiskorodban szinte nem is gyerekruhába, hanem szeretetbe öltöztetett téged. De ezt is figyelmesen tette, csak addig halmozott el a szeretet ajándékcsomagjaival, amíg nem érezte, hogy neked ez már terhes. A kamaszkornak abban a tulajdonképpen eléggé undok fázisában, amikor az anyai ölelés, a fizikai érintés úgyszólván merényletnek számít, mert, úgy mond, visszakiskorúsít, tagadja, hogy a felnőtté válás kapujában állsz – azonnal visszavonult. Bár egyszer rajtakaptad, hogy félálmodban gyengéden simogat, felzizzenhettél volna, mint akit bogár csípett, de inkább hagytad, jól esett.

„Akit aztán elvettek tőlem. Nem tudom ezt másként mondani. És nem lehet ezt megbocsátani sem. Én legalábbis nem tudtam. Nem érdekel, hogy ezt ki érti

meg, és ki nem. Lehet, hogy te sem fogod, de már az sem számít igazán. Többé más férfit nem voltam képes szeretni.”

Akaratodon kívül persze néha belefutottál neked akkor értelmezhetetlen vitákba. Nem is viták voltak ezek, inkább groteszk duettek. 33
Mintha Tamás mindenáron meg akarta volna győzni valamiről a feleségét, néha szinte már esedezve, olykor belezavarodva a szavaiba, Szilvi anyu pedig kedvetlenül, ritkábban bosszúsan elhárította. Mivel alig valamit értettél ezekből a jelenetekből, azt sem fogtad fel, hogy ezekben a pillanatokban Szilvi anyu mintha magának is idegenné vált volna kicsit (ő úgy mondta volna: érzelmi afáziássá). Mert egyébként Szilvi anyu ízlés, arány- és formaérzék tekintetében hibátlanul működött. Ráadásul az ízléséhez megfelelő szívósság társult, legalább két évig próbálkozott, amíg megtalálta a kívánatos szalont (ő így mondta), ahol az általa megfogalmazott ruhát képesek voltak megközelítőleg az elképzelése szerint megvarrni. (Amit a butikokban meg a plázákban lehet kapni, az akkor is kínai, ha nem az, mondta némi fennhéjázással.) Egy kozmetikai cégnél volt kommunikációs tanácsadó. Nem igazán szerette a munkát („ez csak púder”). De ugyan mi más lennének? Rúdtáncos, ezekkel a lábakkal? Elégedetlen volt az alakjával, vagy legalábbis ezt mondta, noha tudta, hogy nem véletlenül fordulnak meg utána a férfiak. Néha az volt az ember érzése, hogy kilencven évet eltévedt az időben. A tartása, a modora, a finom vonásai olyasfajta stílusról tanúskodtak, ami errefelé ismeretlen volt. Mindezt sokan, félreértésből, indokolatlan gőgnek vélték, holott csak arról volt szó, hogy valaki már a lényével is képes formát adni ennek a szétszórt, idomtalan életnek. Tamás ezért szeretett bele. Plusz Szilvi anyu szépsége és kisugárzása, ami, ahogy Tamás mondta mintegy dicsekvésképpen, gyógyíthatatlanná tette a szenvedélyét.

Amely szenvedélyből aztán hamar szenvedés lett, mert Tamás ugyan minden erejével próbálta szeretni a feleségét, ő azonban nem hagyta magát. Egyszer véletlenül fültanúja lehettél annak, hogy Szilvi anyu egykedvűen, mintha csak az időjárásról tenne említést, azt mondta: „te vagy az oka a boldogtalanságomnak, én meg a tiédnek”. Pontosan lehetett érezni, hogy ezt nem gonoszságból mondja, vagy nem feltétlenül azért, hogy megsebezze Tamást, hanem úgy, mint aki pusztán rámutat a dolgok állására. A viszonyuk megváltoztathatatlan természetére.

Ahogy te is csak a felszín fodrozódásait vetted észre, a külvilág sem sejtette, mi háborog a kapcsolat mélyén. Anyagi gondjaik nem voltak, jártak társaságba, ha nem is gyakran, Tamás ugyanis nem volt igazán oda ezekért az alkalmakért, mert ha valaki nem ismerte őket, úgy hihette, Szilvi anyu egy

nem túl közeli ismerősével jött a partira, és nem a férjével. Egyszer kicsit nagyobb zajt csaptak hazatéréskor, félálomban botorkáltál a nappali ajtajához, így láttad, hogy Szilvi anyu – talán be is volt csípve kicsit, persze te akkor ezt nem igazán tudtad felmérni –, tánclépéseket imitál, spiccel rúgja le a
34 cipőjét, a karjaival mintha vezényelne, Tamás közel lép hozzá, megpróbálja átölelni, mire Szilvi anyu szinte elugrik tőle, az engesztelhetetlenség rajzol grimaszt az arcára, „ezt meg ne próbáld még egyszer”, sziszegi megvetően, és elsiet a szobája felé.

„Végül is az én életem, az én meggyőződésem. Talán úgy kell elképzelni, hogy az ember gyakorolja a megbocsátást, amíg egyszer csak menni fog? Ugyan már. Ez volt életem legnagyobb lehetősége. Tamás menthetetlenül szerelmes volt belém végig, és nyomorultul kínlódott. Talán sajnáltam is, de megbocsátani nem tudtam.”

Akkoriban nem voltál elég felnőtt ahhoz, hogy a kusza részleteket valamiféle egésszé rakd össze, csak Tamás eltűnésekor erősödött meg benned a szándék, hogy az emlékezetedben ide-oda csapódó töredékekből értelmes jelentést építs. De akkor jött az első szerelmek zsbongása, majd az egyetem izgalma, valahová a memória cselédszobájába szorult vissza ez a história. A legutóbbi időkből aztán újból elemi erővel tört rád a vágy, hogy megértsd Szilvi anyu és Tamás történetét. Akiket mindinkább úgy láttál, mint egy görög dráma talmi korba tévedt hőseit, akik letehetetlen teherként hurcolták a sorsukat.

Ahogy közeledett a vég, és Szilvi anyu egyre inkább eloldódott a létezés lebegő bolyáitól, némasága burka kicsit repedezni kezdett. Próbáltad óvatosan, tapintattal kérdezni bizonyos részletek felől, valójában persze arról, hogy miért is éltek úgy, ahogy, illetve arról, hogy miért ment el Tamás, de Szilvi anyu csak annyit mondott sejtelmesen: „el voltunk átkozva eleitől fogva”. Szándékosan használta az időhatározó zoltáros alakját, ebben biztos voltál. Aztán már hiába faggattad, hiába emlékeztetted vidám epizódra vagy szomorú eseményre a közös éleletekből, azt mondta: a halála után majd úgylis megtudsz annyit, amennyit muszáj.

Az utolsó heteket kórházban töltötte. Infúziós tű állt ki a karjából, a takaró alig mozdult a mellén, mintha a testben már nem volna erő megemelni, a viaszos arcbőr barázdái között fekete rés: a besüppedt ajkak kútja, karja csirkelebbben végződő száraz faág, megsimogatod, alig érzékelhetően reagál, nehezen erőlködve ejti a szavakat, azt mondja, elárulta őket, ezért kellett bűnhődnie, nincs feloldozás, aztán zihálva, erőlködve szinte kilöki magából, hogy neki csak egyetlen szerelme volt egész életében, köhögni kezd, mikor megnyugszik, azt mondja, az apádat látta mindig benned, nem kellett volna meghalniuk, az árulást emlegeti végül ismét.

Éjjel hívnak. Másnap vidd el a holmiját.

A szekreter (ahogy Szilvi anyu az iratszekrényét nevezte) átnézését csak halogattad, nem akartál túl sok időt tölteni a lakásban, nyomasztottak volna az emlékek. A temetéshez kéznél voltak a dokumentumok, ám egyéb intézni valókhoz kellett a bankos papírok, adásvételi szerző- 35
dések, nem lehetett elodáznai az iratböngészést.

Igazából nem lepett meg a neked címzett boríték. Végül is Szilvi anyu eléggé kísérteties módon azt ígérte, ha már odaát lesz, az lesz a te titkokba való beavatásod ideje. És tudta, hogy Tamás eltűnése, a kettejük együttélésének furcsa táncrendje sok kérdőjelet hagyott benned. A legfelső fiókban találtad a nyitott borítékot, amelyik egy kisebb zártat is tartalmazott. Első pillantásra csodálkoztál a megszólításon („Fiam”), Szilvi anyu ezt csak igen különleges esetben használta. De hát kell-e különlegesebb eset annál, minthogy az ember meghal, gondoltad kissé morbid módon. *„Tudtam, mennyire izgat téged, hogy Tamás miért tűnt el olyan hirtelen nyomtalanul. A jó kérdés nem ez, hanem az, hogy miért maradt ennyi ideig”,* olvasod a levélben. Téged akartak védeni. Amúgy igen, sejtetted, hogy Szilvi anyu valami főbenjáró bűnért tehette felelőssé Tamást. A nagy szerelem! Az elvesztéséért mindig Tamást okolta. A baljós nap reggelén hallotta, hogy telefonált a testvérének, azaz a te anyádnak, és elárulta őket. Mert anyád, amilyen naiv volt, nem sejtett semmit. Emiatt veszekedtek apáddal a kocsiiban, és ez vezetett a tragédiához. Tamásnak bűnhődnie kellett. Amikor Tamás feladta a harcot, hogy visszaszerezze őt, a feleségét, és elment, megegyeztek, hogy nem keres téged, ő cserébe nem feketíti be Tamást előtted, és az ő, vagyis Szilvi anyu halála után elolvashatod Tamás levelét, amelyet akkor írt neked. Úgy tisztességes, hogy Tamás is elmondhassa a maga történetét. Azt a levelet találsz a másik borítékban.

Szinte feltéped a borítékot, tíz éve nem hallottál Tamás felől, gyorsan végigrohansz jellegzetes ákombákomain, ma is fel tudod idézni, hogy egy intődre válaszul szándékolatlan kisiskolás írással hogyan részesítette „szülői figyelmeztetésben” a tanárodat, kulcsszavakat keresel, aztán higgadtan újratekintesz az olvasást az elejétől. Azt írja, el kellett mennie, mert hiába szerette Szilviát bolondulásig (feltűnik, hogy nem a becenevén említi a feleségét), megértette, hogy nem tudja visszaszerezni. Két éves lehettél, amikor Szilvia és az apád nagy szerelme kezdődött, és az tényleg elsöprő erejű volt. Tornádó. Legalábbis Szilvia részéről. Új életet akart kezdeni. Mindig is őt, vagyis Tamást hibáztatta a balesetért, pedig megesküszik bármire, hogy nem árulta el őket. Azon a reggeli telefonbeszélgetésen az anyáddal szó sem esett ilyesmiről. Ha már valami, akkor Szilvia nyakláncra lehetett gyanús, amit a kocsiiban felejtettek, anyád megtalálhatta. A baleset után a visszaszolgáltató tárgyak között volt.

Most már úgy érzed magad, mint egy Almodovar-filmben, az objektívra lágy, opálos réteget vonnak az érzelmek, tán érzelgősség is, kiterül a melodráma tarka szőnyege, de miért is ne, miért kell mindig olyannak lenni, mint a homokkő vagy a szerszámacél.

36 Bántotta az is, írta Tamás, hogy a felesége igazságtalanul bűntette, de főként az, hogy rájött, Szilvia konok irtózása sohasem fog megváltozni. Ezért ment el. Kitarzott, ameddig lehetett, miattad is, a reménytelen szerelem is marasztalta, de nem volt tovább. Már mindegy, állt a levélben, „bárhová kerüljek is ezután, az életem már olyan, mint a szalmakarika”. Emlékezetedbe idézed, hogy telente lógattatok le lyukas szalmakarikát az ereszről, hogy hintázzanak rajta a madarak, de csak ritkán jöttek.

Lassan az öledbe ejted a levelet, alig vánszorog már be fény az ablakon, fáradt vagy, elbóbiskolsz, vibrálni kezd az Almodovar-mozi, viharos sebességgel száguld az országúton egy autó, hirtelen megfarol, pörögni kezd a tengelye körül, aztán a levegőbe emelkedik, forog, tekeredik, mint falevél a viharban, csattanással érkezik valami tarlóra, sokszor megpördül, mikor megáll, az utastérben akár a kárpitról lefoszlott hosszú cérnaszál, úszik valami, míg nem az első ülésen kifacsart pózban fekvő nő ölébe pihen egy egészen vékony aranylánc.

Felriadsz, koromsötét van már odakint, de nem gyújtasz lámpát, csak ülsz a sötétben, arra gondolsz, Szilvi anyunak igaza lehetett, „el voltak átkozva eleitől fogva”. De mindvégig igyekeztek útját állni annak, hogy rád is kiterjedjen az átok. Előtted egy élet próbája, hogy lásd: sikerült-e nekik.

Hamvas Béla *Sareptája* az 1950-es évek elején született. Negyvennyolc (számozatlan) szakaszból álló, sokszólamú, szigorúan megkomponált metafizikai elmélkedés (másképpen: lelkiségi, misztikus írás, vagy bölcséleti próza).

Rangban a 20. századi világirodalom legfelsőbb fokán áll, mondjuk, a

Schumacher: *A guide for the perplexed* (1977), Thomas Merton: *Spiritual direction and meditation*

(1960) és Martin Heidegger: *Gelassenheit* (1955) című írásai közötti térben.

Várhegyi Miklós 37

A SAREPTÁRÓL

Ugyanakkor a magyar nyelv hihetetlenül érzékeny, zenei és teremtő használata révén (sokszor annak határait feszegetve) felülemelkedik ezeken a szinteken, sűrű szövésű gondolati-nyelvi hálóját terítve az élet és a létentúli hatalmas birodalma fölé.

Mindenfajta példa, hasonlítás, vagy besorolás ezúttal egyszeriben értelmét veszti.

Ellenáll mindenfajta szektáriánus és rajongó értelmezésnek, felületesen kritizáló vagy zsurnaliszta olvasásnak is. Ezeket rossz irányba viszi, eltéríti, és így lezárul előttük és megközelíthetetlené válik, vagy egyszerűen csak – a háttérbe húzódva – hibás olvasatot eredményez.

Miért kell mindenkinek, visszaélve azzal, hogy olvasni tud, a Sareptát forgatni? A Sarepta a lehető legkisebb számú emberiségé.

Csak a komoly és elmélyedő olvasás számára nyílik meg, egyfajta **érzetlenség** révén, a gondolkodás, a karakterológia, az önismeret mélyrétegeibe ereszkedve, és lesz a 21. században is fontos – magyar nyelven egyedülálló – szellemi útmutató.

JEGYZETEK

A Sareptáról: *A Sarepta* második, átdolgozott, az eredeti gépirat alapján helyreállított kiadása: Hamvas Béla művei, 14. kötet, Budapest: Medio. 2018. 165–421. – **Schumacher:** Mindhárom írás hozzáférhető magyar fordításban is. E. F. Schumacher: *Tévelygők útikalauza*. Ford.: Galambos János. Budapest:

Kairosz. 2005.; Thomas Merton: *Lelkivezetés és elmélkedés*. Ford.: Szabó József. Eisenstadt: Prugg. 1974.; Martin Heidegger: *Érzetlenség*. Ford.: Redl Károly = *Magyar Filozófiai Szemle*, 1983. 2. szám, 274–281. – **Miért kell:** Vö. Thomas Mark: *Lawrence, Független Szemle*, 1933, 7, 9.: Miért kell mindenkinek, visszaélve azzal, hogy olvasni tud, Lawrence-t forgatni? Lawrence a lehető legkisebb számból álló emberiségé. Ezek azok, akik életük részévé tudják fogadni. Ezek úgyis megtalálják. A többi pedig, akinek narkózis, szórakozás, szenzáció és izgatószer, az olvassa továbbra is Dániel-nét, Zilahyt, vagy menjen moziba. – **Érzetlenség:** Lásd: Redl Károly: *Bevezető szavak Martin Heidegger Érzetlenség című művének fordításához* = *Magyar Filozófiai Szemle*, 1983. 2. szám, 272–273.

A *Sarepta* új kiadása során keletkezett jegyzeteimből teszem most közzé – a szövegben való tájékozódást segítő – az alábbiakat:

1

A *Sarepta* – Hamvas Béla által kiemelt szavakkal kezdődő – szakaszai, a 2018-as kiadás kezdő oldalszámaival.

2

A szöveg feldolgozása (és kiadása) közben keletkezett jegyzetanyag egy lapja: a terminus technicusok, alapszavak rögzítése.

A SAREPTA SZAKASZAI

- [1] *Ezerkilencszáznegyvenötben találkoztunk először.* (167. o.)
- [2] *Rögeszmém, amelytől nem* (171. o.)
- [3] *Öt harminckor felkel* (174. o.)
- [4] *Ha utópiámat meg* (178. o.)
- [5] *Thomas Stearns Eliot* (178. o.)
- [6] *Valahányszor olyan experimentumokról* (180. o.)
- [7] *A rozsdaportól piszkosak* (182. o.)
- [8] *Az Északi-sarkon* (183. o.)

- [9] *Különbség Róma és* (184. o.)
- [10] *Kilencszáznegyvenötben az egyetlen* (184. o.)
- [11] *René Guénon a* (186. o.)
- [12] *A Zohár mondja* (200. o.)
- [13] *Gorombán fogalmazunk.* (205. o.)
- [14] *Szabó Lajos és Tábor Béla* (208. o.)
- [15] *Itt van Johann* (246. o.)
- [16] *Az ország lebukása* (248. o.)
- [17] *Elkerülhetetlen, hogy sóvárgásom* (250. o.)
- [18] *Milyen gondolat vezet* (251. o.)
- [19] *Hatszor hallottam, hogy* (260. o.)
- [20] *Különösebb hangsúly nélkül* (263. o.)
- [21] *A magam részéről* (265. o.)
- [22] *A nagy megszabadulás szútra írja* (267. o.)
- [23] *Csak nem felébredni.* (268. o.)
- [24] *Sankara gnozeológiája egyszerű.* (292. o.)
- [25] *Korunk építészetének egyetlen* (297. o.)
- [26] *Az ellentípusnak csak* (299. o.)
- [27] *A válságot ezerkilencszázhuszonkilencben* (304. o.)
- [28] *Az ember komolysága* (307. o.)
- [29] *A herepencsi darukötélalkatrész* (309. o.)
- [30] *Fel nem fedett* (317. o.)
- [31] *Helyzetünk nehézsége, hogy* (319. o.)
- [32] *A bolsevizmus végét* (325. o.)
- [33] *Ha Solness építőmester* (342. o.)
- [34] *Az esprit souterrain* (343. o.)
- [35] *Hiúságom iránt bizalmatlan* (345. o.)
- [36] *Az egzisztenciális módszer* (347. o.)
- [37] *Minden társadalmi szerkezet* (352. o.)
- [38] *A hagyomány* (355. o.)
- [39] *Jancsi és Juliska* (362. o.)
- [40] *A forradalmat következőképpen* (364. o.)
- [41] *Az embernek minden* (366. o.)
- [42] *Ugyanabban az időben* (371. o.)
- [43] *A hálókocsi-kalauz mondja* (375. o.)
- [44] *Az ellenállás nem* (376. o.)
- [45] *A beethoveni muzsika* (395. o.)
- [46] *A kérdés első* (400. o.)
- [47] *A második világháború* (407. o.)
- [48] *Az orosz államképtelenség* (417. o.)

A SAREPTA ALAPSZAVAI

valóságközelség

- 40 ~ értelmezés
~ ábrázolás
~ számítás
~ kapcsolat
~ jelleg
~ élmény
~ színvonal
~ hely
~ tartalom
~ sík
~ kutatás
~ értelmezés
~ karakterisztikum
~ vonalak
~ világ
~ fogalom
~ kör
~ méretkör
~ látás
~ vakság

~ **le**hallgatás

~ **el**hallgatás

~ -távollátás

~ -közellátás

~ -rövidlátás

realitásfogalom

valódiságigényű

méretkör

samsara-disciplina

tigris-aszkézis

bázisfogalom

~ tudomány

nemvalóság

- ~ létező
~ lét
~ játék
~ tudás
~ szétválasztás
~ tevékenység
~ ellenállás
~ felejtés
~ tér
~ idő
~ cselekvés
~ gondolkozás
~ érzékelés
~ szomjúság
~ világ
~ ismeret

majdnem semmi

világvalóság

- ~ nyilvánosság
~ karakterisztikum
~ nézettelenített
~ élet

időélet téridő

~ tér óra-idő

~ pánik merő idő

~ mérték

erőmegnyilatkozás
 fénytevékenység
 téveszmerendszerek
 öntény
 rendelem
 (a világ rendje hűséges – pistis)
 értelemmentesítés
 ellenmeditáció
 halálszületés
 mindakettő
 (sem ez, sem az és mindakettő)
 átlétezés
 hozzávetőlegesség (végtelen...)
 kivételtelenség
 a nyíltságban nyíltan nyílt

halhatatlanságtudás	igazság viszony
~ -transzparens	~ szenvedély
viszonylatgazdagság	~ elviselő képesség
misztériumnyíltság	~ bázis
távlategyenlőtlenség	~ érzet
reálexisztenciális	~ viszony
	~ kereső
	~ kutatás
gombnyomásideál	mágikus életrablás
gépmegismerés	

	életszerű
látványzsurnalizmus	~ közöny
objektumanarchia	~ feladat
módszerparoxizmus	~ félelem
perspektívbolvevizmus	~ kizsákmányolás
	~ fölötti
	~ közösség
többkövetelés	~ fogalom
egyszersmindenkoriság	~ koncepció
hamletentúltság	~ király (mellékutca...)

42

semmitsemtudása
nemakaromtudni
elnemhatározás
megnemvalósítás
terrormódszer
alkotásmódszer

nemlétező nemlétezése
eszméletfelbontás
tudományittasság
bázistudomány
fénytávlát
pillanathasadás
mézhűség
mézhit
örökkévalóság
reneszánsz-életöröm
theoriaizgalom

villámlátás
Istenlátás (theoria)

~ megtagadás
~ egész
~ szentség
~ megvetés
~ megtagadás

létveszély

szellemközöny

~ súlytalanul
~ ellentevékenység

legnemkövetendőbb
régijóidőérzelgés

„Ez sprichet meister Eckehart:
wêger wêre ein lebemeister denne tûsent lesemeister...”

Előrebocsátom, hogy *Haladó* és nem *Termelő* szempontból fogok beszélni.

A *Sareptáról* írni szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnik, nem is kísérelték meg túl sokan. Rendsze-

res, mindenre kiterjedő ismertetésnek (*termelő*) aligha van jogosultsága, mert erről a műről ilyesmit írni lehetetlen és valószínűleg értelmetlen is. A *Sarepta* „ellenáll mindenfajta szektariánus és rajongó értelmezésnek, felületesen kritizáló vagy zsurnaliszta olvasásnak is. Ezeket rossz irányba viszi, eltéríti, és így lezárul előttük és megközelíthetetlené válik, vagy egyszerűen csak – a háttérbe húzódva – hibás olvasatot eredményez” – írja Várhegyi Miklós. Nos, a megközelíthetlenség a legjobb kifejezés. Ennek nem az az oka, hogy a szöveg maga megközelíthetetlen, bár *bizonyos tekintetben* – erre még kitérünk – ez is igaz. Egyszerűen az olvasói beállítottság és hozzáállás az, ami eredendően és végletesen rossz. Látjuk, hogy a laposabbnál laposabb aktualizálási kísérletek elképesztő mértékben felülreprezentáltak a hamvasi életmű befogadástörténetében. Noha szép számmal akadnak komoly értelmezők, az utóbbi tíz-húsz év e tekintetben egyenesen katasztrofális „gyümölcsöket” is termett (vö. Béla bácsi [sic!]). Mintha elsőrendű létjogosultsága annak a kérdésnek lenne, hogy mi Hamvas műveinek mondanivalója a ma embere számára. Ez a kérdés történetesen abból a reflektálatlan előfeltevésből ered, hogy minden alkotást, akár szakrális szöveget azért és úgy kell olvasni, hogy XY milyen szempontok szerint tudja kiaknázni azt. Vagy akár egy újabb könyvet írni az abból kiszemezett igazságmagvakból. A megfelelő eljárás – s ezt éppen Hamvastól (is) megtanulhattuk volna – nagyjából az lenne, ha egy bizonyos szöveg olvasása során az ember minél inkább és minél tudatosabban behelyeződne abba, ezzel mintegy engedve, hogy a szövegen túli valóságok, lényegök kiemeljék abból az egzisztenciális helyzetből, még inkább spirituális állapotból, amelybe bezárta önmagát; másrészről a szöveg (még inkább a szövegen túli) ráirányítsa az olvasó figyelmét olyan minőségekre és nézőpontokra, amelyeket nem birtokol, vagy esetleg soha fel sem vetődtek a számára. Ezt a módszert természetesen csak bizonyos

Stamler Ábel 43

IGAZSÁGKUTATÁS – BIZTONSÁGKÉRDÉS

Töredékek Hamvas Béla

Sareptájáról

szövegek esetében lehet és érdemes alkalmazni. Hogy pontosan mely szövegek ezek, az jellemzően nem a stílus, a nyelv, a puszta forma alapján dől el: *Littera occidit spiritus vivificat.*

44

Érthetetlen (?), hogy miképpen találhatjuk magunkat abban a helyzetben, hogy ezen írás újbóli kiadása is visszhangtalan maradt... Újbóli, javított, bővített kiadásról van szó. Ennek az apropóját nem egy hangzatos kiadói fogás jelenti, hanem egy valós igény, hogy a *Sarepta* eredetije napvilágra kerüljön. A *Sareptát* ugyanis mindeddig senki sem olvashatta. Nem tisztem a szerkesztő és a szöveggondozó munkáját ismertetni, arra azonban hangsúlyozottan biztatok mindenkit, hogy hasonlítsa össze a két szöveget, s ennek fényében rá fog jönni, hogy a *Sareptát* mindeddig ő sem olvasta. A kötetben a *Sarepta* előtt szerepel Hamvasnak a Szabó Lajos és Tábor Béla *Vádirat a szellem ellen* című kötetéről írt recenziója, a Csütörtöki beszélgetésekhez készített feljegyzések és jegyzetek, a „Szabó Lajos kritikai megjegyzéseihez” című esszé, valamint Hamvas három levele Szabó Lajoshoz. Ezzel a *Sarepta* kérdésfeltevéseinek, kutatási irányainak (időrendben) primer kontextusa is pontosan azonosítható és adott. A kérdések ugyanakkor adottak voltak a dialógusokat megelőzően és azt követően is.

A Csütörtöki beszélgetések megszűnéséről Tábor Béla felidézte: „Szabó egy idő után nem tolerálta, hogy miután egy-egy vita eredményeként közös álláspontra jutottak, a következő alkalommal Hamvas – erről elfeledkezve vagy nem véve tudomást – gyakran saját kiinduló álláspontját ismételte újra.” Lát-szólag, tehetjük hozzá, ismerve a *Sareptát*. Akkor ugyanis, amikor a beszélgetések másik két tagja, s főként Szabó a „szó formális ósalakját” keresi, addig Hamvas az „authentikus hang” megtalálása foglalkoztatja. A „fix idea” helyett a „theória”, a rendszeralkotás helyett a rendszerfelettség, a törvényfelettség, az evangéliumi kereszténység. Míg a fix idea a mindenkori rendszeralkotást jelenti, a hamvasi theória a világ tényeit, azok dinamikáját egy a *jelenléten* (a mindenkori *jelenlétemen*) átszűrő, azokat ezáltal átvilágító és egyúttal beemelő módszerként fogható meg. „Örök lényemről való tudást számomra a pillanatban való maradéktalan jelenlétem nyitja meg. Nem egzisztenciális az, aki nem él közvetlenül, hanem álomban és szerepben és varázslatban, ha ezt a varázslatot filozófiának, vagy tudománynak hívják is.” Egyúttal az esszé műfajának választására is magyarázatot ad a *jelenlét* központi valósága: „Gondolatmenetem ez volt: a filozófiai rendszeren, mint

műfajon és ezzel szemben az essay-n gondolkoztam. Rájöttem, hogy minden essay tulajdonképpen egy-egy rendszer spermája és a rendszer nem egyéb, mint egyetlen kolosszális essay. A kérdés ez volt: mit tegyek? Írjam meg az egyetlen nagy essay-t, vagy írjak sok spermatikus rendszert? Mi a helyesebb? Ha centrális élményeim sokaságát fejtem ki és sok apró gyermekeket szülök, vagy, ha egyetlen nagyot? Az előbbi mellett döntöttem, és pedig őszinteségi okokból, mert itt szabad lehettem, vagyis élhettem a törvény fölött, nem konstruáltam meg a fix rendszer látszatát, amelyben nem hittem már, főként Kierkegaard, Dosztojevszkij és Nietzsche nyomán és után.”

45

A *Sareptának* kettős fundamentuma van. Az egyik, és ez a szöveg külső támasztéka, a Csütörtöki beszélgetések, a másik pedig a *Mágia szútra* mint „kézikönyv”. „E napló nem a létért való küzdelem hevében készült. Üdvtörténeti aktusnak szántam.” A *Sarepta* éppen ezért nem olvasható, nem olvasandó ugyanúgy, mint Hamvas más művei. Ebben semmi *mutatvány* nincs, pontosabban nagyon kevés. A „fix idea” helyett a „theória”, az istenlátás, még inkább az istenlátáshoz vezető tényleges út kezdete. A nyelv olyan izzásban van a szöveg lényegi pontjain, hogy szinte enigmatikussá teszi azokat. A szöveg szerkezete kutatásra ösztönöz. Hamvas komolyan veszi a *Mágia szútra* axiómáit, azokat számonkéri saját magán és e műben megkísérli objektiválni saját egzisztenciális helyzetét. Közbevetés: számos – tényszerű, például történeti, irodalmi területeket érintő – levezetéssel és kijelentéssel vitában állok. Jelenlegi álláspontom az, hogy ezek a mű lényegi mondanivalóját nem érintik.

„Gyermekkoromban azt hittem, hogy megváltó vagyok. Ez volt az első nevem. Hároméves sem lehettem. Elég nehéz helyzetben voltam. [...] Kevéssel utóbb a feladatot, anélkül, hogy igazi lényemmel feladtam volna, túl nagynak tartottam. Azt gondoltam, hogy megváltó nem leszek, mert ez egy kicsit sok. De Keresztelő János leszek, aki a megváltó előtt jár és az ő eljövételét hirdeti. [...] Négyéves koromban szerzetes akartam lenni.” Ezt írja Hamvas Béla az *Apokaliptikus monológban*. E három, azaz a megváltó, a próféta és a szerzetes, még inkább a remete (valamint számos egyéb típus) a hamvasi élet-mű számos helyén egybefolyik, átjárják, elővételezik egymást. Nincs olyan mű, amelyben tisztán az egyik típus szempontjából szólna Hamvas. Itt véletlenül sem arról van szó, hogy Hamvast valamiféle vallásalapítónak, prófétának

kellene tartanunk. Sőt. A dolog nyitja az *imitatio* és a *hagyomány* fogalmainak mentén fejthető fel. „Hagyomány: az ember ne a saját útját járja; Krisztus útját járja (*imitatio Christi*). Ősök útja – istenek útja.”

46

A *Sarepta* az útonjárás szempontjából fontos, de nem ugyanúgy, mint az *Ősök nagy csarnoka* esszéi és fordításai, vagy a *Scientia sacra*. A személyes hangvétel itt is, ott is adott, s talán ez az egyik legnagyobb vonzóerő Hamvas esetében. A *Sareptától* kezdődően azonban – legalábbis bizonyos művekben – alapvetően változott meg a helyzet. A lényeg itt nem az *információ*n, hanem az *inspiráció*n van. Azt is mondhatnánk – értsük jól –, hogy ezekben a művekben nem azon van a legnagyobb hangsúly, amit Hamvas ír, hanem azon, hogy milyen szempontból ír, ahogyan eljut e következtetésekig, a módszeren, a szempont megtalálásán. Járulékos és lényegi részek váltják egymást; „a feljegyzések eredetileg magukon viselték a dekomponált téridőt”. A *Sarepta* esszenciája gyakorlatilag néhány mondatban összefoglalható, de ennek az eljárásnak semmi értelme nem lenne, ugyanis abban a helyzetben vagyunk, hogy éppen e néhány mondat felkutatása és interiorizációja a feladat. Ez pedig csak a művel folytatott folyamatos párbeszéd során lehetséges.

Főlöszeges és félrevezető azon triumfálni, hogy Hamvas végleg szakított volna a Hagymánnyal, ugyanis ezt soha nem tette meg véglegesen. Még a hagyomány *sorsmegoldásaival* sem szakított, sőt, ellenkezőleg: „Az egyetlen mód és lehetőség erre, hogy az ember helyét az alapálláson foglalja el. Az alapállás számunkra egyetlen világos megfogalmazása pedig a szentkönyvek és az ezekből táplálkozó hagyomány. Fenntartani az igény folytonosságát a világra, mint a spirituális aktivitás terére. Ami nem ezt teszi, gondolkozás nélkül elvetendő.”

A Platónról és a Haladóról mondottakat – a lényeg a gondolkozási folyamat és nem a gondolat maga – érdemes lenne összevetni Massimo Scaligero élő gondolkozás teóriájával, az igazságbeszéd-biztonságkérdés viszonyt pedig Carlo Michelstaedter *A meggyőződés és a retorika* című művével. Hamvas nem innen merített és nem is feleltethetők meg egymásnak maradéktalanul, de egyes szempontok világosabbá válhatnak a fentiek révén.

„Azzal, hogy az élet a túlvilágról leszakadt, gravitációja megszűnt.” Nem pusztán megszűnt, megfordult. Éppen az ellenkezőjét tesszük annak, mint amit Kempis Tamás mond: „Fiam, engem tarts legfőbb és leg- 47
végső céloknak. Ez a szándék megtisztítja indulataidat, amelyek oly gyakran fordulnak magad s a teremtmények felé. Mert ha magadat valamiben keresed, azon nyomban elfogyatkozol és szárazzá válsz.” (*De imitatione Christi* III, 9,1.)

Hamvas szembeállítja a *belátást/felismerést/felébredést* egyfelől, és az *ismeretszerzést* másfelől. *Végső* értelemben ez igaz. Ugyanakkor túl könnyű, és többek által is abszolutizált tétellel állunk szemben. Mintha ezek a Hamvas-értelmezők elfelejtenék mindazt, amin/amiken keresztül Hamvas eljutott eddig a felismerésig. Egy igazságot kimondani és azt megvalósítani nem ugyanaz. Hamvas túllép az ismeretszerzésen, az értelmező el sem jut odáig.

Azoknak, akik hajlamosak mindig a derűs Hamvasról szólni: „Mindenkinek szükségképpen aranykorából él. De a történetben ez a mosoly álmosoly és a bizalom álbizalom és nem méz, csak cukor. Aki aranykort tart fenn, tudatosan hazudik. Anandā nāma te lōkā , a világ neve örömtelen. A gyermeki hit lehet meghatározó, de nem termékeny. Amit meg kell csinálni, az egész vonalon kéréletlen következetességgel életre-halálra keresztülvitt személyes életfeladat. Ez Jób jelentősége. S ami ezt az üdvtörténeti feladatot nem teljesíti, lehet kellemes, de haszontalan.”

A nyelv mint a legszemélyesebb megnyilatkozás közege. Egy készen kapott nyelvet sem elfogadni a legbelsőbb folyamatok és az egzisztencia kifejezésére, még Hamvasét sem.

„Ki az, aki valamit külső változástól tesz függővé?”

Hamvas Béla: *Sarepta*. (Szerk: Palkovics Tibor. Szöveggond.: Palkovics Tibor–Várhegyi Miklós) Medio Kiadó, 2018. /Hamvas Béla művei 14./

[FAUSZTINA NŐVÉR A SAREPTÁT OLVASSA]

*„Sem a levegőégben, sem a tenger közepén, mondja Buddha,
nincs hely, ahova bűneim elől elrejtőzhetnék.” (Hamvas Béla)*

Ez a ház és ez a kert már mindig benne lesz
minden olvasatomban, talán csak önmagunkkal
kellene igazán megküzdenünk, és Hamvasban
a lassítás, a fékezése a legjobb, miközben

egyre gyorsabban rohannék utána,
talán ezért is hoztam magammal a két
szűrős szelídgesztenyét, az egyiket
levelestől, a másikat szár nélkül,

tenyeremet véresre szurkálva, éppen
ahogy az életet is próbálom kezelni olykor,
bal kéz és jobb, érzem, nézem, de még
mindig nem tudom a megoldást.

(HB kertje, Szentendre)

k
é
t

Mesterházy Sándor barátom emlékére*

49

h
a
i
k
u
,

örökzöld idő
fenyőárnyék vetül rá
út egymagában

k
é
t

platánfa. kék ég.
szél. remegő levelek.
télutó. lehet?

h
a
i
k
a
i

alig tud menni. koldus. kér. elfordulnak. közelgő tavasz.
fenyő örökzöld idő árnyék áthalad magában nyugszik

*

é
s
e
g
y

esik. barátság.
lila akácvirágok.
égi városfal.

h
a
i
k
u

Dukay Barnabás

*Mesterházy Sándor (1942– 2015) közgazdász, költő, festő, szobrász

50 Ismeretlen japán költő

TELÍTETT LABIRINTUS

5 töredék

1.
zártnak lenni csak
egy újabb kapu
ha nyílás egyáltalán
ami sehová vezet

2.
mióta csepeg
honnan a fény
mennyezetből
árad szét a padló

3.

„hiába hagytál hiába hagytam el
magunk egy ajtónyi fénykeretben”

4.
„lezár” és „megnyílik” ezek
a szavak egyáltalán semmit
nem jelentenek mint ahogy
nincs „fent” nincs „bent” vagy
„kívül” és nincsen „lent” sem

5.

a „volt” túlsó oldalán terjengő fényben
mállik széjjel a „van” amíg csak a „lesz”
szövetneke lobog olthatatlan lánggal

54

Vak képek sora,
s végtelen hosszúságú
pillantás a zen.

Mégis

Tolvaj vagy, mint egy
otthonok közhelyébe
surranó költő.

Noha

Ózondús dallam,
lyuk az akkordok helyén.
Nagyjából ennyi.

Mintha

Hogy mi vagy nekem?
Hínárba bűvő remény,
napsütötte sáv.

Néha

Nem mondta végig.
Sokkal szebben csengett, ha
elakadt szava.

56 Hacsak

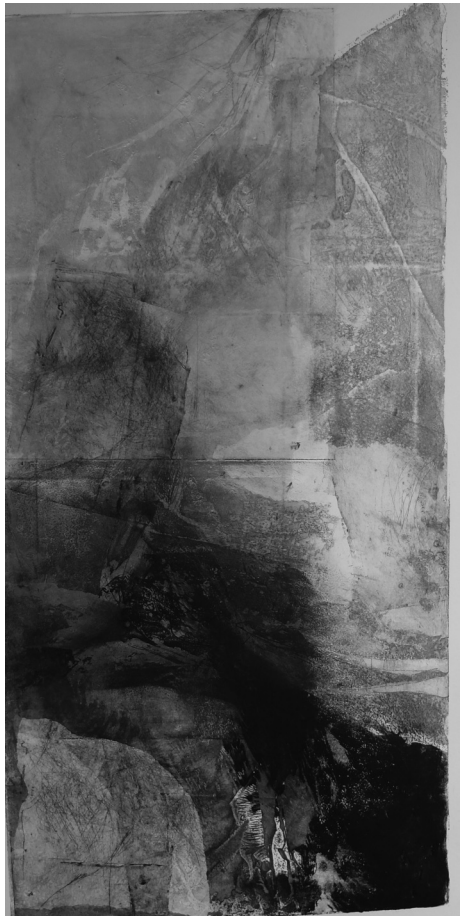
Mi a helyes ösvény?
Nemtudásom ezüstje,
bárka és ladik.

Nehogy

Holt apanyelven
beszél hozzám, amitől
rám zuhan a csönd.

Tűnik

Ha haikuként
lebeg a létben, elszáll
mire földet ér.

Az irodalom olthatatlan vonzalmat érez más médiumok iránt (zene, képzőművészet, építészet stb.), míg az irodalomtudomány olthatatlan ellenállást tanúsít az ilyen koncepciók felé éppen a médium miatt, hiszen hogyan is lehetne szavakat és hang-

jegyeket egymás mellé, mi több, egymásra írni. Kovács András Ferenc (a továbbiakban: KAF) líráját olvasva ez a probléma felnagyul: a születésnap-i életműválogatás címe már önmagában többre-

tegű zenei öndefiníció (*Requiem Tzimbalomra – örömszene darabokban*), így tiszteletben tartva az irodalomtudomány ellenállását (végül is igaza van, a hangjegy nem betű, és a dallam kevésbé mondat), a következőkben azzal az idealisztikus gondolattal közelíték a kötet felé, hogy az irodalom mégiscsak lehet zene.

A mottókban megidézett Csokonai és Mozart állnak szerepként (vagy megszólítottként, vagy megidézettként vagy parafrazáltként) a központban, alakjukat a cím két szava is idézi, a híres többkezes *requiem* Mozartot és egyben halálát, míg a *tzimbalom* Csokonai beceneve (ugyan cével), éppen (a KAF-lírára is jellemző) sokszínűségéért. Minden *A Megbízással* kezdődik, amely több szempontból is érdemes kiemelt pozíciójára. A feladatot egy jó-szágkereskedő (vö. a jószág jelentését az „Úr” jelentéseivel) hozza egy bizonyos, névtelen úrtól, requiemet kéretik írni jó fizetségért gyorsan, de azért nem olyan gyorsan, ellenben remekül, az úr maga finom hallással rendelkezik. A vers mottója Mozart életrajzírójától származik, ennek ellenére a szöveget nem érdemes kizárólag Mozart felől olvasni. A kötet két hangsúlyos figurája már a megbízással is egymásba ér, hiszen Csokonai is Rhédey Lajos felkérésére írta a *Hallotti verseket*. (Habár tudta, kinek, és ez mégiscsak lényeges különbség.) A megbízás különös, és nem csak azért, mert a címzett ismeretlen, hanem azért is, mert jövő idejű, így jóslatként működik. „Egy ismeretlen / Júliusban egyszer majd / Beállít hozzád”. A küldönc nem több egy testnél valaki más akaratával, így a feladat a maga közvetettségénél fogva transzcendens természetű, amelyre szórakozottan játszik rá a rövid soros forma a hagyományos nagy kezdőbetűkkel. „Bőkezű úr az / Úr”. A név kifürkészhetetlen, talán nincs is, de kimondani, rákérdezni mindenképpen tilos. A könnyedség, amellyel a KAF-líra dolgozik (mondhatjuk, zenél), így szakrális jelleget kölcsönöz az Úrnak („s maga is / Olykor egy isten” *Pa-pa-pa-pa-pa-pa-pamm.*), a felkérésnek (a jószágigazgatónak), és kézenfekvő a játék, melyet

Veréb Árnika 57

OEUVRE ET VARIÁCIÓK

Kovács András Ferenc:

Requiem Tzimbalomra

a kötet középpontba állít: a gyászmisét a szerzője önmagának írja. Mindez jelentős súlyt kap annak tükrében, hogy a *Requiem Tzimbalomra* életmű-válogatás (de erről később). A kezdet miatt termékeny lehetőségnek tartom a kötet gyászmiseként (és eközben örömmiseként!) való olvasását.

58

A zeneiség nem pusztán tematika, a szövegek gyakran emelnek be tempójelzést, ahogy a *Klavierkonzert* alcímei is (például *allegro ma non troppo*). Az öt variáció, mely mégis egy egység, már technikájában is megfelel a zenei szerkesztésmódnak, mivel a témát és a motívumokat (akár szószinten) variációs módon használja. Ez nem egyszerűen jelentéstorzulással jár, hanem variációs fejlődés útján kezdettől megoldásig jut, voltaképpen narratívát épít.¹ A farsangi téma gyakori. A maszk és a bál mint haláltánc és mint földi öröm, amelyből ki lehet ábrándulni, a kötet állandó motívuma; nem pusztán a KAF-lírára jellemző szerepjáték miatt, de Csokonai hangsúlyos jelenléte a Dorottya-történetet is könnyedén megidézi. A keretes szerkezet időtlenséget és meseiséget okoz „Farsangos kietlen úton / kóró, hánytorog forogva. [...] s farsangos kietlen úton / kóró táncol tántorogva.” A nyelv a *Dorottya*t imitálja és megjelenik benne a Csokonai-féle Tasso-fordítás Amintása is, miközben a mottó elvileg Amadé Farkastól származik (Wolfgang Amadeus) és némi fricskát tör a csurgói Cultura orra alá. Minden oldalról beillik a kötet *témái* közé. A *Klavierkonzert* izgalmassága azonban a zeneiségében keresendő. Mindegyik szöveg szimultán verselésű, négynegyedes vagy háromnegyedes, uralkodó verslába a trocheus. Az időmérték szinte kötelező, amikor zene és irodalom egymás mellé kerül, de remekül működő párjai az adott szövegvariációknak a tempójelzések. A nyitó- és a záró szöveg is all'ungherese megjelölésű, verselésüket tekintve teljesen megegyeznek (és nagyon találóan négynegyedesen magyarosak). Zenei szempontból a nyitó és zárótétel gyakorta egymás variációja. Míg az első andantino (mérsékelten lassú), addig a záró moderato (mérsékelten gyors). Az időmértékben csak néhány spondeusznyi a különbség, és mégis egészen megdöbbentő a zeneiség, a játék különbsége. Erre a jelölések hívják fel a figyelmet. Valódi instrukciókká válnak, amihez semmit sem kell veszíteniük eredeti jelentésükből. Ha van szimfonikus költemény (amely egy szöveget vesz alapjául), akkor valahol ebben a kötetben található a költeményes szimfónia (amely némi zenét választ alapul).

A zene azonban sokoldalú jelenség, a hangzáson kívül magában foglalja a csendet és az (el)hallgatás aktusát is. A kötet jól felismeri ezt az attribútumot, nem pusztán zenei akar lenni, hanem a zenét mint individuumot teremti meg.² Ez olyan nyilvánvaló leképezésekben is megjelenhet, mint a fent említett *Klavierkonzert*, egy-egy konkrét zenemű beemelése (*K. 626, Pa-pa-pa-pa-pa-pamm*) vagy a cipő játékos mozgása az *Amadé Farkas hagyatékában* „Csupán fitos cipőmnek orra / séta közben: az botladoz, / az rúgja, hoppersza, szét a kandi port, / a párt, a pért, a pírt, a pört – / nem én, nem én,

nem én, de [...]” vagy az archaizáló írásmód gyakori használata, amely nemcsak elemeli a szövegeket, de hangzati különbségeket is okozhat, ha például a *Prágai éji zenétskében* a ts-t nem felettetjük meg feltétlenül a cs-nek. „Cse-cserésző cseh leányok / Tseverészők tsapodárok”. Hogy hangzatos példával éljek magam is, a cseverészőben egész biztos nem szólal meg 59 ütőhangszer, míg a tseverésző elképzelhetetlen nélküle.

De a zenei individuuum kérdése nem csak hangábrázolás, ahogy a zene sem pusztán hang – és az irodalom sem meríthető ki nyelvi megoldásokkal. Míg a kötetegézt, akár egy árny, belengi a requiem tragikus végessége, addig a vidám, játékos szövegek és a szövegegyüttes hosszúsága (Mozart életéveinek megfelelően harmincöt vers) nem hagyja állandóan érvényben ezt a tragikumot és körbejárja a zenét magát – az élet végül is örömjáték. Az *Adagio con amore* az ősz kihűlésében zokogtat fel egy klarinétot, amelynek hangját nem ábrázolja, hanem elnehezülő, de anyagtalan súlyként a fiatalon ragyogó októberi égre teríti szét. „egy basszetklarinét sír / föl a félhomály / mélyén súlyosodik nő / zokogásba hull // sóhajtt fölfakad él száll / az anyag zilált / testében feketén zeng / omol áradón / egy basszetklarinét sír / föl a lelkekért / bomlik fulladozón nő / a magasba leng”. A központosítás hiánya és az enjambement gyakorisága a szétterülés és súlyosság tapasztalatát ábrázolja, miközben az utolsó versszakban a *nő* szót már nemként és nemcsak *növekvés* értelemben használja, ami visszafelé egymásra írja a két jelentést az egyalakú szóban. A zene mint térélmény jelenik meg, mint olyan hang, amely a levegő összetételének megváltoztatására is képes.

A *Per amorem dei* szövegében az emberi test válik hangszerré. Ez hagyományosnak tekinthető, hiszen a szerelmessel való játék gyakran választja allegóriájának a hangszert mint használati tárgyat. Az első két versszak ezeket a képeket idézi meg a pendülő húrral és a zengetéssel. Az emberi test azonban maga is hangszer a hangszálakon keresztül, az artikulált dal hétköznapi jelenség. Az utolsó két versszak a korábbi húros hangszerképet az emberi hangra cseréli. „Ha tűzbe rezzen s titka túl rideg / Csak *hallja hangom* s többé *meg ne értse* // Avult dallamhoz szívet *szövegítsen* / *Némuljak el* ha megremegtet ő / Galád legyek zord mint egy öreg isten – / Nem szerető mert nem szerethető” (Kiemelések tőlem). A szövegrész megteremti a hallgató pozícióját, ami az emberi zenének már abból a szempontból is feltétele, hogy aki a zenét létrehozza, az is hallja önmagát. Ez hasonló lehet az író olvasóvá való alakulásában, hiszen abban a pillanatban, hogy létrehozza a szöveget, önmaga olvasójává válik. A vers megszólítottja a szövegvilágban is mindig hallgató marad,³ valaki más, aki, miközben hallgató, nem érthet semmit a hallottakból. Gadamer eljátszik a gondolattal, hogy létezik-e a művészet egyáltalán, ha nincs, aki megértse. Arra jut, hogy nem, így

szükséges feltételként szabja meg a megértést. A játék nem ismeri a távolságot néző és játékos között. Mi történik hát egy olyan énekkel, amelyet csak hallani szabad, de érteni nem? Az emberi természet sajátja az értelem szüntelen kergetése, így a meg nem értés következménye a saját jelentés 60 teremtése. A népi dalszerzés gyakori technikája, hogy nem fordít figyelmet a plágiumra (nem is ismer olyat névtelensége miatt), így a már létező dallamokra minden további nélkül ír rá új szöveget. A „szívet szövegítés” feltehetően ilyen aktus, a régi dallam megújítása, sajátunkká formálása a nyelv által. Amint ez a saját szöveg létrejön a megszólított révén, az énekes hallgatóvá lesz, hisz hatást gyakorol rá („megremegtet”), és az eredeti ének többé nem énekelhető. Az elfelejtett, öreg isten képe eltávolítja a szöveget a szerelmes vers illúziójától és egy olyan jelentést emel be, amely a vallások egymásra íródását, az emberi kultúra történetét vonja be mint éneklést, át-emelést, szövegalkotást és végül elhallgatást.

A csend kétségkívül társa a hangnak. A requiem talán a legerősebb zenei műfaj, amely az elhallgatás aktusát már hangzásában is magában hordozza. Ez a némaság igazi hangsúlyt kifejezetten a záró szövegek során kap, amelyet már a pozíció is indukál. A *De profundis* (A mélységből) megszólítása a magas füvek közt rejtőző kölyöknek szól, aki már a semmi felé fordul, letűnt zene röpti, és csend suhog körülötte. A paradoxonokra építkező szerkezet mindinkább az önmegszólítás felé húz, amíg a zárlatban felmerül a kérdés: „mondd, ki vagy, / kihez kiáltok, rejtőző?” A megszólított csendje olyan térelményé alakul, mint az *Adagio con amore* klarinétja, így a némaság nemcsak a saját elhallgatást jelöli, de a magányt is, így nagyítva fel a megszólított pozícióját, akiről semmit sem lehet tudni, csak hogy szól a rejtőzőhöz, miközben önmaga is az.

A zárószöveg (*Ein Musikalischer Spaß*) az alkotás gúnya, a requiem súlya. „Purcannék ki? Már? *Che gusto!* / Nyúz a requiem: / Csepp időt se hágy, se szuszt, ó – „ Szerepversnek látszik, de már távolodik Mozart alakjától. „Nem voltál, ne zargass, / Wolfgang Amadé, / Amadeus Farkas, / Soha magadé – / Senkié sem, Istené sem, / Mert az én nem én / Túl a résen”. Mozart itt egyszerre jelenik meg transzcendensként („túl a résen”) és közszereplőként, aki már több, mint önmaga és sokkal kevesebb is annál, csak egy figura, akinek maszkját, ha úgy hozza kedv, fel lehet öltetni. Ám egyszer a maszk viselőjének is szembe kell néznie a viselt faarccal és eltartva magától felismerni: minden hangot csend követ. Vissza lehet ugyan kíváncozni Isten tenyeréből a dalba (*H. a toronyban*), de „Hangzat árnya, sejtés, / Omló moll-futam: / Mind magába lejt és / Csend felé suhan.”

A *Requiem Tzimbalomra* kivételes életmű-válogatás. Nem csupán esztétikai szempont, tematika, de jól átgondolt koncepció építi a kötet narratíváját, amely mégiscsak egy saját(os) requiem megalkotása. A KAF-életmű

méretét és kedvelt témáit figyelembe véve, a válogatás nem lehetett könnyű, nem kerülhetett minden zenei szöveg a *Requiem* versei közé. Az egymást követő szövegek olyan szép ívvel kapcsolódnak össze, hogy megdöbbenő, mennyi helyről kerültek egymás mellé. Mindez azt sugallja, hogy egy életmű maga is organizmus, amit érdemes hagyni, hadd nőjön, alakuljon, rendeződjön újra, mert egy szöveg, akár egy hang egy másikkal szemben, polifóniába léphet, így harmóniájuk egymásból bomlik elő, és a fő-téma nem korlát többé, csak ismerősség, mely a sok hang problematikájából az egy hang csendjéig fut. (*Magvető, Bp., 2019*)

Új Forrás 2020/6 – Veréb Árnika: Őeuvre et variációk
Kovács András Ferenc: *Requiem* Zimbalomra

¹ Az irodalom variációs játéka jó példa Romhányi József Aiszóposz-átirata, *A róka és a holló*, amely a variációs lehetőségeket meríti ki, akár egy labdajátékban, míg végül a statikus állapotig jut el, ahol sem a játékosok (szereplők), sem a labda (a sajt) nem mozdul. Ez is lehet fejlődő variáció, de fontos, hogy *A róka és a holló* szerepcserén alakuló véges kombináció, míg a *Klavierkonzert* esetében a variáció lazább szabályokon nyugszik, és nem egy narratíva kombinációjára épül, éppen fordítva, a narratíva épül a variációkra, ahogy a zenei szerkesztés esetében is.

² A gadameri játékfogalom analógiájába bőséggel elfér egy zenei individuum képzete, amelynek, akár a játékeseménynek, van szabálya, eszköze, játékos(a)(i), nézői/nézője és maga az individuum, amely játszatja őket.

³ Kivéve a *K. 626*-ban, ami a Mozart-requiem tétéleivel és a drámaformával való játék, ahol elvileg a szereplőket hallgatónak is feltételezhetjük, már ha bármilyen módon is megfeleltethetők szereplőknek egy zenemű tételnevei, akik egymást mindennemű elkülönülés nélkül, akár mondat közben folytatják.

Érdemes-e könyvek címén hosszasan merengeni – erről megoszlanak a vélemények. Verseskötet esetén leggyakrabban a könyv egy kiemelkedő vagy épp programadó szövegét választják címül. Szijj Ferenc legújabb kötete nem egy tematika

62 G. Szabó Sarolta

NÉVADÓ KÖLTÉSZET

Szijj Ferenc: *Igazi nevek*

nevét és helyét keresik. Égen és földön, fényben és sötétségben: „Könnyű ég nehezedik a földre, egyszerű föld szorítja / felfelé az eget. Hol az ember?” (*Távolképek*) Szijj korábbi verseiben is fel-feltűnik a névadásra, a lehető legpontosabb elnevezések keresésére tett kísérletek sora (*Fényleírás / Napfény*), és így van ez az új kötetben is (*Hármaskép, Növénymásolatok, Szünetminta, Ritka pillanat, Rajztöredék Szij Kamillának, Kötetlen fény, Harminchárom kísérlet, Waldsee*).

A kötetet szervező tematikát nehéz megtalálni, a könyv egységességét nem annyira a boncolt témák, hangulatok, hanem a senkiével össze nem téveszthető költői hang adja. „Kiben lehetne megbízni halálosan, / de csak átmenetileg, és hogyan lehetne / egyszer kibékülni a világgal, / ha egy kicsivel többet akarna, / mint amennyit valahol valakik kijelöltek neki.” (*Hármaskép*) A Szijj Ferenc-könyvekről szóló kritikák, elemzések, a szerzővel készült interjúk rendre szóba hozzák Szijj hallgatagköltő-szerepét, aki azonban írásművészetében kitartóan keresi a dolgok kijelöléséhez szükséges, a lehető legpontosabb szavakat, kifejezéseket. Az *Igazi nevek* beszélője nem fecseg, a könyv a világ jelenségeit részleteiben megfigyelni tudó és a jelenségekre maximálisan érzékeny, azokat átérző és sokszor elszenvető alakot sejtet. A költői hang és a költő személyes jellemvonásai közti összefüggések keresése azonban aligha járul hozzá a kötet értő-érző olvasásához. „Most már legfőképpen a beszédet kell elfelejteni, / mert az olyan, mintha kifordítanám nekik / a fejem, és látnának mindent” (*Kettős buborék*). „Egyre furcsább lesz a világ. Egyre / többször és egyre több helyen történik / valami sosem volt vagy eddig / elképzelhetetlen” (*Nyolc kormozott üveg*) – nyugodt „narrátor” jelenik meg a versekben. E nyugodtság inkább táplálkozik a borúból, mint a derűből, a resignált hang sem áll távol a szövegektől: „A jövőről nekem már nem kell / gondolkodnom, mert tudom, / hogy ugyanaz lesz, mint a múlt, / mostantól addig, hogy megszülettem, / és a végén egyszerre sok lesz a hó.” (*Hármaskép*) Ahogy Szijj korábbi kötetei sem beszélnek mellé, az *Igazi nevek* versei is egy középpont felé tartanak, szorosan a vers alapmotívumához tart minden

köré szerveződik, a cím azonban szorosan kötődik a szerzői hanghoz. Az *Igazi nevek* versei hol konkrét személyekhez kapcsolódnak (képzőművészeti alkotások révén), hol neveket (a beszélőt vagy másét), megnevezéseket, a dolgok

verselem (szavak, versforma, tagolás). A költői hang rímhez, ritmushoz való viszonyáról a *Három szonett Tandorinak* című vers mondja a legtöbbet: „a versforma, a ritmus és a rím / nincs a legfőbb prioritásaim / között. És akkor ezzel megvagyok.” A vers ironikus: szonettformában íródott.

Sziji versei, bár többnyire több oldalas, olykor fejezetekre tagolt művek, nincsenek túlbeszélve. A versek témái sokszor látszólag jól körülhatárolhatóak – fotó (*Távolképek*), festmény (*Kötetlen fény*), kiállítás (*Harminchárom kísérlet*), családi emlék (*Szalagok*), közös, történelmi emlék (*Egy Radnóti-sor cáfolata, A képek vigasztalása*) révén –, azonban számtalan jelentésréteget halmoznak fel. A más műalkotásokhoz, szövegekhez kapcsoltsága fontos vonása a könyvnek, számos író és művész neve szerepel versek alcímében (Eperjesi Ágnes, Szűcs Attila, Veszelszky Béla, Szij Kamilla, Michael Donhauser, Marno János stb.), melyek új jelentésrétegeit bontják fel a szövegeknek. Ugyanakkor érdemes esélyt adni a versek képek nélküli befogadásának is – ahogy a szerző írja a kötet végén: „nem akartam képes könyvet csinálni.” A *Jegyzetekben* a megidézett, inspirációs forrásként szolgáló festmények, fotók fellelési helyének gyűjteménye azonban további lehetőségeit nyújtja az olvasói értelmezésnek.

„Míntha valaki / mindenhol búcsút intene, talán szólna egy szót / a következő időkről, elég lenne a másnap, / de nem tud, mert úgyse terjed a hang, / se kívül, se belül, ő maga se hallaná. / Hogyan lehetne egy készen kapott világban / új bizonyosságot kitalálni?”

(*A képek vigasztalása*) Sziji nem használ felesleges szavakat. A versek vállalják az akár töredezett, hiányos megfogalmazást is, de ezek a szövegek sem lesznek terjengősek, nem keresik túl hosszan a megfelelő kifejezést: „Ahonnan visszafelé, és éppen ezt nem / tudjuk, hogyan, vagy fordítva tovább, kezdetben csak / érthető, vagy majdnem. Egészen addig, hogy mindent / egybefogva, lábát megvetve áll.” (*Nővénymásolatok*) A versnyelv, ha néha töredezett is, egységet sugall: a beszélő tisztában van vele, hogy pontosan megnevezni és lejegyezni valamit lehetetlen. Ennek megfelelően nem háborog, de figyel, lejegyez, szavakat, nevet keres a történeteknek, érzéseknek: „Én már pontos nevekre és tankönyvi / formákra nem vagyok kíváncsi, / úgyis tudom, hogy ebben az ingyen / valóságban több a zavaros dolog, / mint a harmonikus” (*Nyolc kormozott üveg*).

A kötet, bár nem fecseg, mégis túl sok mondandóra vállalkozik. Közel száznegyven oldalával hosszú verseskönyvnek számít, a napjainkban gyakori olvasói szokásokat tekintve – miszerint rövidebb kötetet szívesebben tesz zsebre az ember – nem a legszerencsésebb. A könyv végeztével ugyanakkor világossá válik, hogy nem szorosan összetartozó, egy téma köré csoportosuló

versekről van szó, így egyéni olvasási módok, csoportosítási lehetőségek kerülhetnek előtérbe – a kötet ciklusai (*Hármaskép, Kovalkád, Kötetlen fény*) is segíthetnek ebben.

64 A *Kovalkád* és a *Hajlatzug* című versek kvázi-fordítások: a *Kovalkád* egy korábbi Szijj-vers (*Utazás. Agyag és kátrány*, Magvető, 2014) átírata: német fordítók a szöveg írásképe alapján próbálták megfejteni a szavak jelentését. A *Kovalkád* a magyarul nem beszélő fordítók próbálkozásait gyúrja verssé, a vers „Egy nem létező fordítás fordítása”. A *Hajlatzug* „Egy fordítás fordítása” (és szintén az *Utazás* kvázi-fordítása): egy német nyelvű, a magyart nem ismerő szerző szabad fordításának eredménye – magyar nyelvre, szintén szabad fordításban, Szijj ültette át. A vers a maga látszólagos kuszaságában gyönyörű szavakat, szókapcsolatokat rejt: *tréfasátán, hegymenetszél, „galaxisunk fonnyadó szívében / egy roppant nehéz nyúl nyuszog.”* Az *Igazi nevek* hosszasan keres igazi vagy legalább annak tűnő szavakat. A *Hajlatzugban* a folyamatos névalkotás és szókeresés üres, világos térbe érkezik – az egész könyv mintha itt mozogna. A vers a kötet talán legmegkapóbb mondatával zárul: „Búcsútlan / falu, puszta házak puszta házak tövében, felettük / rikító óriásplakát a korai boldogság ígéretével, / de tényleg bármi; a fény legszebb otthona / az üres utcasarok.” (*Magvető, Bp., 2019*)

Kálmán C. György 2019-ben megjelent gyűjteményes kötete a szerző kifejezett szándéka szerint a *Te rongyos (elm)élet!* folytatása, így az új kötetben szereplő írások legrégebbike 1998-ban – az említett válogatás megjelenésével azonos évben – jelent meg először, a többi szöveg, előadás leirata pedig 2010 környékén keletkezett. Míg az első kötet az irodalomelmélet – számomra mindig megmosolyogtató és gyanút keltő – szakadozottságát akarta megmutatni (értsd: az írások témái lazán vagy egyáltalán nem kapcsolódtak egymáshoz), addig az új kötetbe felvett szövegek már a teória fogyaszthatóságát akarják bizonyítani, sőt az élvezhetőség igényével lépnek fel. A véleményem szerint nehezebb vállalat a szerző is mintha komolyabban venné, hiszen a vicces nevű *Előfolt* helyett már a megszokott *Bevezető* áll a kötet élén, illetve a tartalomjegyzéken átfutva is strukturáltabb, arányos elosztás látszata tárul az olvasó elé. A témák nagyrészt azonosak az előző kötetben szereplőkkel: irodalomtörténet-írás, kánon, fordításelmélet és minden egyéb, amely ezen halmazok uniója vagy metszete.

Gagy Miklós 65

„...MICSODA KÁOSZ VAN”

Kálmán C. György:

„Dehogyis terem citromfán”

A *Te rongyos (elm)élet!* című kötet gerincét adó *Közösségek, kánonok, rendszerek* rész 4. fejezetének közvetlen folytatása az „*Ártatlanság elvesztése*”: *lehetünk-e laikusok?* című írás, amely a profi és laikus olvasók hallgatólagosan elfogadott kettős felosztását problematizálja. Az írás három kérdés mentén dekonstruálja a két értelmezői közösség szembenállását: először is, egyáltalán felosztható-e az irodalmat olvasók társasága erre a két csoportra, és mégis hogyan definiálhatóak az „irodalom” és az „olvasó” fogalmak ebben a problémában? Másodszor – ha tovább tudunk lépni az első problémakör nem megnyugtató válaszai után – hogyan érthető a profi és a laikus olvasók kategóriája, valamint egymás viszonyában hogyan értelmezhető? Végül pedig – ha ismételtelen elfogadjuk az előző rész feltételezéseit – miért kívánunk a „profi” olvasók visszatérni a „naiv”, laikus olvasási módhoz? Kálmán C. szerint a professzionális olvasók új területeket akarnak nyerni az irodalmi mezőben, szélesebb olvasóközönséget elérni, hatni rá, ezáltal növelve a saját elismertségüket, befolyásukat. A szerző a tanulmány végén, rákérdezve az előtte írtak létjogosultságára, saját szándékaira, rámutat arra is, hogyan sajátítható ki, alapjaiban hogyan határozható meg egy-egy témát érintő diskurzus csupán a kérdések feltevésével is.

Fikciós szöveg esetében akár hívhatnánk metaleptikusnak is ezt a szövegből való kimutatást, esetünkben azonban jól példázza Kálmán C. gondolkodásmódjának egyik sajátos jellemzőjét, ami nem írható le egyszerűen a kinti és a benti pozíciók egyidejű felvételével, hiszen a teoretikusnak nemcsak a kérdéskörökben való jártassága és a kritikus kérdésfeltevéshez szükséges távolsága nyilvánvaló, hanem a dichotóm felosztást meghaladva jelentősen szélesebb, sokszínűbb spektrumot képes átlátni. Erre nem csak az egyes szövegeken belül lehet példát találni, hanem a mind a két kötetben szereplő írások szintjén is, mint ahogy az értelmezői közösségek jellemzése is visszatér a kánon és az irodalmi mező formálásának kérdéskörébe. Ezt a sokoldalúságot mutatja be az ironikus című *Konferencia-előadás a konferenciákról*, amelynek az első felében az értekező a tudományos konferenciák mindenki által ismert forgatókönyvét rögzíti, majd három részre osztja fel az efféle eseményeket. A tudományos szinten, amelynek a neve önmagáért beszél, illetve a szerepek szintjén – miszerint a fiataloknak lehetőségük van megmutatkozni, az idősebbeknek pedig megerősíteni a pozíciójukat – sikeresnek ítéli őket Kálmán C. Azonban a személyes szintet mégsem látja működőképesnek: a konferenciák szigorú, unalmas légköre és túlintézményesülése megpecsételi az egész összhatását. A szerző természetesen nem teljesen felforgató habitussal közelíti meg a konferencia intézményét, hanem csak részleteiben változtatna, de ahogy a cím is ironizál, úgy egy ilyen írás jelenléte is legalább megmosolyogtató egy olyan kötetben, amely a szerző korábbi tanulmányaiból és konferencia-előadásaiból lett összeválogatva.

Véleményem szerint azon írásoknak, amelyek az irodalom 21. századi megjelenési formáival foglalkoznak, nem tett jót a kötetbe való beválogatás. Mivel témájukban olyan gyorsan változó eseményeket járnak körül, mint a netirodalom különböző formái, a slam poetry, aktualitásukat könnyen elvesztik a kötetben való publikálás idejére. Például egy helyen a szerző a tweet-eket 140 karakter hosszúságú üzenetként jellemzi, ami igaz is volt az írás első megjelenésekor, 2010-ben, ám 2017 novemberében a Twitter duplájára emelte a maximális karakterszámot. Szórszálhasogatásnak tűnhet, de ismerve a közösségi médiát használók körében kiváltott reakciókat, nem elhanyagolható tény, sőt, az emelés óta már készültek felmérések is arról, hogy milyen irányba változtak a tweet-elési szokások. Illetve, amikor a Föld legerősebb hatalmának vezetője a twitter-profilján keresztül ismerteti a döntéseit, bejegyzései sajtótájékoztató-szintű bejelentésekkel egyenlők, feltétlenül szükséges a felület ismertetése az olvasó számára? Hasonló a helyzet a slamról szóló szövegben is. Hiába jelzi már a cím – *Történjen valami – a slamról (is)* –, hogy a slam poetry jelensége csupán mellékszál, izgalmas, eseményszerű ellentét a könyvbemutatók unalmas világával szemben, mert az írás eredeti megjelenése óta (2014) eltelt idő alatt a slam-bumm idején

ismertté vált alkotók egy része mára – mondhatni hagyományos – többkötetes szerző lett. Feltételezhető, hogy ezen költők, írók olvasótáborának számottevő hányada a slam poetry-s idők óta követi az alkotókat, így érdemes lett volna megvizsgálni egy-egy ilyen kötet bemutatóját; a szerzők szempontjából, hogy átvettek-e elemeket a slamból, képesek-e eseményné emelni a „hagyományos” esteket, illetve a közönség szempontjából is, hogyan reagálnak az „ingerszegényebb” irodalmi eseményekre. A netirodalom különböző formáinak megszilárdulását firtató kérdésekre is egész magabiztos válaszokat lehet adni már lassan tíz év távlatából. S bár „értelmezés kérdése”, de ezen szövegek aktualizálásának elmaradása azért is kár, mert a most kötetbe vett írásokkal Kálmán C. maga kezdett el egy párbeszédet, de az eltelt évek alatt nagymértékben megváltozott a dolgok állása, így a korábbi kérdések egy része már értelmét veszítette, miközben újak merültek fel.

Az eddigiekhez képest új témaként szerepel a narratológia (*Narratológia a határokon és A szöveg körül, a szövegen belül* című fejezet szinte összes szövege), mintegy lekövetve vagy alátámasztva az újralfedezett értelmezési módszer (?) egyre népszerűbb hazai jelenlétét. A *Narratológia a határokon* szövege tulajdonképpen terhelési tesztnek veti alá a narratológia tudományát, főleg a Genette-féle fogalmak meghatározta részét; milyen szövegekben, műfajokban milyen mértékben használható termékenyen, így többet megtudva annak korlátairól, ugyanakkor biztosabbá téve a határon belüli mozgást. A *Példázat, mise en abyme, metafora* című írás e három fogalmat igyekszik közelebb hozni egymáshoz, rámutatva arra az automatizálódott olvasói-értelmezői magatartásra, miszerint a szövegben élénk kerülő beágyazott történeteket – amelyek máscelemekényűek, első ránézésre nem kapcsolódnak a fő történethez – hajlamosak vagyunk a fő részt magyarázó példaként vagy mise en abyme-ként olvasni. A különbség a kettő között, hogy míg az előző bővíti, kitágítja a jelentést, addig az utóbbi egyszerűsíti. A következő lépés pedig a metafora bevonása a fogalmak közé, de itt már az eddig felhalmozott esetlegességek miatt még óvatosabbnak kell lenni azzal kapcsolatban, hogy egyenlőségjelet (akár csak hullámosat) tudjunk tenni vagy valamilyen rész-egész viszonyt tudjunk feltételezni a három alakzat között.

Ez a szöveg egyben rámutat Kálmán C. írásmódjának előnyére (hiszen a fent már említett profi és a laikus olvasók összehasonlításakor sikeresen elkerülte a fogalmak kiüresedését) és hátrányára is. A szerző a legalapvetőbb fogalmakat piszkálja meg, „cincálgatja” a nekik szegezett rengeteg kérdéssel, ezek mindegyike a gondolatmenet egy-egy elágazása, és csak Kálmán C-n múlik, hogy merre megy tovább a szöveg, így egy feje tetejére állított kártyavárra hasonlítanak az egyes írások, és éppen ezért szórakoztatók, látványosak,

egészen az összedőlés pillanatáig, amikor már minden fogalom dekonstruálva lett, és az olvasó ott áll, ahonnan elindult. És ez nem feltétlenül rossz. Az irodalomtörténet-írás belátta az egyetlen omnipotens nézőpont nem létezését,

68 így a Nagy Narratíva megírásának a lehetetlenségét, és már csak kisbetűs, többesszámú irodalomtörténeteken dolgoznak a történetírók.

Az irodalomelmélet is irodalomelméletből mint önmagáról való gondolkodásból és különböző elméletekből áll össze, tehát kizárólagossággal itt sem lehet élni, és a tudománytörténeti távlatból visszatekintve már nem is vehető komolyan egy ilyen szándék felbukkanása. Ezt pedig az összeválogatott gyűjtemény hűen tükrözi.

Egy kritikus munkája azon esetekben a legkönnyebb, amikor a bírálható művek vagy azok szerzői félreérthetetlenül deklarálják a céljukat – a tudományos munkáknál ez inkább alapvető kellék, mint a befogadó felé tett nagylelkű gesztus –, hiszen így egyszerűen megítélhető a cél teljesítésének sikeressége, és a kritikusnak attól sem kell tartania, hogy talán félreérti a szerzőt – mondhatni be van biztosítva. Tehát Kálmán C. be tudta-e bizonyítani, hogy az „irodalomelméletnek nem kell szükségképpen élvezhetetlennek lennie”? Részben igen, részben nem. A kritikus válasza attól függ, hogy mennyire képes elválasztani a szerző egyéniségét és az azzal összefonódó irodalomelméletet egymástól. Hiszen a kiadott írások szóragoztató voltát a teoretikussal közös gondolkodás – nyilvánvaló, de könnyen hihető látszata – adja, az az olvasói bevonódás a gondolatmenetbe, amely folyamatszerűen, és nem egy előre rögzített, papírszagú értekezésként bontakozik ki. Az irodalomelméleti szövegekhez képest lényegesen kevesebb jegyzet és hivatkozás akadályozza vagy segíti az olvasót, így egyrészt a főszövegnek kell tartalmaznia a gondolatmenet minden elemét, nem szükséges minden mondat után a lap alját nézni, másrészt viszont ezáltal a későbbi tájékozódás lehetősége nem biztosított. Összességében nem sikerült teljesen meggyőzni az olvasót arról, hogy az irodalomelmélet szóragoztató – de ez a konkrét kötet igenis az. (*Balassi, Bp., 2019*)

A MÁSIK SZOBA

Kimondva elviselhetőbb, mint valójában amilyen.
Amint alvásra hajtom a fejem, mintha valaki
a szomszéd szobában könyveket lapozna,
és az ablakban ropogtatná ujjait. Ágaktól elszakadó
levelek, madarak ernyedte körözése a magasban:
érti ezeket, sóhajai mégis felébresztenek,
és én szobákon át követem a padló ropogását,
anyagtalán lélegzetet.

A MÍTOSZ SZÜLETÉSE

Az újra- és újrajátszott időben
egy folyamat megszakad.
Az útszéli fák közül az egyik,
félig kidőlve, fején iszalag-kolonccal
jelzi a kanyart. Egy éjszaka kifordul
a földből, reggel felfűrészelik, az iszalagot
összetekerve az út szélére fektetik.
De hajnalonként, ködben és esőben
a kiszáradt fa mégis ott áll,
ferdén az út fölé hajolva, fején
az iszalag leveleit szél rezegteti.

A RITKA LÉNY

70 Hányszor keltem föl éjszaka,
hogy kilopózzam a hídig,
lemászam a recsegő szerkezet alá,
és várjam szuszogását
szaladgáló rovarok neszei között,
a puha lábak sárba cuppanását
tulajdon szívverésem mögött!
Odaadtam volna húsból egy darabot,
hogy a hideg égitetek fényei alatt
megláthassam szőrén az ezüst csíkokat,
elfeledtem volna nevemet,
ha csak egy pillanatra bölcs szemébe nézhetek.
De akit vártam,
mintha rejtőzködő árnyat játszana,
szelíden és igazságosan
csak akkor láttatta magát,
mikor szemhéjam leereszkedett.

AZ UTOLSÓ VENDÉG

Kezek nyomai a kilincseken,
türelmetlen járkálás az udvaron.
Szabadulás a vendégségből,
mely alig tudott véget érni.
Talán illedelmes volt a házigazda,
s ezt a jövevényt nem akarózott kitenni a házból.
Most már kavicsok zörögnek nyomában,
és kutyák figyelik lógó karjait.
Egy ideig még visszavárják, azután képzeletük
elkíséri olyan vidékekre, ahol nem jártak sohasem

Ahol a tejfehér felhő összeér a középkek éggel, az a világoskék derengés, az ott a mennyország. A Sztratoszféra szomszédságában lévő Mennyoszféra. Oda kerülünk, ha mondjuk lezuhan a szárnyas óriás kapszula. De akkor már, ha úgyis épp erre járunk, akár maradhatnánk is, ha baj van, minek a pusztulással együtt járó keserves procedúra. Megérintem az üveget, megnyomom ujjbeggyel, szívesen hozzáélnék a mennyország anyagához is, biztos finom tapintású, egészen bársonyos és légies, mint a virágpör.

Sárfi N. Adrienn 71

KÖNNYŰSÉG

Idegesítő volt a vámvizsgálat. Pulóver, cipő le, zseb kiürít, mezítláb, nagy terpeszben, karokat széttárva beállni abba a négyoszlopos, öltözőfülkészerű izébe, hogy átvilágítson a csodamasina. Kész orvosi vizsgálat: ezzel még a csontszerkezet rejtett hibáit is látják, nemhogy a csont és bőr közti részt vagy a bőrfelszínt. Ahogy kifeszítve, kelleetlenül álltam a fülkében, magamban dühöngve húztam ökölbe mindkét kezem ujjait, hogy aztán a középső ujjamat föléljük emeljem. „Fordulás!” – hangzott a parancsszó – „karokat feljebb!” – matatott a hónom alatt villogó csodabotjával a vámos lány, mire karjaimat tőlem telhetően még magasabbra emeltem, középső ujjam tüntetőn intett be a világnak, de a világ, a maga részéről, ezt a csekélyke lázadást szóra sem méltatta. „A kurva anyátokat!” – artikuláltál te dühösen, amikor a nehéz, turulcsatos övedtől próbáltál megszabadulni, kötelező jelleggel, a fülkés átvilágítás előtt.

Felszállás előtt még az animációs „safety video”-n kellett túlesni: egy mosolygó család jókedvű pandamací társaságában, lassú, kimért mozdulatokkal bemutatja a képernyőn a zuhanáskor és a vészhelyzet alkalmával a fedélzet elhagyásakor szükséges életbevágó tennivalókat.

Elég fontos volna, hogy az utazást megelőzően az ember megvizsgálja önmagát, van-e elég célja még az életben, rendben van-e önmagával, és akkor már nem ártana egy másik csodamasina sem, ami feltárja a tudatalatti zajlásokat, és akinek mondjuk a belső, céltalan égés elér egy bizonyos értékhatárt, az ne szállhasson fel a gépre. Mert a negatív kisugárzásával csak veszélyeztetné utastársait. De ilyen csodamasina nincsen, így örökös a veszély, hogy egy-két összeadódó negatív energia esetleg a háttára fordítja menet közben, a kék derengés felett, a gépet és... Szerinted ez mind baromság, a Mennyoszférával együtt. Aludjak inkább. Nem alszom. Nézem a felhőket. A foszlékony ködpamacsokból egyszer csak sűrű paplanhullámok képződnek, az egyenletesen szóródó fény pedig hófehérre deríti a felhőtengert. Előveszem a fényképezőgépet. Kicsit túlexponálok, hogy a természetes fehérséget visszaadja a fotó.

Megbököd a vállam. Rámutatsz a könyvben egy képre: cifra vallási épület. Majd ezt is látni fogjuk, meg egy csomó mindent. Trópusi vízesést, szörnyopofájú kőszobrokat templomok bejáratánál.

Azon gondolkodom, hol lennék most, ha nem éppen a repülőn.

72 De nem ugrik be egy tisztán kivehető hely sem, viszont azt tudom, mire gondolnék máshol: arra, hogy jó lenne nem ott lenni, el kéne utazni valahová, hogy kiszakadjak a megszokottból, és eláraszson idegenben valami felszabadító könnyűség.

Látom magam az egykori kollégium folyosóján. Félhomály van, mint később is mindig. Ez az első napom. Egy lány ül a földön, hátát, fejét a falnak vetve, rövid haja csapzottan lóg, felhúzott térde mellett sörösüveg és csikkkel teli hamutál. Klaudia az első ember, akit megismerek a kollégiumban, miután beköltözöm. Hat évvel idősebb nálam, magyar-történelem és szociológia szakon végzett, most politológiát hallgat, öt nyelven beszél, többek között arabul is.

„Jó lehet annyit tudni” – mondom elismerően, mire csukott szemmel elhúzza a száját, nyúl a sörösüvegért, cserepes ajkán a megszokás lassúságával szivárog le az ital. Körmei hosszúak és sárgák. Leteszi az üveget, felnevet, nem akarom látni, de látom, hogy szúvasak a fogai. Mond egy hosszú versidézetet, aztán valami vallásháborút említ foghegyről, nem tudok hozzászólni, nem is értem, hogy jön ez ide.

„Jó, hogy sokat tudsz” – hebegek, ő csak nevet, a szeme homályos, rágyújt.

Bámulom. Próbálok összeegyeztetni a külsőt a belsővel.

„Ha én sokat tudnék...” – elakadok. „Miért nem utazol el?”

Lekicsinylő nevetés rázza aszottnak ható, vézna testét, pöfög ki a száján a füst.

„Most mi van? Miért ne?”

Legyint.

„Én boldog volnék, ha...”

„Ha?” – villan rám a szeme, de aztán megint szétfolyó homályba húzódik.

Zökken a repülő. Hosszú másodpercekig szánkázik fel-le az égen. Közel a Mennyoszféra. Lehet, hogy Klaudia szereti a szenvedéses szerepet. Ha jól számolom, most harminckét éves. Ha még él.

Harcol a gép az elemekkel. Turbulencia. Ez egy egészen elegáns női név is lehetne, akárcsak a Skizofrénia, ami eredetileg lehetne egy trópusi, húsos levelű növény neve, amit kölcsönvett az ember saját használatra. Lehunyom a szemem, fénytüskék vibrálnak a szemhéjam mögött.

A konyhában ülök, nézem a falat, valamit vetít rá az agyam, de abban a pillanatban, ahogy anyám számonkérőn szól hozzám: „És most mégis, hová...?” azonnal törlődik a kép. Zavartan nézhetek rá, mert megismétli a kérdést: „Most mégis, hová...?” és szinte rémülten teszi hozzá: „Hogy tudsz ennyire nem figyelni?”

Tényleg elkalandoztam egy kicsit, alighanem fáradt vagyok, hosszú volt az út Londonból. Az a kép a falon, amit az agyam kivetített az előbb, biztos érdekes lehetett. Elég kínos, hogy fogalmam sincs, mi volt az.

„Hiszen még csak most értél haza, és máris...?” – anyám hangja csaldott és türelmetlen.

Könyökölök az asztalon, anyám a mosogatónál áll, kicsit előre, felém dől a felsőteste, látszik rajta, fel nem foghatja a cselekedeteim okát.

„És amit eddig megspóroltál, azt most...?”

„Nem, hanem...” – védekeznek, de igazából fogalmam sincs, mit akarhatok ezzel a mondatkezdéssel, mégis hogy akarnám folytatni.

Azt viszont biztosan tudom, mire gondol anyám. Arra gondol, hogy valamit nagyon elszúrhatott nálam, és ezért részben önmagát okolja, és hogy mégis igaza lesz a nővéremnek: ha egyszer már ennyi idős vagyok, és még mindig nem tettem le semmit az asztalra, akkor ez már így is marad. Mert a fotózás nem egy tisztességes munka, főleg nem biztosít biztos állást, nem egy állandó bevételi forrás, nem lehet rá semmit építeni, főleg nem az életemet. „Miért nem mész el inkább...”

Anyám aggódva néz, mert azt látja, hogy megint rettentően elkalandoztam. Mosolyt erőltetek az arcomra, így nézek vissza rá, ettől láthatóan még zaklatottabbá válik, ingerülten pakolászni kezdi az edényeket a szárítóból a szekrénybe.

Bámulom a konyhaajtót. Az ajtó egy örök szimbólum. Mögötte maradni, vagy kilépni rajta, magamra zárni, vagy tárva-nyitva hagyni, vagy például szürkére, esetleg színesre festeni. Váratlanul betoppan ezen a szimbólumon a nővérem. Vervörösre húzott ajka feltűnően mozog: rágózik. Hegyes állát felszegei, kérődzve veti felém:

„Na, mi van hugi, mi lesz veled?”

„Ne aggódjál már te is miattam” – meglepődöm a saját indulatomtól, amely élethű nyugalommal palástolja magát.

A nővérem ajkához emeli a vizes poharat, kerek szeme rám szegeződik, torkában gluggyog a folyadék. Jelenlététől elgémberedek, pedig most, hogy a szája foglalt, most kéne védekezni vagy legalábbis érvelni: milyen jó munkám volt odakint, mennyit kerestem és tanultam az egy év alatt, és ezután

nem nevezhet naplopónak, mint eddig, vagy ilyesmi, de nem bírok többet mondani, görcs szűkíti a torkomat, a gyomromat.

„Egyél valamit fiam, olyan sovány vagy” – pakolja elém az asztalra anyám tányéron, láboshan a tegnapról megmaradt ebéd maradékát.

74 „Nem csináltam frisset, nem tudtam, hogy ma jössz meg. Nem szóltál” – dohog sértetten, és beteszi a tányérba mert levest a mikroba.

„Na, pá, akkor jó pihenést!” – búcsúzik, az utolsó szót élesen kihangsúlyozva, a nővérem.

Visszamorgok valamit, nem azt, amit ebben a helyzetben ténylegesen kellene, fáradt vagyok. Nézem a falat. Halványzöld. Egész kellemes, de talán jobban festene, ha erősebb zöld lenne, fene tudja. Közép lila. Vértörös. Vagy színes. Miért ne. Mint a virágba borult világ. Vagy inkább, mint a világba borult virág. Az volna aztán a színorgia.

„Az” – szisszenek kuncogva, anyám rám mered, az van az arcára írva, nem ártana, ha látna egy orvos. És egy pszichológus. Vagy pszichiáter.

„Anyá...” – mosolygok rá biztatón, hogy jelezzem, nincs semmi bajom, és folytatnám valamivel, ami megnyugtatja, de valahogy nem bírok megmagyarázni semmit. Most sem. Cseng a mikro, anyám kiveszi belőle a gőzölgő levest, elém rakja. Nem tudom, miért olyan természetes, hogy kiszolgál engem. Ezt is valahogy máshogy kéne. Meg mindent. Először is beszélni kell a dolgokról. Nyíltan, őszintén, köntörfalazás vagy mi nélkül.

Behunyom a szemem, azt mondom magamban, igen, most kell végre kitörni a csukott ajtón, új fejezetet nyitni az életben, kettőnk kapcsolatában, igen, most, levegő mélyre szív, hosszasan kienged, szem kinyit, ajtó nagy lendülettel betör:

„Anyá!” – kiáltok.

A kiáltásommal azonban pontosan egy időben buggyan a világba borult virágra anyám rezignált, fájdalmas kérdése:

„És mégis meddig maradtok, és hová is...?”

Maga vagyok a pezsegni vágyó, de egy váratlan támadással közömbösített kénsav. A megkövült, zárt ajtó mögött kuksoló szürke meztelenség. A legsötétebb folt anyám halvány, alig hullámzó reménytengerében.

„Pá...pár hétig. Délkelet-Ázsi...” – elcsuklik a hangom, köhögni kezdek, kisietek a fürdőbe, de nem bírom abbahagyni a köhögést. Visszavonulok a szobámba, könnybe lábadva krákokok, elhomályosul a tér, a mályvaszínű falakon alakatlan fényfoltok táncolnak. A torkomban vég nélkül kaparnak, dühösen dörömbölnek a felszínre vágyó, de bent rekedt megmentő szavak, legalább ki akarnám köpni őket, de akkor meg foggal-körömmel kapaszkodnak, biztos félnek, hogy a szabad levegőn, a hozzájuk tartozó hangok és érzelmek nélkül örökre elvesznének.

A turbulencia enyhül, a karfára tapadt kezeim szorítása enged. Sziasztok felhők, csókolom Mennyoszféra, Szkizofréria vagyok, a Földről.

Anyám azt is kérdezi, miért utazunk olyan messzire. Miért nem jó nekünk valahol a közelben.

75

Nem tudok megmagyarázni semmit.

„Petikém, vigyázzatok egymásra” – borul a nyakadba, én meg motyogom magamban, hogy igen, persze, majd vigyázunk egymásra az úton, hát hogyne vigyáznánk, mintha ez egy szokásos házassági fogadalom volna, amiről mindenki kétséget kizáróan tudja, hogy képes lesz betartani.

„Vigyázunk, anya, ne aggódjál” – mondom halkan, de érzem, hogy könnyűek a szavaim, és anyám is érzi ezt a könnyűséget, és nyugtalanítja. Pedig mindenki tudja, nincs olyan, hogy vigyázunk, és akkor nem lesz baj. Nincsenek a vigyázásnak biztosítókötelei, nincsenek vigyázásos fogódzók, kapcsok, fegyverek, amik által az ember megvédené önmagát vagy bárki mást.

Zsúrkoksi kereke gördül az égi óriáskapszula folyosóján. Megbököd a vállam:

„Ébredj, jön a kaja!”

A BECSAPÓDÁS MORFOLÓGIÁJA

0

(a röppályák kereszteződése
feltétele az ütközésnek,
ami e feltétel teljesülésével
sem feltétlenül következik be)
Rajtunk kívül álló okok vagyunk.

A vizsgált objektumok tehát:

- 1) a perselybe gyűjtött hiány,
- 2) a cipőre száradt idő és a
- 3) természeti jelenségek jelentése.

1

Itt feledett érmék nyughelye
a közös élményekre gyűjtés
bohócsipkás emlékezete.
Ott zörög és csörren
porcelán belsőben
egy nyaralás vagy akármilyen ígérete,
és már megszámolni sincs merszem,
mennyit értünk valaha.

2

(a *valaha* óta eltelt
bármennyi behelyettesíthető
felvizezett színekkel)
A száradó por és kosz, akár
belénk programozott sejthalál.
Csak addig, amíg. Mert
amint már nem használható,
vitorlát bont és elhajóz.

3

Egyedül ülök a rakparton veled,
csavargatjuk ruhánkból a vizet.
Mosdatlan zsong a fájdalom.
A zápor végrendelete szerint
ránk hagyott páratartalom
bágyadt izzadsággal keveredik.
Balzsama a fény (sártestünkbe dörzsöli),
lehelete szél (kocogtatja csontjaink).

0

(keresed
hol ér körbe
mielőtt
elkezdődne
esemény nélkül
maradunk megint)

Szerda délelőtt – Apa

Az elbeszélés érdekesen kanyargott, mint gyerekkoromban, és ugyanúgy a hatása alá is kerültem. Apám titokzatos, szebbnél-szebb, színes képeslapokról mesélt,

78 Laczkó Mária

APA MESÉL

amelyek megállás nélkül érkeztek, hosszú éveken keresztül. Akadtak köztük kör és négyzet alakúak is, az egyik pedig úgy nézett ki, mint egy csodálatos, kicsinyített dombormű.

Valaki a világ minden tájáról írt apámnak, – Ausztráliából, Rióból, Alaszkából, San-Franciscóból, Fokvárosból – körülbelül 20–25 alkalommal.

– Mikor történt ez? – kérdeztem.

– Mielőtt megnősültem. A hetvenes évek első felében.

– És ki küldte a lapokat?

– Hát ez a vicc az egészben. Még most sem tudom. Se szöveg, se aláírás...

– És ötleted sincs, hogy ki volt az?

– Nemígen leveleztem én senkivel – felelte apám zavartan. Látszott, hogy kínosan érzi magát.

Képtelen volt a helyesírást megtanulni, mondta róla anya megvetően. Ezt sokáig nem értettem, csak utólag, felnőtt koromban jutott eszembe, hogy apám talán diszlexiás vagy diszgráfiás lehetett. Vagy mindkettő. Ugyanakkor remekül értett a számokhoz, és félelmetesen sakkozott, mindenkit megvert a téren. Ezzel igen nagy tekintélyre tett szert. Sohasem szólították a keresztnévén, mint másokat, mindenki rendező úrnak hívta.

Szerda délután – Nándi

Ültem az erkélyen, és a szemben levő ház egyik szobáját figyeltem, fél szinttel alattunk. Amikor nyitva volt az ablak, – mint most is, – láttam, hogy két pelenkás kislány játszik odabent. A nemükre csak a fejük tetejéről kiinduló, cérnavékony, rövidke varkocsból lehetett következtetni. Néha integettem nekik, ők pedig belekapaszkodtak az ablak mögé felszerelt, finoman hurkolt fehér rácsba, és visszaintegettek.

De ma csak bámultam a gyerekeket, miközben körbe-körbe jártak a gondolataim. Aztán nagy sokára felálltam. Nincs több haladék. Eljött az ideje, hogy felhívjak egy új-zélandi számot.

– Én vagyok – szóltam bele a telefonba.

– Basszus – hangzott a válasz –, tudod, hány óra van? Ez itt egy másik félteke, öcskös!

Éreztem, hogy száraz a szám.

– Nándi – kezdtem óvatosan, és felkészültem a várható viharra –, apa előkerült.

Csütörtök délután – Apa

Apám az éjjeliszekrényre felé nyúlt. Ma valahogy elesettebbnek tűnt. Kezébe adtam a vízes poharat, és ő belekortyolt. Aztán elégedetten visszacólt a párnájára, és rám nézett:

– Mit is kérdeztél?

– Csak eszembe jutott, amit tegnap meséltél. Tudod, a képeslapok.

– Volt egy lány. Melindának hívták. De ez már régi történet.

Egy fiatal ápolónő sietett be. A vacsorát hozta.

– Hogy vagyunk, Feri bácsi?

Gyors fejszámolást végeztem. Apám 1946-ban született, tehát most 68 éves. Miért bácsi? Aztán eszembe jutott, hogy amikor csaknem harminc év után először megpillantottam, én is nagyon öregnek találtam. Rá sem ismertem. Egy színes ingű, harsány, nevető óriásra emlékeztem, de helyette egy sovány, kopaszodó, idős férfi feküdt az ágyon. Ez az apa csendes, hallgatólagos és szürke volt.

– Ha ilyen csinos, fiatal hölgy látogat meg, mindig jól érzem magam – mondta apám gálánsan a nővéreknek, és rámosolygott. A mosolytól megfiatalodott – markáns arcvonásai nem változtak az eltelt évtizedekben – és a vidámság kifejezetten megszépítette. Vajon rám miért nem pazarolja legendás vonzerejét?

Csütörtök este – Nándi

Nándi tegnap viszonylag nyugodtan fogadta a hírt apa visszatéréséről. Viszont – érthető módon – nem akart hosszasan csevegni az éjszaka közepén. Különösen apánkról nem akart hosszasan csevegni.

De én nem tágítottam. Ma megint felhívtam, új-zélandi idő szerint reggel nyolckor.

– Az ég szerelmére – mondta a bátyám panaszosan –, mi van már megint? Éppen most indulok egy egész napos konferenciára. És különben sem érdekel apa. Csak úgy fogta magát, és előkerült?

– Ja. Egyszerűen csak felhívott – Arról mélyen hallgattam, hogy apa a kórházból telefonált. Sejtettem, mit mondana erre Nándi.

A bátyám hangosan felsóhajtott. Láttam magam előtt, ahogy égnek emeli a tekintetét.

– Na jó – mondta végül, újabb látványos fújtatás kíséretében. – Hívlak, ha ráérek.

Péntek délután – Apa

A következő alkalommal apám valamivel jobban nézett ki. Rögtön rákezdte:

– Kéne cigi.

– Cigi? Hiszen azt mondtad, tüdőgyulladásod van.

80

– Van egy trafik a kórházzal szemben. Adok pénzt.

– Szó sem lehet róla.

Apám nehézkesen felült, és letette a lábát a földre.

– Akkor magam megyek. Legalább mozgok egy kicsit.

– Sok lenne.

– Dehogy – apám megkapaszkodott az ágyban, és felállt.

Ajaj.

– Elkísérlek.

Lassan bandukoltunk át az udvaron, amely olyan volt, mint egy igazi park, szépen karbantartott fű, hatalmas, dús lombú fák, gyönyörű virágágyások egy tavacska körül – és megálltunk a kórház előtt, hogy megvárjuk, amíg zöldre vált a lámpa. Apámon látszott, hogy nehezen kap levegőt. És nemcsak öregebb, hanem valahogy kisebb is lett. Le kellett lépnem a járdáról az úttestre, hogy felnézhessek rá.

A visszaúton apám leereszkedett egy padra, és rágyújtott. Arra gondoltam, szóvá kellene tennem, hogy 27 évre eltűnt az életemből. Lenéztem rá. Látszott a beesett válla, a kopasz feje búbja... Nem szóltam egy szót sem.

Két nappal a hatodik születésnapom után ment el. Attól fogva minden délután órákig álltam az ablakban, és vártam rá. Ha anya észrevett, lerángatott onnan. Én azonban, amint lehetett, visszamásztam. Hosszú ideig úgy gondoltam, hogy apa majd elmegy a ház előtt, és ha nem lesem őt az ablakból, nem találkozom vele.

– Néha elmentem a házatok előtt. Anyád még a kulcsomat is elvette. Becsöngeti meg nem mertem – szólalt meg apám, mintha a gondolataimban olvasna.

Apának még a lélegzete is hazug, mondogatta anya Nándinak, miután apánk lelépett. A bátyám ilyenkor nemcsak helyeselt, hanem maga is dühödt pocskondiázásba fogott, addig-addig, amíg már-már elsírta magát.

Aztán – egy idő után – apa nem került többé szóba.

Én titokban szerettem apát.

Mindig magam előtt láttam az arcát, a szép, vörösseszőke haját és szakállát. A halántéka kissé őszült. Még a távozása után is úgy gondoltam, hogy ő az isten. Később módosítottam a véleményemen; angyalnak tartottam őt, mert felhő lebegett körülötte – a cigarettájának füstje. Máig szeretem ezt az illatot.

– Írtam egy emailt a bátyádnak – jelentette ki apám váratlanul.

Biztos voltam benne, hogy Nándinak esze ágában sincs válaszolni a levelére. Hirtelen nem tudtam, mit mondjak, megmerevedtem. Csak bámultam

a középső sétányt, ahol egy cigány család gyalogolt a kórház hátsó épülete felé. Leghátról egy fiatal lány ment, könnyedén, mint egy macska. Finom kis csipője ide-oda ringott. Mindketten utána fordultunk.

Egyszerre olyan érzésem támadt, mintha egy színdarab szereplői lennénk, apa és fia, akik keresik a szavakat egymás felé. Aztán jön a szünet, legördül a függöny, és a két színész hátramegy a kulisszák mögé. Pihennek, cigiznek, megbámulnak egy csinos nőt.

Apám még mindig a cigánylányt nézte.

– Hátról – mondta tétován – kicsit hasonlít Melindára. A mozgása, a haja... Csak sokkal vékonyabb.

– Ó, apa – feleltem erőtlenül, mert mélységesen elszégyelltem magam. Csak én léptem ki a darabból. Apa az emlékei felé fordult vissza.

Apámnak nyilván feltűnt a gyengédség a hangomban, mert rám nézett, és halványan elmosolyodott. Nekidőlt a pad támlájának, a lábát kinyújtotta, a fejét hátravetette. Kerek füstkarikákat fújt az ég felé, amelyek mintha összeolvadtak volna a fodros báránnyal. A rosszkedv meg a keserűség lassan eltűnt az arcáról, egyre jobban ellazultak a vonásai. Hirtelen megláttam benne a régi apát, a nevetőt, a színes-ingeset, a gyönyörű, szakállas istenséget, azt, aki volt valamikor.

– Melinda... – szólalt meg apám félhangosan, mintha magában beszélne. – Nem tudok úgy elmenni a Margitsziget előtt, hogy ne ő jutna eszembe. Pedig majdnem ötven éve történt, hogy ott jártunk. Vagy, ha meglátom a Gellérthegyet. Egyszer a Citadellán lefújta a kalapját a szél. Nagy, fehér, vászonkalap volt. Valamelyik filmből lophatta az ötletet, mert nálunk akkor még nem hordtak ilyet. Futottunk lefelé a kalap után. Már majdnem leértünk a hegyről, mire sikerült elkapnunk. De annyi minden másról is ő jut eszembe.

– Szerelmes voltál – mondtam óvatosan.

– Az ember gimnazista korában folyton szerelmes. De mégsem azzal jár, akivel szeretne, hanem azzal, akiről tudja, hogy nem utasítja el. Mindig attól féltem, hogy az osztályban híre megy, mennyire oda vagyok Melindáért... És az a lány, akivel Melinda helyett jártam... Leszedte volna fejemet, ha tudja, hogy nem belé vagyok szerelmes. Roppant kardos menyecske volt. Anyádra emlékeztetett.

– De apa! – Nemcsak lovagiasságból tiltakoztam. Apám nem tudta, mit hagyott maga mögött a hátrországban, miután elszelelt. Kő kövön nem maradt utána.

Hirtelen méregbe gurultam, és ez átlendített a holtpontra. Felengedtem. Odafordultam apámhoz:

– Azt hittem, Melinda volt a barátnőd.

– Nem. Ő Lőrincsel járt – felelte tűnődő, távoli hangon apám, mint aki ott ragadt a múltban – Negyedikben jöttek össze.

– Ki az a Lőrinc?

– Ő is osztálytársunk volt.

82

– De mi lett... *kettőtökkel?*

– Tulajdonképpen semmi. Csak az ötéves érettségi találkozón láttam megint Melindát. Addig nem is tudtam, mi történt Lőrincsel. Az a hülye motorja... Versenybe bonyolódott valakivel az Üllői úton. Egy idióta Trabantossal, egy öregemberrel. A vén bolond bezzeg karcolás nélkül megúszta.

Apám sóhajtott, és nagyot szívott a cigarettájából. Hallgattunk.

A mögöttünk levő kórházépületből halk zeneszót sodort felénk a szél. Egy finom légáramlat megmozgatta a bokrok leveleit, és kellemesen hűsítette az arcomat. A haragom úgy enyészett el szép lassan, mint a cigaretta füstje. Nem nagyon érdekelt az ismeretlen Lőrinc sorsa. Békesség töltött el, otthonosság, biztonság. Féltem, hogy ha megtöröm a csendet, elillan a jó hangulat.

Végül apám szólalt meg, hosszú idő után:

– Melinda... Kedves, kerek arcocska, nagy bociszemek. Semmi különös. A feneké túl nagy volt, a lába túl vastag. És mégis... Nem tudom, talán a nézése. Úgy tudott rád nézni, olyan szeretettel, hogy úgy érezted, te vagy a legfontosabb ember a világon.

A szemem előtt megjelent Melinda. Tökéletesen láttam magam előtt. Éppúgy életre kelt, mint apám mesehősei.

Talán apám történetei hiányoztak a legjobban, miután elment. A távozása után tanultam meg folyékonyan olvasni, és rávettem magam a meséskönyvekre. De soha nem tért vissza a régi esték varázslatos hangulata, amikor elalvás előtt csak a piros ernyőjű kislámpa világított, és apa halkán duruzsolta fantasztikusnál fantasztikusabb történeteit. Elbeszéléseiben megelevenedett a hullámozó tenger, éreztem a hegyi fenyőerdő tiszta illatát, a hétfejű sárkány forró, nehéz leheletét, láttam magam előtt a gyönyörű angyalkák szárnyalását. De legjobban azt szerettem, amikor apa a gyerekkoráról mesélt. Földbirtokos családból származott, lovak, kutyák között nőtt fel. Később elvették mindenüket, kitelepítették őket, majd nem sokkal ezután apa szülei is meghaltak – én már nem is ismertem őket –, de senkitől sem lehet elvenni az emlékeit. Apa Fekete Istvánhoz hasonlóan személyesítette meg kedvenc állatait, és néha könnyekig meghatódott, amikor egy-egy ló, vagy kutya elvesztéséről beszélt. Azt hiszem, akár ír is lehetett volna belőle, regény- vagy meseíró.

Péntek este – Nándi

– Tudod, hogy leszárom, mi van apával – jelentette ki Nándi nyugősen, új-zélandi idő szerint reggel 8-kor –, mégis hívogatsz. Apa meg e-mailekkel zaklat.

- Csak azt mondd meg, miért ment el apa.
 - Tippelj.
 - Nem tudom, tényleg nem tudom... Egy másik nő miatt?
 - Egy fiatalabb nő miatt. Ki hitte volna?
 - Mindig is nagyobb kísértésnek volt kitéve, mint mások. **83**
- És nem tudott ellenállni.
- Ellenállásról soha nem volt szó. Apát mindig csak a farka érdekelte.
- De mi az, hogy több kísértésnek volt kitéve?
- Tudod... a szereposztó dívány.
 - Mi?
 - A rendezőket körbedongják a színésznők.
 - *Mi?*
- Most már bosszantott Nándi értetlensége.
- Apa rendező – mondtam lassan, tagoltan. – Vagy legalábbis az volt, mielőtt otthagyt minket.
 - Ezt honnan szeded?
 - Miért, talán nem így van?
 - Apa *nem* rendező – jelentette ki Nándi szintén tagoltan. –
- És soha nem is volt az.
- De hiszen láttam! Ott voltam apával a próbákon!
 - Összevissza hazudozott. Kellékes volt a Thália Színházban.

Szombat este – Nándi

Huszonhét éve egy csapásra csonka család lettünk, és azt kellett hallgatnom, hogy apának még a lélegzete is hazug. Egy szót sem hittem az egészből.

Tegnap valamilyen ürüggyel megszakítottam a beszélgetést Új-Zélanddal.

Délután nem mentem be apámhoz.

Ma este tíz óra előtt pár perccel fogat mostam a fürdőszobában, és a tükörből egy fiatal, szomorú férfi bámult rám. Szerettem volna továbbra is homokba dugni a fejemet, de már nem ment.

Odamentem a telefonhoz, felhívtam Nándit, és rögtön a közepébe vágtam:

- Nem tudtam, hogy apa kellékes volt.
- Honnan tudhattad volna? A felnőtteket is átvágta.
- De miért éppen kellékes?
- Hogy veled lehessen napközben. Nem bírtad az óvodát, folyton megbetegedtél.
- Ez igazán szép volt apától – feleltem. Nem törődtem Nándi gúnyos nevetésével. – És azelőtt? – kérdeztem. – Mit csinált apa azelőtt?

– Bankban dolgozott. Az egyetemre nem vették fel, a származása miatt. Legalábbis ő ezt mondta.

– Bankban dolgozott? Fura.

84 – Pedig igaz. Könyvelt, vagy valami ilyesmi. Nem szerette. Úgy-
hogyan nem hozott túl nagy áldozatot. Végre kedvére nyüzsgöghetett.
Próbákon meg előadásokon vett részt, kellékeket vásárolt. Te minden-
hovára elkísérted. Nem sok vizet zavartál, már nem voltál olyan kicsi. Igaz, a
rendezőt még nem tudtad megkülönböztetni a kellékestől.

A színházat imádtam, és most eszembe jutott az is, hogy milyen sok
boltba, műhelybe jártunk apával, és mennyire élveztem az egészszet. Elárasztott
a múlt. Hosszú évek után először fordult elő, hogy ez jól esett, nyilván
azért, mert apám ismét testközelbe került. Nándi hangja mérhetetlen mesz-
szeségből szállt felém. Arra riadtam fel, hogy ordítva nyaggat valamivel.

– Mi?

– Azt kérdeztem, tudod-e, mit csinált apa a szabad idejében!

– Hát velem volt, sakkozott a téren...

– Meg csajozott.

Meghökkenem.

– Dehogyan. Semmi ilyesmire nem emlékszem. – A következő pillanatban
elbizonytalanodtam. Váratlanul homályos képek tolultak elő. A „nénik”.
Arcokat nem láttam magam előtt, de hirtelen mintha csokoládé ízét éreztem
volna a számban.

– Te kotyogtad ki, nem emlékszel? Pedig apa nyilván beidomított,
hogyan hallgass. Attól kezdve a színházba hordta a nőit.

– Honnan tudsz te ennyi mindent?

– Ne felejtse el, hogy én tíz évvel idősebb vagyok nálad. Sok mindent
észrevettem. Amit meg nem, azt anya elmondta. Persze akadt, amiről nem
akart beszélni. Egy idő után rájöttem, hogy minden, ami apával kapcsolatos,
fájdalmas számára. Úgyhogy leálltam a kérdezősködéssel, anya meg bezárult,
mint egy kagyló. És többé nem beszélünk apáról.

– Erre emlékszem – feleltem szomorúan. – És én miért nem tudtam
erről?

– Kicsi voltál még... És annyira imádtad apát.

Vasárnap délután – Apa

Másnap, miközben átvágtam a kórház udvarán, azon morfondíroztam, hogy
Nándinak igaza van. Hagyni kellene apát a francba. Mi ketten Nándival vala-
hogyan talpra estünk, de anya...

És egy furcsa eset is eszembe jutott. Egy alkalommal apa nagyon sie-
tett valahová. Talán próbára. Vagy nőhöz? Nem tudom. Csak arra emlékszem,
hogyan tilosban rohantunk át az úttesten. Elő is került egy rendőr, és elkérte

apa személyijét. Apa mindig mindenkivel kedvesen, udvariasan viselkedett. De akkor őrjöngött. Annyira, hogy megijedtem. Miközben a rendőr az igazolványát lapozgatta, apa magából kikelve ordította, hogy ő rendező, elkészik a próbáról, és a rendőr nagyon megüti a bokáját, ha nem száll le róla. Nem emlékszem, hogyan végződött az eset, csak azt tudom, hogy féltem. De apa hűséges csatlósa voltam, így én is haragudtam a rendőrré. Utólag viszont nem értem, miért adta ki magát apa rendezőnek. Hiszen az akkori személyi igazolványokban szerepelt a foglalkozás is. A rendőrnek látnia kellett, hogy apa nem mond igazat. És apának is tudnia kellett, hogy értelmetlen dolgot művel. Akkor miért hazudott? Lehet, hogy maga is elhitte a saját hazugságát?

Apám éppen aludt, amikor megérkeztem. Hanyatt feküdt az ágyon, és nyitott szájjal horkolt. A pizzamáját nem gombolta be, a mellkasa erőlködve emelkedett és süllyedt. A sűrű, vörösseszőke bozont helyett, amire emlékeztem, ritkás, ősz szőrzet borította a mellkasát.

Nem tudtam, hogy apám mivel töltötte az elmúlt huszonhét évet. Ez alatt az idő alatt Nándi professzor lett egy új-zélandi egyetememen, én felnőttem, megnősültem, és bedolgoztam magam az informatikába, anya pedig végképp megkeseredett. Vajon merre járt apám ezekben az években? Mi volt a munkája? Nőtlen maradt, vagy ismét családot alapított? Vannak-e még gyerekei rajtunk kívül? Nem, gyerekei valószínűleg nincsenek, döntöttem el, mert én vagyok az egyetlen látogatója.

Apám hirtelen felébredt, és rémülten meredt rám. Mintha azt sem tudná, hol van. Igyekeztem derűsen mosolyogni. Az arckifejezést a csinos délutános nővérkétől lestem el.

Apám tekintetébe visszaköltözött a fény. Boldogan kérdezte:
– Meséljek még Melindáról?

– Hát persze – feleltem, miközben azt reméltem, hogy ha Melindáról beszélgetünk, nem kerül szóba az elmúlt huszonhét év. Egy kicsit aggódtam. És ha apámnak mégis van valahol egy másik kislánya? Akinek mesélni szokott. Homályosan megjelent a szemem előtt egy gyerekszoba, piros fényű kislámpával. Elhessegettem a képet. – Mondd, apa – kezdtem kissé bizonytalanul –, Melinda is sze... bírt téged?

Apám eltűnődött.

– *Valamit* érzett, az biztos. Mielőtt összejött Lőrincel. És azon az első érettségi találkozón... hát ott nagyon nézett engem.

– És?

– És semmi. Lőrinc nem sokkal azelőtt halt meg. Gondoltam, majd később. De a következő osztálytalálkozóra Melinda már nem jött el. Azt pletykálták, hogy disszidált. Hogy hová, azt senki sem tudta.

Az a sok képeslap, a világ minden tájáról.

– És ezek után te... ?

Apám a régi mesélő hangján válaszolt:

– Mivel a daliás királyfi *nem ment világgá*, hogy megkeresse a

86 világszép királykisasszonyt, *nem történt semmi* az Óperenciás Tengeren túl, ott, ahol a kurta farkú malac túr. A daliás királyfi *nem küzdött meg* a hétfejű sárkánnyal, és *nem mentette meg* a világszép királykisasszonyt. Ha mégis megmentette volna, az én mesém is tovább tartott volna. – A múltira emlékeztető lány hang sehogyan sem illett ahhoz a keserűen vigyorgó bohóc-maszkhoz, amivé apám arca torzult.

– Apa! – kiáltottam fel sebzetten.

Mire rájöttem, hogy olyan vagyok, mint egy kisfiú, akitől megvonták a mesét, apám is átrendezte a vonásait, és visszavedlett saját magává.

– Ne haragudj – mondta bűnbánóan. – Nem ellened irányult. Csak, tudod...

– Értem – szakítottam félbe. És tényleg értettem.

Apám szemlátomást megkönnyebbült, és a normális hangján folytatta, mintha semmiféle szájalmas műsort nem rendezett volna:

– A történet vége már egészen rövid. Sokáig, nagyon sokáig nem halottam Melindáról. Csak négy-öt éve tudtam meg, hogy már egy ideje itthon van. Kiderült, hogy nyitott egy trafikot a Király utcában. Felírtam a pontos címet, és elhatároztam, hogy meglátogatom. Aztán – apám az öngyújtóját forgatta az ujjai között – eszembe jutott, hogy már több mint negyven év telt el az érettségi óta. Nevetségesnek éreztem magam. Hosszú ideig tartott, mire összeszedtem a bátorságomat, és odamentem. De már nem volt ott semmiféle trafik. Egy pizzéria nyílt a helyén.

Vártam, de apám nem szólt többet.

– Ennyi? – kérdeztem.

– Ennyi.

– Nem is kerested?

– Dehogynem. Eltűnt. Az osztályból sem tudja senki, merre van.

– Nem nézted meg a telefonkönyvet?

– Megnéztem – felelte apám borúsan. – Nincs benne.

– Facebook?

– Nem vagyok rajta a Facebookon.

– De lehet, hogy ő igen. Ha akarod, utánanézek.

– Ne! Hagyd. Még abban sem vagyok biztos, hogy akarok-e egyáltalán találkozni vele. De a képeslapjait szinte naponta kézbe veszem. Amióta csak megkaptam őket.

Vasárnap este – Nándi

Azt hittem, már semmi meglepetés nem érhet, de nem sokkal éjfél előtt telefoncsörgés ébresztett. Nándi hívott, sajátkezűleg és izgatottan:

– Eszembe jutott valami. Erről soha nem szóltam anyának, de én már régen rájöttem, hogy apa a gyerekkoráról is hazudott. Nem emlékeztetett semmilyen lovakra, meg kutyákra, mert a nagyobb földbirtokokat már 1945-ben elvették, és ő akkor még nem is élt. Különben is, egyszer titokban megnéztem a személyijét, és abban az állt, hogy Angyal-földön született. Hát hol volt ott földbirtok? 87

Most már nemcsak apámra voltam dühös, hanem saját magamra is. Erre én is gondolhattam volna. De még visszamenőleg sem kérdőjeleztem meg soha, amit apa mondott.

– Vajon anya tudott erről? – morfondírozott Nándi.

Töprengtem.

– Szerintem anya tudta is, meg nem is – vélekedtem. – Azt hiszem, valójában nem akart tudni róla. Apa hazugságai. Anya talán még magára is haragudott, amiért hagyta magát olyan sokszor átverni.

– Ó, te kis pszichológus – nevetett a bátyám kissé leereszkedően. De elismerés is volt a hangjában. Aztán hozzátette: – Akadt más furcsaság is. Anya a lelegején, amikor még hajlandó volt beszélni, megemlítette, hogy apa egy nagy, lezárt fadobozban tartotta a szülei iratait. Senki sem nyúlhatott hozzá, még anya sem. A kulcsot apa a nyakában hordta, egy láncon. Nyilván attól félt, hogy a papírokból kiderül az igazság. Na, mit mond erre a pszichológus?

– Azt, amit az előbb – jelentettem ki. – Anya nem is akarta tudni az igazat. Az már túl sok lett volna neki. Hogy apa még a gyerekkoráról is hazudott.

Hétfő délután – Apa

– Az az érzésem – fogadott apám aggodalmas arccal –, hogy valami történt Melindával. Különben nem mondott volna le a trafikról.

– De hiszen elmehetett nyugdíjba is. Egyidősek vagytok.

– Nem, nem... Valami azt súgja, hogy talán már nem is él.

Egy héttel később

Végül apám lett az, aki három nap múlva már nem élt.

A tüdőgyulladást is csak kitalálta. Nem akarta elmondani, hogy valójában tüdőrákos.

Rám hagyta mindenét.

Amikor beléptem a lakásába, rögtön megpillantottam a ládikót, amiről Nándi beszélt. A bejárati ajtóval szemben, egy üveges szekrényben állt. Azért ismertem rá ilyen hamar, mert már láttam korábban.

88 Valaha, a boldog békeidőkben voltak olyan napok, amikor apá-
nak napközben nem akadt tennivalója. Ilyenkor vagy a játszótérre mentünk, vagy – rossz idő esetén – otthon töltöttük a délelőttöt. Imádtam, amikor apával kettesben maradtunk a lakásban. Mindig sokat foglalkozott velem. Sakkozni és kártyázni tanított, vagy csak egyszerűen beszélgettünk. A sakk-készletet meg a kártyát két külön dobozban tartotta, de a szekrényben volt egy harmadik doboz is. Kértem apát, hogy nyissuk ki azt is, és vegyük ki belőle a játékot, ami benne van. De apa nemet mondott. Pedig ritkán tagadott meg bármit is tőlem.

Ezt a tiltott dobozt láttam most meg az üveges szekrényben.

Apám aranyláncán egy kulcsocska fityegett. A kulcsocska beleillett a fadoboz zárjába.

Azon töprengtem, hogy vajon mit rejtegetett apám. A szülei egyszerű származását? Angyalföldön született, 1946-ban. Akkoriban az még munkás-kerület volt.

Vagy a doboznak nincs is köze apám családjához? Egészen más titokról van szó?

Kinyitottam a ládikót.

Valóban gyerekkori emlékek voltak benne; iratok meg néhány csoportkép. A dokumentumokból kiderült, hogy apám állami gondozásban nőtt fel. Az egyik okmány szerint apja ismeretlen volt, anyja csecsemőkorában lemondott róla. A fekete-fehér, elmosódott fotók az intézeti gyerekeket ábrázolták. Nem tudtam megállapítani, hogy közülük melyik az apám.

Kivettem az összes iratot meg fényképet a dobozból. A képeslapokat kerestem, amelyekről annyit hallottam. De a ládikó csupán apám árvaházi gyerekkorát tartalmazta.

Tovább kutattam a lakásban, hátha megtalálom a titokzatos képeslapokat. Nem tudom, miért keresgéltem.

Mindegy is, mert nem találtam semmit.

a tenger közepén mit ér egy csapás?
több hektolitert, ha már nem bír a tenyér,
szigetet adj, édesvizet, levegőt,
adj nyugalmat neki, élő földet,
add meg az úszónak a tudatlanságot,
a félelmet, a rajtkövet, az uszoda klórszagát.
add, hogy elfelejtse Odüsszeuszt
és sok, felesleges vágyait.
adj neki emberi léptéket, uram,
mielőtt végtelen vizeidbe fojtja önmagát.

*Az alábbi három fiatal költő művei az *Elcsendesülés* pályázatra érkeztek.

a bátorság verse

kivetéssel kezdődik: víz az éledő tüdőből.
hánytató fájdalom mögül lépni elő
ahonnan látjuk azt is,
ami már nem lehet.

szörnyeket söprünk az ágy alól,
kimondjuk: köszönjük, de nem kérünk
többet a kimondhatatlanból.

aláírásunkban a név helyén így: én vagyok.

kirándulás Nagyágra és a Buli-hegyre

Ádámnak, Baláznak, Zsófinak, Daninak

Melegebb fatörzsek, hangosabb madarak,
a táj szorításában eresztő szelepek, ahogy sípol
a bennünk dühöngő bányász-hegylakó,
így érkezünk meg, és mert minden helyismeret
tengelye a templom, első utunk oda.

*„Jöttek volna ötven évvel korábban!
A Buli-hegyen régen egy fa, nem sok,
annyi sem, csupasz volt az, mint a kisdedek,
akik a hátán megfogantak. Nagy, nagy élet volt,
ott mulatott az egész város! Szürkületkor
mindenki csákányt, kaszát, fakanalat el,
mentünk táncolni a hegyre.*

*Aztán egy ponton a mulató cívisek
arcukat a puha erdei földre nyomták.
Lovakat hoztak, hogy mentsék, ami titok volt,
a pincék mélyén hallgató rögöket,
hónom alatt még itt az emlék, mikor
ánuszában két öklömnyi fénnel kitépi magát a ló,
meg a lehajtott fejek, amikkel aztán elvezették
a vérekes szemű állatokat.*

Most huszan, ha lakunk itt, mind öreg.”

A befalazott tárnákat, összedőlt tornyokat
a síp visszhangja letapogatta, kiköptük.
A Buli-hegyen most fák rázzák maguk.
A romtemplom gondnokának szavaiból nem derül ki,
min sértődött meg az arany, és utána min
a szektás bányapolitika.
De mi most turisták vagyunk.
Gipszet öntünk a hegyoldalt borító gödrökbe,
a maszkokkal elleszünk.

„Na isten áldja maguk és nézzenek a lábuk elé!”

Szürkületkor neki Buli-hegynek, mire a csúcsra érünk,
sötét van, nem látunk semmit. Aztán ránk tör
és nem ereszt a didergés, beissza minden
porcika az inflálódó csendet.

CSÓNAKLOPÁS

Vonakodva száll be,
koporsóra emlékezteti.
A víztükör elsuttogott ima.
Nem tud hova nézni, egy ideig a lapátot,
a fiú arcát, majd sehová. Szájáról nyalogatja a sót,
mint a nyalókát, amit mise után kapott,
ha jól viselkedett.
Izzadnak mindketten, fűti őket
a csónaklopás izgalma.
Úgy készültek rá, mint pár éve az elsőáldozásra.
A lánynak eszébe jut az apja
a tó kékjéről, ilyen volt az arca is,
mikor levágták a harangról.
Szájában sóíz a cukor helyett.
A fiú vízcseppnek nézi a könnyet és az
égre mutat.
Nézd, ott egy Holdra kísértetiesen hasonlító felhő.

EMLEKRÉTEGEK

Deák Németh Mária képeiről

Emlékrétegek című képsorozatát eddigi grafikáit felépítő elemekből építi fel Deák Németh Mária. Az évtizedek alatt a nyomólemezeken megőrzött formák és felületek így új értelemet nyernek, újösszefüggésbe kerülnek.

A nyomólemezek szabálytalan részletei egymásból fordulnak ki, új minőséget teremtve. Formák hasadnak és születnek, minden születő nyomat egy felfedezés, mely további utak felé visz.

ÖNFELTÁRÁS TÖRTÉNIK, EGYFÉLE RÉGÉSZETI MUNKA A SAJÁT MÚLTBAN.

A képépítő elemek más-más helyeken jelennek meg a lapokon, új összefüggések kifejezőivé válnak.

A nyomólemezek néma tanui az évtizedes alkotói lét folyamatának, nagyobb időegységet fognak át a kezdetektől napjainkig. Emlékrétegek, melyek hordozzák az állandóságot de a megújulás lehetőségét is.

Deák Németh Mária képein nem szerepelnek címek, hangsúlyozva azt a többek által megfogalmazott gondolatot, hogy ugyanazon művön dolgozunk életünk-pályánk során.

PÁR MONDAT

ALKOTÁSAIMRÓL

Vajon mennyire van jelen bennünk az „elemi” az „ősi”, milyen mértékű a tudattalan? Mi a magyarázata a különböző kultúrákban előforduló, formailag és tartalmilag rokon elemeknek?

Ezekre a kérdésekre keresem a választ, azóta , hogy szembesültem pár éve egy számomra nagyon érdekes és rejtélyes dologgal. Művésztársaim (Bátai Sándor, Györgydeák György) pár évvel ezelőtt tanulmányúton jártak Nyugat-Szaharában, és onnan olyan természetfotókkal érkeztek vissza amelyek megdöbbentő hasonlóságot mutattak grafikáimmal.

Jung nézetei arról, hogy a szimbólumok a tudat térképei, a saját létünkre és lehetőségeinkre vonatkozó üzenetek hordozói, segítettek eligazodni ebben a kérdésben. Az emberiség szellemi múltját képező különböző hagyományok egyes elemei olyan hasonlóságot mutatnak, hogy egyértelműen adódik a következtetés: egyetemes, örökérvényű törvényszerűségeket írnak le, a világ-mindenség jelrendszerei, s benne az ember tudatának természetét képezik le. Gondolkodásmódunknak ma is alapvető sajátossága a jelképek használata, ha tudatosítjuk a mozzanatot, és felismerjük a mélyükben rejlő egységes tudást, akkor saját kultúránk és valamennyi emberi civilizáció megismeréséhez elvezetnek.

Munkám során kialakítottam egy saját magam által kikísérletezett technikát, ahol a mintegy véletlenszerűen kialakított felületeket, továbbgondolom és újraértelmezem. A lehetőségek tárháza nyílik meg előttem minden alkalommal, amikor a lemezt belemerítem a savba, majd annak erőssége, az alapozó vastagsága függvényében kialakul a kívánt vagy „véletlen” faktúra és forma. Hogy végül melyik lesz a „véletlen” vagy elfogadott, az akkor dől el, amikor lenyomtatom, amikor kiderül, mennyire simul a kép kompozíciójába és koncepciójába. Ez a technika épp arra ad lehetőséget, hogy egyszerre tudom megjeleníteni a „véletlent” és a „tudatosat”.

Nagyon érdekes és izgalmas dolog ez számomra a munkámban, mindig új kihívással bír. Egy próbanyomat több irányú folytatást is magában hordoz, miközben minden újabb alkalommal új minőségek is létrejönnek. Ezek a részben véletlen, másrészt viszont nagyon is tudatos beavatkozások olyan felületeket, textúrákat teremtenek, amelyek tovább inspirálnak egy-egy újonnan megtalált minőség továbbfejlesztésére a következő alkotásban, miközben törvényszerű, hogy ez a továbbfejlesztés mindig egyszerűbb és tömörebb.

95

„Az archetípust nemcsak állandóan megismétlődő tipikus tapasztalatok bevésődései jellemzik, hanem a tapasztalat szerint olyan erők vagy tendenciák is, amelyek ugyanilyen tapasztalatok megismerésére irányulnak. Többről szólnak, mint a csak 'látható', átváltozást, fordulatot, megtisztulást idéznek fel az ember tudatában. Az ember képes felidézni, újrafogalmazni a térben és időben távol eső korszakok eszméit, művészetét, azaz párhuzamos szimbólumok révén lefordíthatja azokat **saját művészetére.**” (Jung)

Új Forrás 2020/6 – Deák Németh Mária: Pár mondat alkotásaimról

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLEYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
HEGEDŰS GYÖNGYI
KERTAI CSENGER
MAKÁRY SEBESTYÉN
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
SZILÁGYI MIHÁLY
SZÚCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.